

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«Παιδαγωγικό Παιχνίδι και Παιδαγωγικό Υλικό στην Πρώτη

Παιδική Ηλικία»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

"Βία ανάμεσα σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Εθνογραφική έρευνα μίας τάξης νηπιαγωγείου".

ΖΙΩΓΑ ΑΓΓΕΛΙΚΗ

ΒΟΛΟΣ 2016

1ος Επιβλέπων: Ιωάννης Πεχτελίδης, Επίκουρος Καθηγητής

2ος Επιβλέπων: Βασίλης Στρογγυλός, Επίκουρος Καθηγητής

Αξιολογητής: Φωτεινή Μπονώτη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Βαθμός	
Ολογράφως	

“I would rather be a little nobody, than to be an evil somebody.”

Abraham Lincoln

Περιεχόμενα

1.	Εισαγωγή στον Σχολικό εκφοβισμό	10
1.1.	Βασικές έννοιες	10
1.2.	Τρία χαρακτηριστικά του Εκφοβισμού	10
1.2.1.	Τα χαρακτηριστικά του θύτη	11
1.2.2.	Τα χαρακτηριστικά του θύματος	12
1.2.3.	Τα χαρακτηριστικά του παρατηρητή	13
1.3.	Παράγοντες που οδηγούν στο σχολικό εκφοβισμό	15
1.3.1.	Τα χαρακτηριστικά της νεαρής ηλικίας	16
1.3.1.1.	Η ηλικία	16
1.3.1.2.	Το φύλο	16
1.3.1.3.	Η εθνικότητα	17
1.3.1.4.	Ο σεξουαλικός προσανατολισμός	17
1.3.1.5.	Η υγεία	17
1.3.1.6.	Άγχος και κατάθλιψη	18
1.3.1.7.	Μαθησιακές και αναπτυξιακές δυσκολίες	18
1.3.1.8.	Ευφυΐα	18
1.4.	Το περιβάλλον δραστηριοποίησης	19
1.4.1.	Οι σχέσεις γονέα-παιδιού, γονέων μεταξύ τους	19
1.4.2.	Οι σχέσεις με τους συνομηλίκους	20
1.4.3.	Η συνοχή του σχολείου και το περιβάλλον του	21
1.4.4.	Οι σχέσεις διδασκόντων και μαθητών	21
1.5.	Κοινωνικοί παράγοντες	22
1.5.1.	ΜΜΕ	22
1.5.2.	Γειτονιές	22
1.5.3.	Πολιτισμικό υπόβαθρο	23
1.5.4.	Θρησκεία	23
1.5.5.	Φτώχεια	23
1.6.	Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού στην Ελλάδα	24
1.7.	Πρωτοτυπία εργασίας	34
2.	Μεθοδολογία	35
2.1.	Ερευνητικά ζητούμενα	35
2.2.	Επιλεχθείσα μέθοδος	35
2.3.	Επιλογή σχολικού περιβάλλοντος	37
2.4.	Περιγραφή του χώρου της συμμετοχικής παρατήρησης	38
2.5.	Διαδικασία που ακολουθήθηκε	39
2.6.	Μεθοδολογία ανάλυσης	41
3.	Παρουσίαση προφίλ παιδιών	47
3.1.	Αγόρια Ελληνικής καταγωγής	47
3.1.1.	Προφίλ Χάρη	47
3.1.2.	Προφίλ Στέλιου	50
3.1.3.	Προφίλ Νικόλα	51
3.2.	Αγόρια Αλβανικής καταγωγής	52
3.2.1.	Προφίλ Μουσταφά	52
3.2.2.	Προφίλ Κωνσταντίνου	53
3.3.	Παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες	55
3.3.1.	Προφίλ Γιάννη	55

3.4.	Κορίτσια ελληνικής καταγωγής	57
3.4.1.	Προφίλ Αθανασίας	57
3.4.2.	Προφίλ Καλλιόπης	58
3.4.3.	Προφίλ Έλσας	59
3.5.	Κορίτσια Αλβανικής καταγωγής	60
3.5.1.	Προφίλ Μαρινέλας	60
3.5.2.	Προφίλ Άντζελας	60
3.5.3.	Προφίλ Κλερίντας	61
4.	Ανάλυση ευρημάτων	63
5.	Συμπεράσματα – Επίλογος	97
6.	Βιβλιογραφία	101
	Παράρτημα	110

Περίληψη

Το φαινόμενο της σχολικής βίας δεν αποτελεί ζήτημα που έχει δημιουργηθεί τα τελευταία χρόνια, αλλά αντίθετα υφίσταται αρκετό χρονικό διάστημα δημιουργώντας προβλήματα σε μαθητές, εκπαιδευτικούς και γονείς. Θύτες, θύματα και παρατηρητές αποτελούν τους βασικούς πρωταγωνιστές ενός φαινομένου που έχει κεντρίσει το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας με σκοπό την καταπολέμησή του και κατ' επέκταση την μείωση των ποικίλων προβλημάτων που δημιουργούνται στα θύματα. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να μελετηθεί το φαινόμενο σε παιδιά πολύ μικρής ηλικίας και να αναδειχθούν οι αιτίες που οδηγούν στην ανάπτυξη του φαινομένου. Ο εντοπισμός των αιτιών θα βοηθήσει στην ανάπτυξη προγραμμάτων εκπαίδευση και πολιτικών αντιμετώπισης.

Η παρούσα εργασία εστιάζει στα φαινόμενα βίας που εμφανίζονται σε ένα νηπιαγωγείο της Θήβας ανάμεσα σε Έλληνες και αλλοδαπούς μαθητές. Η ερευνήτρια της εργασίας συμμετείχε στις δραστηριότητες της αίθουσας ως παρατηρητής και κατέγραψε τα δεδομένα προκειμένου στη συνέχεια να τα αναλύσει.

Abstract

The phenomenon of school violence is not an issue that has been created in recent years, but instead there have been a constant problem for students, teachers and parents. Bullies, victims and observers are the main protagonists of a phenomenon that has spurred the interest of the scientific community in order to control it and thus reduce the problems caused to the victims. The aim of this paper is to study the phenomenon in very young children and to highlight the causes that lead to the development of the phenomenon. Identifying the causes will help for the development of educational programs and policy actions.

This paper focuses on the phenomenon of violence that occur in a kindergarten of Thebes between Greek and foreign students. The researcher participated in all the activities of a classroom as an observer, reported the data to then analyzed them.

Εισαγωγή

Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού είναι ευρέως διαδεδομένο στις μέρες μας (Cohn & Canter, 2003). Η σχολική ζωή για ένα παιδί είναι πολύ σημαντική και οι εμπειρίες που αποκομίζει επηρεάζουν σημαντικά την μετάβασή του στην ενήλικη πια ζωή. Ο σχολικός εκφοβισμός περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα επιθετικών συμπεριφορών από πράξεις σωματικής βίας έως λεκτικές επιθέσεις. Ο εκφοβισμός είναι το κυριότερο ζήτημα που οδηγεί ένα παιδί στην άρνηση συμμετοχής στα σχολικά δρώμενα, στην αποχή, στην αποτυχία και στη μείωση των σχολικών επιδόσεων, στην κατάχρηση ουσιών, ακόμα και στην αυτοκτονία (Cohn & Canter, 2003). Για ένα παιδί είναι σημαντικό να υπάρχει ένα ασφαλές περιβάλλον μάθησης με θετική αντιμετώπιση όλων των μαθητών. Το βάρος αυτής της ευθύνης πέφτει στους εκπαιδευτικούς οι οποίοι βρίσκονται σε καθημερινή βάση δίπλα στα παιδιά. Οι εκπαιδευτικοί είναι αυτοί που έχουν τη δυνατότητα να δημιουργήσουν ένα μαθησιακό περιβάλλον όπου όλα τα παιδιά θα αισθάνονται άνετα και με αυτοπεποίθηση. Η ύπαρξη ενός θετικού σχολικού περιβάλλοντος θέτει τις προϋποθέσεις για την επιτυχή εξέλιξη κι ανάπτυξη των παιδιών σε κοινωνικό και ακαδημαϊκό επίπεδο.

Ο σχολικός εκφοβισμός αν και ήταν για πολλά χρόνια ένα μεγάλο πρόβλημα με σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στο σχολικό περιβάλλον, τα τελευταία μόλις χρόνια παρατηρείται ιδιαίτερη ευαισθητοποίηση και ενημέρωση για το θέμα. Αποτελεί ένα φαινόμενο που επηρεάζει κάθε σχολική βαθμίδα, ξεκινά από το νηπιαγωγείο και το δημοτικό, ενώ χειροτερεύει και εκφράζεται πιο βίαια στο γυμνάσιο και το λύκειο (Lawson, 2011).

Ο εκφοβισμός υπάρχει σχεδόν σε όλες τις σχολικές μονάδες σε όλον τον κόσμο. Τα δημοτικά σχολεία κυρίως αποτελούν την πηγή του φαινομένου, όπου η παρενόχληση φαίνεται να είναι η πιο διαδομένη μορφή του φαινομένου. Τις περισσότερες φορές, οι εκπαιδευτικοί συχνά αγνοούν το μέγεθος των προβλημάτων που προκαλεί ο εκφοβισμός στο σχολείο τους. Ο αριθμός των παιδιών που είναι θύτες, θύματα ή μερικές φορές και τα δύο διαρκώς αυξάνονται με αποτέλεσμα να αυξάνονται τα συμπτώματα κατάθλιψης αλλά και τα περιστατικά αυτοκτονιών (Fonagy, Twemlow, Vernberg, Sacco, & Little, 2005).

Η παρούσα εργασία στοχεύει στη σκιαγράφηση των αιτιών που οδηγούν στην εμφάνιση του σχολικού εκφοβισμού στην νηπιακή ηλικία. Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις στις μέρες μας και η επικαιρότητά του υπήρξε κινητήριο μοχλός ενασχόλησης της ερευνήτριας με το συγκεκριμένο θέμα. Ο σχολικός εκφοβισμός

δεν αποτελεί φαινόμενο που πρόσφατα εμφανίστηκε, αντίθετα ιστορικά παρουσιάζει μία συνέπεια στην εμφάνιση, αλλά είτε οι κοινωνικές αντιλήψεις και η άγνοια για τη σοβαρότητα του θέματος είτε ο περιορισμένος αριθμός και ποιότητα διαύλων στέρησε από το φαινόμενο την προβολή που του άξιζε. Σήμερα τόσο η κοινωνία όσο και η εκπαιδευτική κοινότητα έχει κατανοήσει την ιδιάζουσα σημασία του ζητήματος και γι αυτό το λόγο έχουν προσπαθήσει να το αναδείξουν μέσα από τα υφιστάμενα τεχνολογικά μέσα. Σε αυτή την τάση οδηγήθηκαν μέσα από τη μελέτη των επιπτώσεων του σχολικού εκφοβισμού στην ψυχολογία του παιδιού, αλλά και μέσα από σημαντικά περιστατικά που έλαβαν χώρα μέσα στο σχολικό περιβάλλον. Ο σχολικός εκφοβισμός από τη στιγμή που αποτελεί μία πραγματικότητα του σχολικού περιβάλλοντος, χρήζει και την ανάγκη περαιτέρω μελέτης.

Η υπάρχουσα βιβλιογραφική έρευνα έχει εξετάσει ενδελεχώς το ζήτημα, αφού έχει καταπιαστεί με διάφορες παραμέτρους που το αποτελούν. Κίνητρο για την εξέταση του φαινομένου δεν ήταν όμως μόνο η επικαιρότητα που παρουσιάζει, αλλά και η έλλειψη ενδιαφέροντος που έχει επιδείξει η ερευνητική κοινότητα για την μελέτη του φαινομένου στα πρώτα σχολικά χρόνια του παιδιού.

Η παρούσα εργασία εξετάζει το φαινόμενο στο περιβάλλον ενός ελληνικού νηπιαγωγείου μιας επαρχιακής πόλης. Η μέθοδος συλλογής δεδομένων ήταν η επιτόπια έρευνα, με την ερευνήτρια να αποτελεί παρατηρητή των επεισοδίων στα οποία εμπλέκονται τα παιδιά μιας αίθουσας. Η ερευνήτρια κατέγραψε λεπτομερώς τα τεκταινόμενα όντας μέρος της σχολικής καθημερινότητας και στη συνέχεια ανέλυσε τα δεδομένα με βάση τη θεμελιωμένη θεωρία grounded theory. Στόχος της εργασίας είναι να αναδείξει το φαινόμενο και μέσα από το μικρόκοσμο της αίθουσας νηπιαγωγείου και να αναλύσει ομοιότητες και διαφορές με τα κίνητρα που οδηγούν στην ανάπτυξη του φαινομένου και στις μεγαλύτερες ηλικίες. Παράλληλα θα εξεταστεί το πώς βιώνουν τη βία τα παιδιά της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας.

Η παρούσα εργασία δομείται ως εξής. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται η σκιαγράφηση των βασικών εννοιών που θα απασχολήσουν την εργασία προκειμένου να εισαχθεί ο αναγνώστης στο αντικείμενο διαπραγμάτευσης. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στα αίτια εμφάνισής του φαινομένου έτσι όπως έχουν εξαχθεί από άλλες έρευνες του χώρου. Στο δεύτερο κεφάλαιο θα γίνει εκτενής αναφορά για τη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε τόσο για τη συλλογή των δεδομένων όσο και για την ανάλυσή τους. Παράλληλα θα σημειωθεί και θα υπογραμμιστεί η πρωτοτυπία της παρούσας εργασίας και

το ενδιαφέρον που παρουσιάζει για την ερευνητική κοινότητα. Στη συνέχεια στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται η ανάλυση των προφίλ των παιδιών που συμμετείχαν στην έρευνα. Η παρουσίαση του προφίλ είναι απαραίτητη για την κατανόηση των περιστατικών στα οποία συμμετείχαν. Στη συνέχεια γίνεται η ανάλυση των περιστατικών αυτών, τα οποία δίνονται λεπτομερώς στο παράρτημα της εργασίας. Η εργασία ολοκληρώνεται με τον απαραίτητο αναστοχασμό και τα συμπεράσματα που προέκυψαν από τη μελέτη του συγκεκριμένου θέματος.

1. Εισαγωγή στον Σχολικό εκφοβισμό

1.1. Βασικές έννοιες

Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση των κυριοτέρων ζητημάτων που έχουν ερευνηθεί από τη διεθνή επιστημονική κοινότητα για το ζήτημα του σχολικού εκφοβισμού, δόκιμο είναι να γίνει μία συνοπτική σκιαγράφηση των βασικών εννοιών που θα συναντήσουμε. Συγκεκριμένα:

- Εκφοβισμός είναι μία κατάσταση όπου ένα άτομο εκτίθεται κατ' επανάληψη σε αρνητικές ή ανεπιθύμητες ενέργειες από ένα ή περισσότερα άλλα άτομα (Olweus, 1993, 437 σελ.).
- Από την άλλη πλευρά Bully (θύτης), είναι το άτομο που διαπράττει την πράξη του εκφοβισμού (Olweus, 1993).
- Παρατηρητής ή παρευρισκόμενος είναι το άτομο που παρακολουθεί τον εκφοβισμό όταν συμβαίνει ή ακούει για το γεγονός (Twemlow, Fonagy, & Sacco, 2004).
- Θύμα είναι το άτομο που δέχεται τις αρνητικές ή ανεπιθύμητες ενέργειες κατά την πράξη εκφοβισμού (Boulton & Underwood, 1992).
- Σχολικοί συμμετέχοντες είναι όλα εκείνα τα άτομα που συνθέτουν το σχολικό σύστημα που πέρα από τους μαθητές, τους δασκάλους και το διοικητικό προσωπικό περιλαμβάνει και τους γονείς (StopBullying.gov, 2011).

Όλα τα παραπάνω συνιστούν το περιβάλλον του σχολικού εκφοβισμού.

1.2. Τρία χαρακτηριστικά του Εκφοβισμού

Το κοινό χαρακτηριστικό κάθε έρευνας που διεξάγεται με αντικείμενο το σχολικό εκφοβισμό είναι ότι όλες συνηγορούν στο γεγονός ότι ο εκφοβισμός έχει σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις στο κλίμα του σχολείου και στους μαθητές σε οποιοδήποτε εκπαιδευτικό ίδρυμα κι αν παρατηρηθεί το φαινόμενο. Σημαντικό κρίνεται στο σημείο αυτό όμως να παρουσιαστούν τα βασικά χαρακτηριστικά του φαινομένου. Σύμφωνα με τον Olweus (2003), ο εκφοβισμός είναι μία κατάσταση όπου ένα άτομο εκτίθεται κατ' επανάληψη σε αρνητικές ή ανεπιθύμητες ενέργειες από ένα ή περισσότερα άλλα άτομα. Ο εκφοβισμός μπορεί να λάβει πολλές μορφές, όπως είναι η άσκηση σωματικής επίθεσης ή ψυχολογικής

βίας με λέξεις και χειρονομίες, ενώ μπορεί να εκφραστεί και με έμμεσο τρόπο όπως είναι η διάδοση κάποιας άσχημης φήμης. Επίσης, πολύ συχνά κατά τον εκφοβισμό υπάρχει ανισορροπία δυνάμεων, καθώς μπορεί περισσότεροι από ένας μαθητές επιτίθενται σε έναν μόνο μαθητή. Το θύμα συνήθως δεν προκαλεί την επιθετική συμπεριφορά, αλλά αμύνεται ουσιαστικά στην επίθεση που δέχεται (Olweus, 2003).

1.2.1. Τα χαρακτηριστικά του θύτη

Ο θύτης μπορεί να βρεθεί σε όλες τις κοινωνίες, τις ηλικίες, τα φύλα και τις εθνικότητες. Θύτης θεωρείται αυτός που επιτίθεται ή ασκεί ανεπιθύμητες ενέργειες σε ένα ή περισσότερα άτομα. Συνήθως πρόκειται για άτομο ιδιαίτερα δημοφιλές που συγκεντρώνει πολλούς οπαδούς τριγύρω του, με αυξημένο το αίσθημα της αυτοπεποίθησης και ιδιαίτερες κοινωνικές και επικοινωνιακές δεξιότητες. Το γεγονός αυτό βοηθά τους θύτες να καταφέρνουν να προσελκύουν θετικά σχόλια από τους συμμαθητές τους μέσα από αρνητικές συμπεριφορές. Πολλοί μαθητές μάλιστα θέλουν να συμβαδίζουν με τον θύτη και για το λόγο αυτό εγκρίνουν τη συμπεριφορά του για να μην βρεθούν στο στόχαστρο. Ο εκφοβισμός με αυτόν τον τρόπο ανατροφοδοτεί και ενισχύει τον θύτη (Espelage, Bosworth, & Simon, 2001). Η έρευνα που διεξήγαγαν οι Juvonen, Graham, και Schuster (2003) επιβεβαίωσε το γεγονός ότι οι «τραμπούκοι» ήταν οι πιο δημοφιλείς του σχολείου, ακόμα και στις αξιολογήσεις των εκπαιδευτικών. Παρά το γεγονός μάλιστα ότι τα προβλήματα συμπεριφοράς στο σχολείο είχαν αυξηθεί, οι θύτες εμφανίζονταν να βρίσκονται σε ισχυρότερη θέση τόσο κοινωνικά όσο και ψυχολογικά από τα θύματά τους.

Η έρευνα υποδεικνύει ότι οι θύτες μπορούν να χαρακτηριστούν ως δημοφιλείς μέσα στο σχολικό περιβάλλον και ταυτόχρονα δημιουργούν τη δική τους ομάδα από ακολούθους (Boulton & Underwood, 1992). Ταυτόχρονα θεωρούνται ότι έχουν ισχυρή αυτοπεποίθηση και έχουν ισχυρές κοινωνικές δεξιότητες με τις οποίες μπορούν να επηρεάσουν τον κοινωνικό τους περίγυρο, όχι μόνο τους συμμαθητές τους και τους φίλους τους, αλλά και τους ενήλικους με τους οποίους σχετίζονται. Αυτά τα χαρακτηριστικά τους μπορούν να οδηγήσουν στην λήψη θετικών σχολίων από τους φίλους, παρόλο που η συμπεριφορά τους δεν θα έπρεπε να οδηγεί σε κάτι τέτοιο. Επομένως η αποδοχή της προσωπικότητας του θύτη από τον κοινωνικό του περίγυρο, αποτελεί ταυτόχρονα και σημείο ενθάρρυνσης επιθετικής συμπεριφοράς από τον ίδιο (Espelage, Bosworth, & Simon, 2001). Οι Juvonen, Graham και

Schuster (2003) κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι θύτες ήταν ψυχολογικά ισχυροί και είχαν καλύτερη κοινωνική θέση από τα θύματά τους.

1.2.2. Τα χαρακτηριστικά του θύματος

Πέρα από τον θύτη στον εκφοβισμό υπάρχει και το θύμα. Πολλές φορές δίνεται μεγάλη σημασία και προσοχή στο θύτη με αποτέλεσμα να παραβλέπεται το θύμα. Το γεγονός αυτό συμβαίνει γιατί το θύμα δεν διακρίνεται πάντα εύκολα σε μία σύγκρουση, καθώς δεν υπάρχει ένα συγκεκριμένο χαρακτηριστικό που να έχει ένα άτομο και να υποδηλώνει ότι θα γίνει θύμα εκφοβισμού. Ο Olweus (1993) επιχείρησε να σκιαγραφήσει τα χαρακτηριστικά του θύματος σε ένα περιστατικό εκφοβισμού. Τα τυπικά θύματα είναι συνήθως ανήσυχα κι ανασφαλή άτομα σε σχέση με τους συμμαθητές τους, ιδιαίτερα ευαίσθητα, ήσυχα και προσεκτικά. Συχνά αντιδρούν με κλάμα στην επίθεση που δέχονται, γεγονός που δίνει επιπλέον τροφή στο θύτη. Η χαμηλή αυτοεκτίμηση και η αρνητική άποψη που έχουν για τον εαυτό τους συμβάλουν στη στοχοποίησή τους. Πολλές φορές μάλιστα βλέπουν τους εαυτούς τους ως αποτυχημένους και ντρέπονται. Ένα άλλο χαρακτηριστικό είναι η μοναχικότητα και η αποστασιοποίησή τους από τα κοινωνικά δρώμενα του σχολείου. Δεν χαρακτηρίζονται από επιθετικότητα αλλά αντιθέτως αποφεύγουν τη βία. Τα χαρακτηριστικά αυτά περιθωριοποιούν τα άτομα που στη συνέχεια προσφέρονται να γίνουν στόχοι των θυτών.

Οι Tani, Greenman, Schneider, και Fregoso (2003) μελέτησαν τα χαρακτηριστικά της παιδικής ηλικίας, την προσωπικότητα των παιδιών και τους ρόλους που λαμβάνουν οι συμμετέχοντες σε μία κατάσταση σχολικού εκφοβισμού. Το δείγμα της έρευνάς τους υπήρξαν 200 παιδιά της τρίτης και τετάρτης δημοτικού από δημοτικά σχολεία της Κεντρικής Ιταλίας. Αυτό που έγινε κατανοητό από την έρευνα είναι ότι το φαινόμενο παρουσιάζει ομοιότητες σε όλες τις χώρες από όπου παρουσιάζεται. Οι ερευνητές δημιούργησαν ένα ερωτηματολόγιο μέσα από το οποίο θα έπρεπε να προσδιορίσουν οι ίδιοι οι μαθητές τα χαρακτηριστικά του ατόμου στο οποίο εκδηλώνεται επιθετική συμπεριφορά,. Για τους μαθητές το θύμα είναι άτομο με φτωχές κοινωνικές δεξιότητες και τείνει να είναι πιο συναισθηματικά ασταθής από άλλους συμμετέχοντες. Ένα άλλο χαρακτηριστικό των στόχων είναι η μοναχικότητα και η έλλειψη φιλικότητας προς τους συνομηλίκους τους.

Η εκφοβιστική συμπεριφορά είναι κάτι που δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά από τους ίδιους τους μαθητές. Η κατάσταση αυτή μπορεί να βελτιωθεί μέσα από την παρέμβαση των μεγαλύτερων. Τα θύματα έχουν περιορισμένες κοινωνικές δεξιότητες και μοιάζουν να είναι περισσότερο συναισθηματικά άστατα από τους άλλους συμμετέχοντες (Tani et al., 2003). Τα παθητικά θύματα αποτελούν το 80-85% από το σύνολο των θυμάτων (Olweus, 2003). Αυτό σημαίνει ότι υπάρχουν θύματα που δεν προβάλλουν κανενός είδους αντίδραση στην επιθετική δραστηριότητα στην οποία εφαρμόζεται σε αυτά. Μάλιστα αυτή η παθητικότητα μπορεί να θεωρηθεί παράγοντας ενίσχυσης του σχολικού εκφοβισμού, αλλά και αποτέλεσμα αυτού (Limber, 2002). Είναι δύσκολο να προσδιοριστεί λοιπόν αν η παθητικότητα αποτελεί παράγωγο ή προϋπόθεση για την ενίσχυση του φαινομένου. Για παράδειγμα, αν ένα παιδί αισθάνεται ή δρα υπό το καθεστώς ανασφάλειας, η συμπεριφορά του μπορεί να σηματοδοτεί την ύπαρξη ενός εύκολου θύματος για τους υποψήφιους θύτες. Από την άλλη πλευρά, το παιδί που έχει πέσει θύμα τέτοιων φαινομένων σε τακτική βάση είναι ευνόητο να κλείνεται στον εαυτό του και να αισθάνεται ότι μπορεί να ξαναβιώσει παρόμοιες καταστάσεις. Τα θύματα τείνουν να είναι πιο αδύναμα και να έχουν μικρότερη αυτοπεποίθηση από τους φίλους τους

1.2.3. Τα χαρακτηριστικά του παρατηρητή

Ο παρατηρητής είναι η τρίτη και τελευταία συνιστώσα στο φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού. Οι παρατηρητές παρακολουθούν το γεγονός τόσο από κοντά όσο και από σχετικά μακριά. Αυτοί συνήθως παρακολουθούν σιωπηλά το γεγονός ή περιστασιακά γελούν εξαιτίας της νευρικότητας που τους δημιουργείται (Doll, Song, & Siemers, 2004; Pellegrini & Long, 2004). Πολλοί παρατηρητές φοβούνται ότι αν επικοινωνήσουν με το θύμα θα γίνουν και αυτά θύματα (Davis, 2005). Οι παρατηρητές παίζουν σημαντικό ρόλο στις εκδηλώσεις εκφοβισμού. Οι παρατηρητές μπορούν αφενός να ενισχύσουν το φαινόμενο είτε εκούσια είτε ακούσια και υπάρχει η πιθανότητα να μετασχηματιστούν σε θύτες οι ίδιοι. Η έρευνα έχει αποδείξει ότι οι παρατηρητές μπορούν να καταστούν πιο επιθετικοί από τη στιγμή που θα είναι παρόντες σε ένα περιστατικό (Salmivalli, Lagerspetz, Bjorkvist, Osterman, & Kaukiainen, 1996). Μάλιστα οι παρατηρητές είναι πιο πιθανόν να γίνουν και οι ίδιοι θύτες από τη στιγμή που στο φαινόμενο που θα παρακολουθήσουν οι θύτες γίνουν αντικείμενα επαίνου (Rigby & Johnson, 2006).

Οι Rigby και Johnson διενήργησαν διεθνή έρευνα προκειμένου να προσδιορίσουν τι σκέφτονται τα παιδιά που παρατηρούν ένα φαινόμενο σχολικού εκφοβισμού. Για την ολοκλήρωση της έρευνας οι

ερευνητές δημιούργησαν ένα video με cartoon τα οποία λάμβαναν μέρος σε διάφορα είδη σχολικού εκφοβισμού τόσο σε επίπεδο φυσικής επαφής όσο και σε λεκτικό. Το δείγμα της έρευνας ήταν παιδιά δημοτικού της Νοτίου Αυστραλίας. Μετά το τέλος της παρουσίασης τα παιδιά ρωτήθηκαν για το τι θα έκαναν αν στην πραγματικότητα παρακολουθούσαν ένα τέτοιο περιστατικό. Οι απαντήσεις φάνηκαν μοιρασμένες σε αυτές που υποστήριζαν ότι θα βοηθούσαν τα θύματα της επίθεσης και αυτές που έλεγαν ότι θα αδιαφορούσαν για το θύμα. Βέβαια ανάμεσα στις απαντήσεις υπήρχαν και μερικές που έδειχναν συμπάθεια προς τους θύτες, δείχνοντας αποδοχή προς το περιστατικό (Rigby&Johnson, 2006). Η ίδια έρευνα απέδειξε ότι το οικογενειακό περιβάλλον καθώς και οι δάσκαλοι των παιδιών παίζουν μικρό ρόλο στην επίδραση προς το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού. Βαρύνουσα σημασία στη συνείδηση του παιδιού παίζει η αποδοχή του φιλικού περιβάλλοντος. Το γεγονός αυτό δεν συνιστά αποτρεπτικό παράγοντα για τους προαναφερθέντες από το να συνεχίσουν να διδάσκουν και να γαλουχούν τα παιδιά προκειμένου να αντισταθούν σε τέτοια φαινόμενα. Τα παιδιά που επηρεάζονται από τους θύτες τείνουν να γίνονται μέλη της ομάδας τους χωρίς να λαμβάνουν κάποιο ιδιαίτερο ρόλο σε αυτή, απλά και μόνο για να βρουν ένα περιβάλλον αποδοχής (Olweus, 1993).

Ταυτόχρονα ένας άλλος παράγοντας που παίζει σημαντικό ρόλο για έναν παρατηρητή είναι η ίδια η έννοια του σχολικού εκφοβισμού, αφού δεν τον έχουν ξεκαθαρίσει ακόμα μέσα τους. Πολλοί είναι αυτοί που δεν γνωρίζουν τι ακριβώς είναι ο σχολικός εκφοβισμός Mishna (2004). Ο Mishna (2004) ολοκλήρωσε έρευνα πάνω σε εξήντα ένα μαθητές δημοτικών σχολείων προκειμένου να προσδιορίσει ποιοι από αυτούς έχουν υπάρξει θύματα εκφοβισμού. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι ήταν εξαιρετικά δύσκολο να προσδιοριστεί ποια άτομα υπήρξαν θύματα και ποια όχι. Τα παιδιά δεν μπορούσαν να κατανοήσουν την έννοια του εκφοβισμού, αλλά και ταυτόχρονα ένιωθαν ότι η επικοινωνία ενός τέτοιου φαινομένου με τους μεγαλύτερους δεν θα βοηθούσε σε τίποτα τους ίδιους.

Το φαινόμενο της άγνοιας του φαινομένου –όχι ως ύπαρξης, αλλά ως εκδήλωσης - δεν αφορά αποκλειστικά τους μαθητές, αλλά και τους δασκάλους. Οι Mishna, Scarcello, Pepler, και Wiener (2005) υπογράμμισαν το φαινόμενο σε μελέτη τους πάνω σε δασκάλους. Στη μελέτη τους που βασίστηκε στη διενέργεια ημιδομημένων συνεντεύξεων σε δασκάλους, έγινε κατανοητό ότι οι τελευταίοι δεν μπορούσαν να προσδιορίσουν τα θύματα σχολικού εκφοβισμού και γι αυτό το λόγο δεν μπορούσαν να λάβουν και ενεργό μέρος όσον αφορά στην καταπολέμηση του φαινομένου.

Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού είναι πολυσύνθετο και γι αυτό το λόγο θα πρέπει να αναλυθεί στα συστατικά του στοιχεία προκειμένου να γίνει μία πρώτη προσέγγιση και να αναλυθούν οι πιθανές αιτίες και λύσεις.

Αυτό που μπορεί να θεωρηθεί ως σίγουρο παράγωγο τέτοιων φαινομένων είναι η δραματική και άμεση επίδραση που υπάρχει στην συναισθηματική και ψυχολογική ανάπτυξη τόσο των θυμάτων όσο και των θυτών (Espelage, Mebane, & Adams, 2004). Γι αυτό το λόγο το βάρος στην αντιμετώπιση του ζητήματος πέφτει σε μεγάλο ποσοστό στο ίδιο το σχολείο. Παρόλα αυτά αξίζει να σημειωθεί και να υπογραμμιστεί ο ρόλος των παρατηρητών στο φαινόμενο. Οι παρατηρητές έχει μελετηθεί ότι μπορούν να συμβάλουν καθοριστικά στον περιορισμό του (Davis, 2005; Olweus, 2003; Pellegrini & Long, 2004;). Αλλά όπως σημειώθηκε και παραπάνω, η αδυναμία κατανόησης και προσδιορισμού του φαινομένου δεν τους επιτρέπει να επικοινωνήσουν με τους μεγαλύτερους προκειμένου να το δηλώσουν (Mishna, 2004). Το ίδιο ισχύει και για τους δασκάλους που δεν μπορούν να αξιολογήσουν τη σχολική τους αίθουσα και να διακρίνουν τέτοια φαινόμενα.

1.3. Παράγοντες που οδηγούν στο σχολικό εκφοβισμό

Η κατανόηση των παραγόντων που οδηγούν στον σχολικό εκφοβισμό μπορεί να οδηγήσει και στον περιορισμό του φαινομένου. Η ανάλυση του φαινομένου θα πρέπει να λάβει υπόψη της όλη την οικολογία του, τις σχέσεις ανάμεσα στους μαθητές, αλλά και παράγοντες εκτός σχολείου που μπορούν να έχουν αντίκτυπο στη σχολική συμπεριφορά του παιδιού. Για παράδειγμα η οικογένεια, οι φίλοι, οι συμμαθητές, ακόμα και η κοινωνία ή η γειτονία του μαθητή μπορεί να παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση επιθετικής συμπεριφοράς (Swearer & Espelage, 2004). Ο Bronfenbrenner's (1994) κατά τη μελέτη του φαινομένου έκανε λόγο για συστήματα επιρροής του μαθητή και τα χώρισε σε μικρό, μέσο, έξω και μεγάλο επίπεδα.

1.3.1. Τα χαρακτηριστικά της νεαρής ηλικίας

1.3.1.1. Η ηλικία

Είναι σημαντικό να αξιολογηθούν τα χαρακτηριστικά της νεότητας για τη μελέτη του φαινομένου. Η ηλικία, το φύλο και η εθνικότητα αποτελούν συχνό αντικείμενο μελέτης για

την αξιολόγηση του φαινομένου. Πολλές μελέτες έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι ο σχολικός εκφοβισμός φτάνει στο αποκορύφωμά της κατά τη διάρκεια της φοίτησης στο γυμνάσιο, ενώ ακολουθούν αντίθετη πορεία στο λύκειο (Espelage & Horne, 2008; Nansel et al., 2001; Pellegrini & Bartini, 2000). Η ηλικία αυτή είναι πολύ σημαντική για την κοινωνική και ψυχολογική ανάπτυξη του παιδιού καθώς σε αυτή δοκιμάζουν την επιρροή τους και τη θέση τους μέσα στον κοινωνικό τους περίγυρο (Pellegrini, 2002).

1.3.1.2. Το φύλο

Η ερευνητική δραστηριότητα έχει αποδείξει ότι τα αγόρια είναι πιο πιθανό να εμπλακούν σε φαινόμενα σχολικού εκφοβισμού σε σχέση με τα κορίτσια (Espelage, Bosworth, & Simon, 2000; Nansel et al., 2001; Rigby, 1997; Ross, 1996; Seals & Young, 2003; Varjas et al., 2009). Ταυτόχρονα τα αγόρια γίνονται θύματα άμεσου σχολικού εκφοβισμού σε σχέση με τα κορίτσια που γίνονται με έμμεσο τρόπο (Olweus, 1993; Varjas et al., 2009). Από την άλλη πλευρά υπάρχουν μελέτες που θεωρούν ότι το φύλο δεν αποτελεί παράγοντα που μπορεί να ενθαρρύνει την επιθετικότητα (Espelage, Mebane, & Swearer, 2004). Από την άλλη πλευρά τα κορίτσια γίνονται θύματα εκφοβισμού που σχετίζεται με το σεξ (Pellegrini, 2002). Η ηγεμονική αρρενωπότητα που μπορεί να χαρακτηρίζει πολλούς μαθητές μπορεί να οδηγήσει σε επιθετική συμπεριφορά (Bender, 2001). Οι Shute et al. (2008) αναφέρουν ότι πολλά κορίτσια έπασαν θύματα σεξουαλικού εκφοβισμού. Ο εκφοβισμός αυτός ήταν περισσότερο περιορισμένος σε λεκτικό επίπεδο παρά περιλάμβανε κάποια επαφή. Σε άλλη έρευνα ο Pechtelidis διερεύνησε το ρόλο του φύλο μέσα στο σχολικό περιβάλλον και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι συγκεκριμένες συμπεριφορές των κοριτσιών οδηγούν στην περιθωριοποίησή τους (Pechtelidis, 2009).

1.3.1.3. Η εθνικότητα

Οι έρευνες που σχετίζονται με την εθνικότητα ως παράγοντα ενθάρρυνσης του φαινομένου είναι αντιφατικές. Μάλιστα οι Seals and Young's (2003) αναφέρουν ότι δεν αποτελεί παράγοντα διαμόρφωσης του φαινομένου η εθνικότητα του παιδιού. Οι Hanish & Guerra, (2000) ερεύνησαν κατά πόσο οι μειονότητες των σχολείων της Αμερικής πέφτουν θύματα επιθέσεων και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι «λευκοί» αποτελούσαν το μεγαλύτερο ποσοστό θυμάτων. Οι Nansel et al., (2001) από την άλλη σε αντίστοιχη έρευνά τους κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι Λατίνοι μαθητές των σχολείων της Αμερικής πέφτουν

πιο συχνά θύματα επιθέσεων. Οι Mouttapa et al., (2004) θεωρούν ότι οι γλώσσα και η εθνικότητα μπορούν να θεωρηθούν σημεία ενθάρρυνσης του φαινομένου.

1.3.1.4. Ο σεξουαλικός προσανατολισμός

Από την πλευρά του σεξουαλικού προσανατολισμού τα άτομα που θεωρούνται ότι έχουν αποκλίνουσες προτιμήσεις από τις καθιερωμένες, δηλαδή οι ομοφυλόφιλοι, βρίσκονται στο στόχαστρο του σχολικού εκφοβισμού (Kosciw, 2004). Ο Kosciw (2004) σημείωσε ότι το 40% των ομοφυλόφιλων νεαρών έχει πέσει στο παρελθόν θύμα επίθεσης. Ο Hanlon (2004) διενέργησε έρευνα για προσδιορίσει το ποσοστό των επιθέσεων σε παιδιά γυμνασίων της Μασαχουσέτης τα οποία είχαν την τάση για ομοφυλοφιλία. Τα αποτελέσματα της έρευνας απέδειξαν ότι τα ομοφυλόφιλα παιδιά ήταν πέντε φορές πιο πιθανό να πέσουν θύματα επίθεσης. Ο Πεχτελίδης σημειώνει ότι ο ηγεμονικός ανδρισμός λοιπόν αποτελεί τον «κανόνα» ή το πρότυπο σε σχέση με το οποίο ορίζονται και ταξινομούνται ιεραρχικά οι άλλες μορφές ανδρισμού και θηλυκότητας (Πεχτελίδης, 2012).

1.3.1.5. Η υγεία

Η κατάσταση της υγείας των παιδιών μπορεί να οδηγήσει στην λεκτική ή φυσική επίθεση από τους συνομήλικους τους. Παραδείγματος χάριν, η παχυσαρκία αποτελεί σημαντικό παράγοντα στοχοποίησης του παιδιού από τη μαθητική κοινότητα (Janssen, Craig, Boyce, & Pickett, 2004). Οι Janssen, Craig, Boyce, & Pickett (2004) διενέργησαν έρευνα σε 5749 αγόρια και κορίτσια Καναδικών σχολείων και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι τα παχύσαρκα παιδιά ήταν πιο πιθανό να στοχοποιηθούν σε σχέση με τα υπόλοιπα που είχαν κανονικό βάρος. Οι Griffith et al (2005) υπογραμμίζουν ότι η παχυσαρκία αυξάνει την πιθανότητα εμφάνισης σχολικού εκφοβισμού. Μάλιστα τα παχύσαρκα αγόρια έχουν πιθανότητα όχι μόνο να δεχτούν επίθεση, αλλά και να γίνουν τα ίδια θύτες εξαιτίας του όγκου τους. Αντίθετα τα παχύσαρκα κορίτσια το πιθανότερο είναι να γίνουν θύματα

1.3.1.6. Άγχος και κατάθλιψη

Η βιβλιογραφία αναφέρει ότι τα ψυχολογικά προβλήματα ή μεταπτώσεις (κατάθλιψη ή άγχος) που μπορεί να παρουσιάζονται σε ένα παιδί μπορούν να οδηγήσουν σε μία παθητική

στάση που θα τα καταστήσει θύματα (Espelage, Bosworth, & Simon, 2001). Οι Fekkes et al. (2005) σε έρευνά τους σε 1118 παιδιών στην Ολλανδία βρήκαν ότι τα παιδιά που αντιμετώπιζαν κατάθλιψη είχαν περισσότερο ποσοστό να γίνουν θύματα μιας επίθεσης. Τα παιδιά που φαίνονται ότι είναι αγχωμένα ή που έχουν καταθλιπτικές τάσεις φαίνονται ευάλωτα στα μάτια των υπόλοιπων παιδιών και ταυτόχρονα τίθενται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των θυτών.

1.3.1.7. Μαθησιακές και αναπτυξιακές δυσκολίες

Εκτός από τις ψυχολογικές μεταπτώσεις ή την κακή ψυχολογική κατάσταση που μπορεί να βρίσκεται ένα παιδί, στο φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού συμβάλουν και οι μαθησιακές δυσκολίες που μπορεί να αντιμετωπίζουν κάποια παιδιά (Storch, & Geffken, 2007). Οι Rose et al. (2011) σημειώνουν ότι τα συγκεκριμένα παιδιά παρουσιάζουν έντονη παθητικότητα ή συμπεριφέρονται με τρόπο που προκαλεί τους θύτες. Συνήθως τα κοινωνικά τους αισθητήρια και η συμπεριφορά τους είναι περιορισμένη και γι αυτό το λόγο οδηγούνται στην περιθωριοποίηση.

1.3.1.8. Ευφυΐα

Οι Woods και Wolke (2004) σε έρευνά τους σε 1016 μαθητές σχολείων της Μ. Βρετανίας κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι μαθητές με αυξημένες ακαδημαϊκές ικανότητες ήταν πιο πιθανό να βρεθούν στο στόχαστρο μιας επίθεσης και να περιθωριοποιηθούν από τους συμμαθητές τους. Οι επιθέσεις αυτές περιορίζονταν στο μεγαλύτερο μέρος τους στον προφορικό λόγο. Οι Peterson και Ray (2006) σε έρευνά τους σε 432 Αμερικανούς μαθητές με υψηλές ακαδημαϊκές επιδόσεις παρατήρησαν ότι το 67% δέχτηκαν λεκτική επίθεση από τους συμμαθητές τους.

1.4. Το περιβάλλον δραστηριοποίησης

Οι πιο άμεσες επιδράσεις στην εκφοβιστική συμπεριφορά μεταξύ των νέων είναι μέσα στα συστήματα δραστηριοποίησής τους, τα οποία αποτελούνται από άτομα ή ομάδες (π.χ. σπίτι, σχολείο) με τις οποίες έχουν αλληλεπιδράσεις. Η ανάλυση θα πρέπει να εξετάσει τις σχέσεις

μεταξύ γονέων και παιδιών, η βία μεταξύ των γονέων, οι σχέσεις με τους συνομηλίκους, το σχολικό περιβάλλον κτλ.

1.4.1. Οι σχέσεις γονέα-παιδιού, γονέων μεταξύ τους

Η συμπεριφορά του γονέα αποτελεί σημείο αναφοράς για το παιδί. Η αρνητική συμπεριφορά από τους γονείς, η αδιαφορία και η έλλειψη υποστήριξης μπορούν να επηρεάσουν αρνητικά το παιδί (Espelage et al., 2001). Ταυτόχρονα οι αρνητικές σχέσεις μέσα στην οικογένεια μπορούν να οδηγήσουν στη θυματοποίηση του παιδιού (Yodanis, Kuning, & McNeil, 2009). Οι Shields and Cicchetti's (2001) επιβεβαίωσαν με μελέτη τους την θυματοποίηση των παιδιών έπειτα από κακή συμπεριφορά και κλίμα εντός σπιτιού. Ο Duncan (2004) αναφέρει ότι οι νέοι που έχουν χάσει την ανεξαρτησία τους και που εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τη μητέρα τους μέσα από υπερπροστατευτικές συμπεριφορές είναι πολύ πιθανόν να καταστούν θύματα. Το υπερπροστατευτικό περιβάλλον της οικογένειας έχει θέσει σε απομόνωση τα παιδιά, τα οποία δεν μπορούν να κατανοήσουν τα όριά τους και δεν μπορούν να χειριστούν δύσκολες καταστάσεις γι αυτά. Με αυτόν τον τρόπο η οικογένεια δεν αναπτύσσει σωστές διαπροσωπικές δεξιότητες για το παιδί.

Από την άλλη πλευρά η βία ανάμεσα στους γονείς μπορεί να επηρεάσει αρνητικά το παιδί και να μεταβληθεί είτε σε θύμα είτε σε θύτη στο χώρο του σχολείου. Ο Baldry's (2003) μελέτησε την επίδραση των ενδο-οικογενειακών σχέσεων και συγκεκριμένα των γονέων μεταξύ τους σε παιδιά ιταλικών σχολείων. Το αποτέλεσμα της έρευνας έδειξε ότι τα παιδιά που παρακολουθούν σκηνές βίας μέσα στο σπίτι είναι πιθανόν να τις μεταφέρουν στο χώρο του σχολείου. Οι Bauer et al. (2006) διενέργησαν μελέτη σε 112 παιδιά ηλικίας 6-13 ετών και συσχέτισαν τη συμπεριφορά τους με το επίπεδο των σχέσεων των γονέων. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι τα παιδιά μιμούνται τις εικόνες που βλέπουν στο σπίτι και κατ' επέκταση μπορούν να δείχνουν ανοχή σε επεισόδια βίας στο χώρο του σχολείου θεωρώντας τα ως απαραίτητο κομμάτι της αλληλεπίδρασης με την μαθητική κοινότητα.

1.4.2. Οι σχέσεις με τους συνομηλίκους

Η εφηβεία είναι μια περίοδος όπου οι φιλίες και η αμοιβαία υποστήριξη είναι απαραίτητη. Οι έφηβοι ζητούν αυτονομία από τους γονείς και στρέφονται στους φίλους και στους συμμαθητές τους για κοινωνική υποστήριξη. Έτσι, δεν αποτελεί έκπληξη ότι οι αρνητικές σχέσεις με τους συνομηλίκους και η έλλειψη υποστήριξης από αυτούς είναι σημαντικός παράγοντας κινδύνου για την εκφοβιστική συμπεριφορά. Οι ερευνητές υποστηρίζουν ότι ο σχολικός εκφοβισμός είναι μια ομαδική διαδικασία, και προτείνουν την πρόληψη του φαινομένου και παρέμβασης με προγράμματα που στοχεύουν στο επίπεδο της ομάδας (Salmivalli, 2009). Η αποδοχή από τους συνομηλίκους και η δημοτικότητα αποτελεί σημαντικό παράγοντα διαμόρφωσης της νεανικής συμπεριφοράς (Espelage, 2002, (Pechtelidis, 2009). Η αποδοχή από την νεανική κοινότητα μπορεί να αποτελέσει σημαντικό παράγοντα για την αποτροπή φαινομένων βίας. Από την άλλη πλευρά όσοι νέοι δεν αποτελούσαν άτομα αποδοχής τότε έχουν σημαντικό κίνδυνο να τεθούν στο επίκεντρο (αρνητικά) της κοινότητας (Demaray & Malecki, 2003). Ταυτόχρονα η ποιότητα των φιλικών σχέσεων είναι αυτή που μπορεί να αποτρέψει την εμφάνιση βίαιων φαινομένων, ο Rigby (2005) διενήργησε έρευνα σε 400 παιδιά δημοτικών στην Αυστραλία και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο σχολικός εκφοβισμός σχετίζεται με την αρνητική άποψη που έχουν οι μαθητές για συνομηλίκους τους. Από την άλλη πλευρά οι φιλικές σχέσεις διαμόρφωναν πόλους προστασίας από τέτοιου είδους φαινόμενα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η φιλία μπορεί κατά ένα μέρος να οδηγήσει στην δημιουργία νέων θυτών, αφού τα άτομα που βρίσκονται σε φιλικές ομάδες όπου υπάρχουν θύτες είναι πιθανόν να μετατραπούν και οι ίδιοι σε θύτες (Espelage & Swearer, 2003). Οι ομάδες αυτές αποτελούν σημαντικό παράγοντα επίδρασης στην ψυχολογία και συμπεριφορά των μελών τους. Οι νέοι προσπαθούν να αποκτήσουν και να διατηρήσουν την κοινωνική τους ταυτότητα. Από τη στιγμή που αποτελούν μέρος αυτών των ομάδων και έχουν μία θέση ή διεκδικούν μία άλλη μέσα σε αυτές είναι επόμενο να προβούν σε συμπεριφορές που θα διευκολύνουν το στόχο τους.

1.4.3. Η συνοχή του σχολείου και το περιβάλλον του

Με την έννοια της συνοχής του σχολείου αναφερόμαστε στην αποδοχή των αξιών και του τρόπου συμπεριφοράς που προωθεί και πρεσβεύει το σχολείο. Το παιδί που νιώθει μέρος του σχολείου, αυτόματα νιώθει ότι και η συμπεριφορά του θα πρέπει να αρμόζει στο αξιακό του σύστημα. Έρευνες έδειξαν ότι τα άτομα που δεν ένιωθαν συνδεδεμένοι με το σχολείο τους επεδείκνυαν πιο επιθετική συμπεριφορά (Young, 2004).

Το ίδιο το σχολικό περιβάλλον είναι επίσης σημαντικό για την στάση των μαθητών απέναντι στην επιθετικότητα, την ανάπτυξη της προσωπικότητας τους και στη συμπεριφορά του εκφοβισμού (Espelage & Swearer, 2003). Το αίσθημα ασφάλειας που αποπνέει το σχολείο συμβάλει στον περιορισμό ή όχι του φαινομένου.

Μελέτες αναφέρουν σταθερά ότι οι αρνητικοί σχολικοί περιβαλλοντικοί παράγοντες (π.χ., χαμηλότερα επίπεδα παρακολούθησης από ενήλικες) μπορεί να αυξήσουν τη συχνότητα του εκφοβισμού και να μειώσουν την πιθανότητα των φοιτητών να αισθάνονται ασφαλείς στο σχολείο τους. Οι νέοι με θετική αντίληψη για το σχολικό τους περιβάλλον είναι λιγότερο πιθανό να έχουν συμπεριφορές εξωτερίκευσης (π.χ., επιθετικότητα) (Kupermine, Leadbeater, Emmons, & Blat, 1997). Τα ευρήματα αυτά καταδεικνύουν τη σημασία του σχολικού περιβάλλοντος για την ψυχοκοινωνική λειτουργία των νέων (Espelage & Swearer, 2003). Από την άλλη οι Pellegrini και Bartini (2000) σε μελέτη τους οδηγήθηκαν στο συμπέρασμα ότι ελάχιστη επίδραση μπορεί να έχει ο συγκεκριμένος παράγοντας στη διαμόρφωση επιθετικής συμπεριφοράς.

1.4.4. Οι σχέσεις διδασκόντων και μαθητών

Οι δάσκαλοι και οι καθηγητές αποτελούν σημαντικό κομμάτι αν όχι της αποτροπής τουλάχιστον της καταπολέμησης του φαινομένου. Όπως προαναφέρθηκε, πολλές φορές η άγνοιά τους για το φαινόμενο δεν τους αφήνει να κατανοήσουν φαινόμενα που εμφανίζονται μέσα στο σχολικό περιβάλλον. Το διδακτικό προσωπικό του σχολείου επηρεάζει σημαντικά τις σχέσεις των συνομηλίκων και μάλιστα όσο πιο πολύ παρεμβαίνουν στη σχολική, αλλά και εξωσχολική τους δραστηριότητα, τόσο πιο πολύ βοηθούν να αναπτυχθεί το αίσθημα της ασφάλειας στους μαθητές (Hong & Eamon, 2011). Από τη

στιγμή που οι δάσκαλοι δεν δείχνουν ενδιαφέρον για τα φαινόμενα που επηρεάζουν την καθημερινότητα των παιδιών τους, μπορεί να θεωρηθεί ως δεδομένο ότι και τα παιδιά δεν θα στραφούν προς αυτούς για να επικοινωνήσουν τα προβλήματά τους (Rigby & Bagshaw, 2003). Η επικοινωνία λοιπόν μεταξύ δασκάλου και μαθητή μπορεί να λειτουργήσει καταλυτικά για τον περιορισμό του φαινομένου.

1.5. Κοινωνικοί παράγοντες

1.5.1. MME

Για την διαμόρφωση της συμπεριφοράς ενός παιδιού δεν είναι αποκλειστικός παράγοντας το σχολείο. Τα MME και η γειτονιά μπορούν να ωθήσουν σε βίαιη συμπεριφορά. Για παράδειγμα η έκθεση του παιδιού σε βίαιες σκηνές μπορεί να αναδιαμορφώσει την άποψη του παιδιού για τη βία και τις συνέπειές της. Οι βίαιες σκηνές της τηλεόρασης λειτουργούν ως μοντέλο συμπεριφοράς για τους νέους που τείνουν να τις υιοθετούν. Σήμερα μάλιστα η έκθεση σε βίαιες σκηνές είναι πιο μεγάλη αφού τα μέσα που έχει ο νέος στη διάθεσή του είναι απείρως περισσότερα από άλλοτε. Ταυτόχρονα και ο εκφοβισμός πήρε και διαφορετικές διαστάσεις, αφού και τα νέα μέσα προσφέρουν νέες δυνατότητες εκφοβισμού (Williams & Guerra, 2007).

1.5.2. Γειτονίες

Τα ίδια τα σχολεία βρίσκονται σε γειτονίες και κάποιες από αυτές δεν είναι ασφαλείς. Το συγκεκριμένο περιβάλλον μπορεί να ωθήσει στην εμφάνιση φαινομένων σχολικού εκφοβισμού. Στο συμπέρασμα αυτό κατέληξαν οι Khoury-Kassabri και συν. (2004), αφού στην έρευνά τους απεδείχθη ότι τα παιδιά που φοιτούσαν σε τέτοια σχολεία ήταν πιο πιθανόν να γίνουν θύματα. Σίγουρα βέβαια ο συγκεκριμένος παράγοντας απαιτεί περισσότερη έρευνα για να θεωρηθεί αξιόλογος.

1.5.3. Πολιτισμικό υπόβαθρο

Το πολιτισμικό υπόβαθρο των μαθητών είναι ακόμα παράγοντας διαμόρφωσης συμπεριφοράς. Ο Leach (2003) διερεύνησε το ρόλο του σχολείου και των πολιτιστικών προτύπων μεταξύ των νέων στη Ζιμπάμπουε, Μαλάουι, Γκάνα στο πλαίσιο του έμφυλου εκφοβισμού. Ο ερευνητής υποστήριξε ότι ο εκφοβισμός των αγοριών έναντι των κοριτσιών και των νεότερων μαθητών στο σχολείο είναι ένα μέρος μιας σχολικής πολιτισμικής νόρμας, η οποία αναδεικνύει την αρρενωπότητα και τη σεξουαλική ανδρεία.

1.5.4. Θρησκεία

Ακόμη λιγότερες μελέτες έχουν εξετάσει τη σχέση μεταξύ των θρησκευτικών πεποιθήσεων και της επιθετικότητας. Τα αποτελέσματα από τις υπάρχουσες μελέτες είναι ασυνεπή. Έρευνες έχουν διαπιστώσει ότι το θρήσκευμα μπορεί να είναι είτε κίνδυνος είτε προστατευτικός παράγοντας για την εμφάνιση εκφοβιστικής συμπεριφοράς. Οι Ellison et al. (1996) ανέφεραν ότι οι γονείς με συντηρητικές, θρησκευτικές πεποιθήσεις είναι πιθανό να χρησιμοποιούν σωματική τιμωρία συχνότερα από εκείνους που δεν αποδέχονται κάποια συγκεκριμένη θρησκεία. Η επιθετική συμπεριφορά των παιδιών τους σχετίζεται άμεσα με αυτή τη συμπεριφορά. Οι Abbotts et al. (2003) διαπίστωσαν ότι η νεολαία που εκκλησιαζόταν συχνά ήταν περισσότερο πιθανόν να βρεθεί στο κέντρο πειραγμάτων και εκφοβισμού.

1.5.5. Φτώχεια

Ενώ στο παρελθόν η ερευνητική κοινότητα δεν έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ερμηνεία του ρόλου της οικονομικής κατάστασης του μαθητή για την εμφάνιση κάποιου φαινομένου σχολικού εκφοβισμού, ο Carlson (2006) ερεύνησε το φαινόμενο και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η οικονομική κατάσταση αποτελεί σημείο αναφοράς. Μάλιστα η φτωχή οικονομική κατάσταση μπορεί να οδηγήσει στην αυξημένη ανοχή και στην αποδοχή βίαιων συμπεριφορών. Παρόλα αυτά δεν μπορεί να προσδιοριστεί με ακρίβεια αν τα παιδιά που προέρχονται από φτωχές οικογένειες γίνονται θύματα ή θύτες. Οι Due et al. (2009) θεωρούν ότι τα παιδιά αυτά γίνονται θύματα. Οι Chaux et al. (2009) μελέτησαν 1000

σχολεία στην Κολομβία που βρίσκονταν σε εύπορες περιοχές και παρατήρησαν ότι και εκεί τα θύματα ήταν παιδιά που προέρχονταν από φτωχές οικογένειες.

1.6.Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, η ερευνητική διαδικασία για το σχολική βία έχει ξεκινήσει από το 1990 και έπειτα προσφέροντας κυρίως στατιστικά στοιχεία και συνεχίζει με πλήθος άλλων ποιοτικών κυρίως ερευνών.

Παρά το πλήθος των ερευνών διαπιστώνονται και οι αδυναμίες της ερευνητικής διαδικασίας, είτε γιατί επικρατεί μια σχετικότητα στην αποσαφήνιση του όρου, στην έκταση και στις μορφές της βίας, είτε γιατί τα μέσα που χρησιμοποιούνται δεν οδηγούν σε ασφαλείς εκτιμήσεις, να καταδείξουν σε ακέραιους αριθμούς το πρόβλημα καθώς η ίδια η διαδικασία οδηγεί στην αποσιώπηση της βίας με αποτέλεσμα ο σκοτεινός της αριθμός να παραμένει υψηλός. Σίγουρο είναι, πως το φαινόμενο δεν έχει ωριμάσει τόσο στην ελληνική κοινωνία, ώστε να υπάρχει συγκεκριμένη στρατηγική ενημέρωσης και πρόληψης του φαινομένου, μια ενιαία πολιτική παρέμβασης αλλά δεν υφίσταται ακόμη και το νομικό πλαίσιο που να μπορεί να προστατεύει το θύμα και να αποδίδει τις ανάλογες ποινικές ευθύνες στο θύτη.

Η έρευνα των Φακιολά και Αρμενάκη, που είχε διεξαχθεί στις αρχές της δεκαετίας του '90 σε αντιπροσωπευτικό δείγμα νέων της Αθήνας ηλικίας 14-21 χρονών, είχε δείξει ότι : ένα 60% των νέων είχε λάβει μέρος σε βίαιες ενέργειες την τελευταία χρονιά, ένα 11% είχε χρησιμοποιήσει λεκτική βία και ένα 6% είχε λάβει μέρος σε βίαιες συγκρούσεις, βρισιές και ξυλοδαρμούς. Τέλος ένα 3 %είχε λάβει μέρος σε συγκρούσεις μόνο με χτυπήματα (Φακιόλας & Αρμενάκης, 1995)

Το 1996 σε έρευνα που έγινε σε σχολεία των Αθηνών, σε τρία δημοτικά σχολεία κι ένα Γυμνάσιο, σε δείγμα 667 μαθητών), ποσοστό περίπου 50% απάντησε θετικά για την ύπαρξη φαινομένων βίας στο σχολείο. Η απειλή, ο εκφοβισμός και η λεκτική βία κυμαίνονται από 17% έως 21%, για τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα, και από 9% έως 12% για περισσότερο από μια φορά την εβδομάδα. Η άμεση εξάσκηση σωματικής βίας κυμαίνεται από 21% ως 22% για τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα και 21% για περισσότερο από μια φορά την εβδομάδα. Τέλος η περίπτωση καταστροφής πραγμάτων άλλων μαθητών ανέρχεται επίσης στο 21% και 16%, την εβδομάδα και περισσότερες φορές την εβδομάδα

αντιστοίχως. Όσον αφορά το πού εκδηλώνεται η σχολική βία και σε ποιους το πρωτοαναφέρουν τα θύματα, προκύπτει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό σχολικής βίας (38,9%), σημειώνεται στην αυλή του σχολείου ή στο χώρο έξω από το σχολείο (31,6%). Αξιοσημείωτο ποσοστό σχολικής βίας, (19,9%), προκύπτει επίσης μέσα στην τάξη. Τα θύματα επίσης το πρωτολένε στους γονείς τους ή στους συμμαθητές τους, σε ποσοστό 31,2% και 21,3% αντίστοιχα, ή δεν το λένε σε κανένα, ποσοστό που αυξάνεται στις μεγαλύτερες ηλικίες (18,60%) (Καλλιώτης, n.d).

Έρευνα του Γκότοβου, έχει δείξει πως ένα 40% των μαθητών παρατηρούν ότι υπάρχει αύξηση της βίας στα σχολεία και 1 στους 4 μαθητές έχει πέσει θύμα ξυλοδαρμού κατά τη διαδρομή από το σπίτι στο σχολείο ή το αντίστροφο και ένα 35% των μαθητών θεωρεί πως οι μαθητές πρέπει να εκπαιδεύονται σε αμυντικές μεθόδους (Γκοτοβός, 1996).

Η έρευνα των Χατζή, Χουντουμούδη και Πατεράκη για τον εκφοβισμό στο δημοτικό σχολείο, με δείγμα 1312 μαθητές, με ισάριθμα αγόρια και κορίτσια σε 8 δημοτικά σχολεία της ευρύτερης περιοχής της Πρωτεύουσας, έδειξε πως το 14,7% ήταν θύματα εκβιασμού, το 6,24% θύτες, ένα 4,8% ήταν θύτες και θύματα και ένα 42,5% είχε δεχθεί λεκτική βία. Το 34% που αποτελείται από αγόρια δηλώνει σωματική βία και αντιστοίχως το 22,83% των κοριτσιών. Το 25,3% των αγοριών δηλώνει λεκτικές απειλές και το αντίστοιχο ποσοστό κοριτσιών που δηλώνει λεκτικό εκφοβισμό είναι 38 % (Χαντζή, Χουντουμάδη, & Πατεράκη, 2007)

Έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους Χρ. Κάτσικα, Γ. Καββαδία και Κ. Θεριανό, με ανώνυμο ερωτηματολόγιο από τον Οκτώβριο μέχρι τον Δεκέμβριο του 1995 σε 1860 μαθητές από 29 γυμνάσια και λύκεια της χώρας μας, διαπιστώθηκε ότι η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών (74%), δηλώνουν ότι στην πορεία της σχολικής τους ζωής έχουν προξενήσει αρκετές φθορές στο σχολείο (π.χ. γράψιμο στα θρανία ή στους τοίχους, σπάσιμο θρανίων, καθισμάτων, πινάκων, τζαμιών κ.λπ.) Παρόμοιες είναι οι εκθέσεις των Διευθύνσεων Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, που αναφέρονται κάθε χρόνο σε δεκάδες περιπτώσεις καταστροφών σε σχολεία (Κάτσικας, Καββαδίας, & Θεριανός, 2007).

Δύο έρευνες πραγματοποιήθηκαν από το Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής του ΕΚΚΕ, με θέμα τη σχολική βία πανελλαδικά, αλλά και συγκεκριμένα στις περιοχές της Αθήνας. Την εποπτεία της πανελλαδικής έρευνας ανάμεσα σε 5000 παιδιά είχε η εγκληματολόγος Ιωάννα Τσίγκανου ενώ δείγμα στην Αττική αποτελούσαν 101 σχολικές μονάδες

πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με περίπου 2000 μαθητές (Τσίγκανου, 2006).

Από τις παραπάνω έρευνες προέκυψε ότι η λεκτική βία και οι καυγάδες μεταξύ των μαθητών κυριαρχούν σε ποσοστό 60% και ακολουθούν συμπλοκές (34%), κλοπές αντικειμένων μαθητών (30%), κλοπές αντικειμένων σχολείου (18%), βανδαλισμοί (16%), κλοπές αντικειμένων εκπαιδευτικών (11%), διαρρήξεις (8%), καταστροφές αντικειμένων εκπαιδευτικών (8%), εμπρησμοί (5), καταστροφή σχολικού αρχείου (5%) και επίθεση κατά εκπαιδευτικών (5%).

Αξιοσημείωτο είναι πως τα παιδιά του Δημοτικού είναι πιο επιρρεπή στην κακοποίηση σε σχέση με τα παιδιά του Γυμνασίου και του Λυκείου. Οι μικροί μαθητές δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία σε ποσοστό 37%, ενώ οι μεγαλύτεροι μαθητές σε ποσοστό 11%. Από την πλευρά των μαθητών-θυτών, το 13% των μαθητών του Δημοτικού παραδέχονται ότι έχουν χτυπήσει άλλα παιδιά, ενώ στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο ομολογούν πράξεις βίας το 11%. Στις απειλές καταφεύγουν οι μαθητές όλων των τάξεων σε ποσοστό 5%. Θεατές σε πράξεις βίας, όπως η εκτόξευση απειλών και η τρομοκράτηση άλλων παιδιών υπήρξαν το 41% των παιδιών του Δημοτικού και το 43% των μαθητών του Γυμνασίου και Λυκείου, ενώ μάρτυρες σε ξυλοδαρμούς υπήρξαν το 77% των παιδιών του Δημοτικού και το 68% των εφήβων σε Γυμνάσια και Λύκεια. Κατά την έρευνα, το 60% των διευθυντών και εκπαιδευτικών δήλωσαν ότι στο σχολείο τους έχει εκδηλωθεί επιθετικότητα σε βάρος αδύναμων, καινούργιων, δυσπροσάρμοστων και γενικά διαφορετικών παιδιών.

Οι Πατεράκη και Χουντουμάδη σε έρευνα τους το 2001 βρήκαν ότι 14.7% των μαθητών και μαθητριών αυτοπροσδιορίζονται ως θύματα, 6.2% ως θύτες και 4.8% ως θύτες/θύματα. Επιπλέον οι δράστες ακόμη κι αν ομολογούν προφορικά ότι ασκούν εκφοβισμό, έχουν την τάση να μην το παραδέχονται γραπτώς. Το ρόλο του θύτη στα ελληνικά σχολεία παίζουν περισσότερα αγόρια παρά κορίτσια και τα κορίτσια-θύτες αναφέρουν ότι ασκούν κοινωνικό εκφοβισμό σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι τα αγόρια. Τα θύματα αναφέρουν συχνότερα το λεκτικό εκφοβισμό, ενώ οι θύτες το σωματικό. Αυτό ίσως υποδηλώνει ότι οι θύτες δεν ντρέπονται να παραδεχθούν ότι ασκούν φυσική βία, ενώ τα θύματα είναι απρόθυμα να κοινοποιήσουν ότι υφίστανται σωματικό εκφοβισμό ίσως γιατί τον ερμηνεύουν ως δική τους αδυναμία. Όσον αφορά τις στάσεις και τα συναισθήματα απέναντι στο σχολικό εκφοβισμό, τα θύματα αναφέρουν ότι ο σχολικός εκφοβισμός είναι πολύ δυσάρεστος και τους ενοχλεί και πως δε θέλουν να έχουν σχέσεις με τους θύτες. Από τους θύτες μόλις οι

μισοί αναφέρουν ότι είναι πολύ δυσάρεστο να βλέπουν ένα παιδί να υφίσταται εκφοβισμό, ενώ το 1/3 δηλώνουν ότι «κατανοούν» την εκφοβιστική συμπεριφορά και ότι τα θύματα «το άξιζαν». Περίπου ίσο ποσοστό των θυτών (1/3) δηλώνει ότι αφού εκφοβίσει κάποιον, μετά νιώθει λύπη/συμπόνια προς αυτόν (Pateraki & Houndoumadi, 2001).

Ως προς τις στάσεις απέναντι στους θύτες, η πλειοψηφία του συνόλου των μαθητών/τριών δηλώνει ότι δε θέλει να τους συναναστρέφεται. Όμως το ¼ των θυμάτων και των μαθητών/τριών που δεν αυτοπροσδιορίστηκαν ούτε ως θύτες ούτε ως θύματα απάντησαν «δεν το έχω σκεφτεί». Τα κορίτσια φαίνεται να αναστατώνονται και στενοχωριούνται περισσότερο από τα αγόρια με το ζήτημα του σχολικού εκφοβισμού. Επιπλέον το ποσοστό των κοριτσιών που κατανοεί γιατί οι θύτες φέρονται έτσι, είναι πολύ μικρότερο από το αντίστοιχο των αγοριών. Και τα κορίτσια που θεωρούν τους θύτες «άνετους και ωραίους τύπους», «κουλ», είναι λιγότερα από τα αγόρια. Το ¼ των μαθητών και μαθητριών που θυματοποιούνται δεν το λένε σε κανέναν, ούτε σε γονέα ούτε σε δάσκαλο. Το 40% των θυμάτων και μια μικρή μερίδα (19.6%) θυτών/θυμάτων το αναφέρουν στους γονείς τους και μάλιστα πολύ περισσότερα κορίτσια συζητούν με τους γονείς τους σχετικά με τη θυματοποίησή τους από ό,τι αγόρια. Αναφορικά με την ηλικία, οι μαθητές και μαθήτριες των μικρότερων τάξεων αναφέρουν στο δάσκαλο της τάξης ότι έχουν υποστεί εκφοβισμό συχνότερα από ό,τι των μεγαλύτερων τάξεων, αλλά και πάλι το ποσοστό αυτών που το αναφέρουν είναι πολύ μικρό (μόλις 14.5%). Τα θύματα των μεγαλύτερων τάξεων προτιμούν να αποκαλύπτουν το συμβάν στους γονείς τους. Το γεγονός ότι τα θύματα που αναζητούν τη βοήθεια των δασκάλων είναι τόσο λίγα υποδηλώνει ότι τα περισσότερα δε νιώθουν άνετα να μιλήσουν για την εμπειρία τους. Ίσως επειδή φοβούνται μην ετικετοποιηθούν ως «θύμα», «δειλός/-ή» ή «ανεπαρκής» και γίνουν στόχος έτσι για ακόμη εντονότερο εκφοβισμό, ίσως διότι νιώθουν ότι δεν μπορεί να γίνει τίποτα για το πρόβλημα που αντιμετωπίζουν.

Οι Χουντουμάδη και Πατεράκη διερεύνησαν μέσω των ερωτηματολογίων που συμπλήρωσαν οι μαθητές και μαθήτριες και το πόσο ενήμεροι είναι οι δάσκαλοι σχετικά με τον εκφοβισμό μεταξύ των πρώτων. Τα αποτελέσματα είναι απογοητευτικά. Βρέθηκε ότι οι δάσκαλοι μιλούν στα θύματα και τους θύτες/θύματα σημαντικά λιγότερο από ότι οι γονείς, παρ' όλο που οι τελευταίοι δρουν έξω από το χώρο του σχολείου, έξω δηλαδή από το κατ' εξοχήν πεδίο του σχολικού εκφοβισμού. Το πιο ανησυχητικό όμως είναι ότι το μισό δείγμα συμφωνεί ότι «δεν ξέρει πόσο συχνά συνειδητοποιούν οι δάσκαλοι ότι οι μαθητές/-ήτριες υφίστανται εκφοβισμό». Είναι προφανές λοιπόν ότι οι δάσκαλοι δεν έχουν επίγνωση

της κατάστασης που επικρατεί στα σχολεία γύρω από το σχολικό εκφοβισμό (Houndoumadi & Pateraki, 2001).

Μια άλλη έρευνα είναι αυτή των Ψάλτη και Κωνσταντίνου όπου αναφέρεται πως ένας/μία στους δέκα μαθητές/-ήτριες της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης έχει υποστεί κάποια μορφή εκφοβισμού σε βάθος ετών, ενώ τρεις στους δέκα φοβούνται ή αγωνιούν ότι μπορεί να πέσουν θύματα σχολικού εκφοβισμού μερικές φορές μέχρι και πολύ συχνά. Ακόμη, ένας/μία στους δέκα (κυρίως αγόρια) δηλώνουν ότι συχνά έχουν υποπέσει σε συμπεριφορά λεκτικού ή σεξουαλικού εκφοβισμού και 8% σε συμπεριφορά σωματικού, κοινωνικού ή ρατσιστικού, ενώ ένα στα τέσσερα άτομα ότι μπορεί να επιδοθεί σε παρόμοιες ενέργειες στο μέλλον.

Η κοροϊδία είναι το ίδιο συχνή και στα δύο φύλα όσον αφορά όμως συγκεκριμένες μορφές του σχολικού εκφοβισμού, τα αγόρια ξεπερνούν κατά πολύ τα κορίτσια ως προς τη σωματική θυματοποίηση. Μεταξύ των κοριτσιών από την άλλη συνηθίζεται περισσότερο λεκτικός.

Η πιο συχνή στρατηγική που υιοθετούν τα θύματα κατά τις Ψάλτη και Κωνσταντίνου είναι η αποφυγή του συμβάντος (32.1%) και η εκδίκηση (30.5%). Αναλυτικότερα, αναφορικά με το φύλο, τα κορίτσια καταφεύγουν περισσότερο στην αγνόηση ή την αποφυγή του συμβάντος, καθώς επίσης στην αναζήτηση βοήθειας από φίλες/-ους. Τα αγόρια από την άλλη προτιμούν να παίρνουν εκδίκηση ή αλλιώς κρύβονται ή το βάζουν στα πόδια.

Η πλειονότητα των γονέων (68%) δε συνεργάζεται με το σχολείο ώστε να προσπαθήσουν από κοινού να καταστείλουν το φαινόμενο. Οι Ψάλτη και Κωνσταντίνου (2007) μάλιστα, το 1/3 των μαθητών/-ητριών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης δηλώνει ότι οι εκπαιδευτικοί και οι ενήλικες γενικά δεν κάνουν συστηματικές προσπάθειες να σταματήσουν τις εκφοβιστικές συμπεριφορές (Ψάλτη & Κωνσταντίνου, 2007).

Οι Ψάλτη και Κωνσταντίνου διερευνώντας περαιτέρω το φαινόμενο του εκφοβισμού στο ελληνικό σχολείο από την οπτική της εθνο-πολιτισμικής προέλευσης διαπίστωσαν τα εξής (Ψάλτη & Κωνσταντίνου, 2007):

1. Μαθητές/-ήτριες από την Αλβανία ή άλλες χώρες εκτός Ευρώπης ή ΗΠΑ αναφέρουν ότι γίνονται συχνότερα θύματα διαδόσεων κακών φημών.
2. Τα θύματα σκιαγραφούν το δράστη ως ελληνικής καταγωγής και διαφορετικού θρησκευματος. Επιπλέον τα θύματα που προέρχονται από χώρες της Ανατολικής

Ευρώπης, της Ασίας, της Αφρικής και της Νότιας Αμερικής περιγράφουν το θύμα ως άτομο προερχόμενο από άλλη χώρα.

3. Όσον αφορά τις αντιδράσεις των θυμάτων, εκείνα που εκμυστηρεύονται συχνότερα τις επιθέσεις που υφίστανται σε φίλους/-ες είναι εγχώριας (ελληνικής) καταγωγής.
4. Όσον αφορά τις στάσεις απέναντι στον εκφοβισμό, οι μαθητές και μαθήτριες από την Ελλάδα και τις χώρες του λεγόμενου δυτικού κόσμου φαίνεται ότι διαφωνούν περισσότερο από τους υπόλοιπους με τη χρήση εκφοβιστικών συμπεριφορών στο χώρο του σχολείου.

Συνολικά η εθνο-πολιτισμική προέλευση των μαθητών/-ητριών δε φαίνεται να ασκεί σαφή επίδραση στο φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού. Άλλωστε στην έρευνα των Ψάλτη και Κωνσταντίνου (2007) η εθνο-πολιτισμική προέλευση δεν εξετάστηκε ως παράγοντας επικινδυνότητας, καθώς ούτε από τη διεθνή βιβλιογραφία έχει επισημανθεί ως τέτοιος παράγοντας. Προγενέστερες έρευνες και η κοινή γνώμη, από την άλλη, υποστηρίζουν ότι η παρουσία στα ελληνικά σχολεία μαθητών/-ητριών από διάφορες χώρες την τελευταία δεκαεπενταετία συντέλεσε στην αύξηση των κρουσμάτων βίας στο ελληνικό σχολείο (Ψάλτη & Κωνσταντίνου, 2007).

Έρευνα που διεξήγαγε η Σαπουνά σε μαθητές και μαθήτριες από 10 έως 14 ετών σε δημόσια δημοτικά και γυμνάσια στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλονίκης, δείχνει πως το 8.2% ήταν θύματα, 5.8% ήταν θύτες και 1.1% θύτες/θύματα. Στα ελληνικά σχολεία δε βρέθηκαν στατιστικώς σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο φύλων και πως με την αύξηση της ηλικίας μειώνεται η θυματοποίηση, αλλά αυξάνεται το ποσοστό των θυτών. Εξαίρεση αποτελεί ο ρατσιστικός εκφοβισμός, του οποίου τα θύματα αυξάνονται στις μεγαλύτερες τάξεις. Στα ευρήματα της Σαπουνά όμως ειδικά κατά τη μετάβαση από το δημοτικό στο γυμνάσιο παρατηρείται αύξηση του σωματικού εκφοβισμού, που οφείλεται ίσως στην προσπάθεια των νεαρών εφήβων να καθιερώσουν το κύρος τους στο καινούριο περιβάλλον. Τα αγόρια εκφοβίζονται αποκλειστικά ή κυρίως από αγόρια. Αλλά και τα κορίτσια, παρόλο που κινδυνεύουν να θυματοποιηθούν από κορίτσια ή από κλίκες μεικτού γένους, βρέθηκε ότι στην πραγματικότητα εκφοβίζονται περισσότερο επίσης από αγόρια και πως γενικότερα ο εκφοβισμός συμβαίνει κυρίως μεταξύ συμμαθητών ή/και συμμαθητριών του ίδιου τμήματος ή έστω της ίδιας ηλικίας (Sapouna, 2008)

Στο δημοτικό επίσης συχνές είναι η εσκεμμένη διάδοση κακών φημών και η απόρριψη, ο κοινωνικός δηλαδή αποκλεισμός, και ακολουθούν οι απειλές, η φυσική βία και ο σεξουαλικός εκφοβισμός. Στο γυμνάσιο συνήθεις μορφές είναι επίσης ο κοινωνικός

εκφοβισμός και μάλιστα η διάδοση κακών φημών καθώς επίσης ο σεξουαλικός εκφοβισμός, ενώ ακολουθούν οι απειλές και η φυσική βία. Σύμφωνα με τη Σαπουνά όμως, ο άμεσος εκφοβισμός, ο κοινωνικός αποκλεισμός, οι απειλές και ο ρατσιστικός εκφοβισμός είναι συχνότεροι στο δημοτικό παρά στο γυμνάσιο.

Στην Ελλάδα η πλειοψηφία των εκφοβιστικών επεισοδίων λαμβάνει χώρα στο προαύλιο του σχολείου, ακολουθούν οι αίθουσες διδασκαλίας κατά την απουσία του δασκάλου, ο δρόμος προς και από το σχολείο και οι διάδρομοι. Ιδιαίτερης προσοχής χρήζει το γεγονός ότι μεγάλο ποσοστό των θυμάτων (1 στα 4) υφίσταται τον εκφοβισμό κατά τη διάρκεια της γυμναστικής (Sapouna, 2008)

Οι Κοκκέβη και συν. (2011) διενέργησαν έρευνα σε μαθητές των τάξεων ΣΤ Δημοτικού, Β Γυμνασίου, Α Λυκείου. Τα αποτελέσματα της έρευνας είναι ενδεικτικά. Το 8,5% των εφήβων αναφέρουν ότι έχουν υπάρξει θύματα, ενώ το 15.8% θεωρεί τον εαυτό του ως θύτη. Τα άτομα που δέχονται επίθεση, αντιμετωπίζουν το φαινόμενο 2 με 3 φορές το μήνα. Στο ρόλο του θύτη βρίσκονται συνήθως αγόρια, ενώ θύματα μπορούν να είναι και από τα δύο φύλα. Οι συγγραφείς αναφέρουν ότι το ποσοστό των παιδιών που θεωρεί τον εαυτό του θύμα έχει αυξηθεί ραγδαία την τελευταία δεκαετία. Χαρακτηριστικά αναφέρουν ότι ο αριθμός των θυτών το 2002 ήταν 9.1% και το 2010 ήταν 15.8%.

Ο τρόπος με τον οποίο εκφράζεται η σχολική βία είναι ο λεκτικός κατά κύριο λόγο και στη συνέχεια τα πειράγματα σεξουαλικού περιεχομένου και οι συκοφαντίες. Στην τελευταία θέση βρίσκεται ο εκφοβισμός με τη χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή ή με το κινητό τηλέφωνο. Το 25% των αγοριών μέσα στο τελευταίο έτος χειροδίκησε σε κάποιον άλλον συμμαθητή του. Αντίθετα τα κορίτσια που χειροδικούν είναι πολύ λιγότερα. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα παιδιά που προέρχονται από οικογενειακό περιβάλλον με οικονομικές δυσκολίες είναι πιο πιθανόν να αντιμετωπίσουν φαινόμενα εκφοβισμού και στο χώρο του σχολείου, έναντι των παιδιών που προέρχονται από τη μεσαία και ανώτερη τάξη. Ταυτόχρονα η έρευνα των Κοκκέβη και συν. (2011) δεν υπογράμμισε καμία σχέση ανάμεσα στο σχολικό εκφοβισμό και την εθνικότητα των μαθητών. Ο σχολικός εκφοβισμός προκαλεί προβλήματα στα θύματά του, αφού τα τελευταία θεωρούν ότι δεν έχουν καλή εμφάνιση ή ότι έχουν κάποιο πρόβλημα υγείας. Παράλληλα και τα θύματα και οι θύτες φαίνεται να αντιμετωπίζουν ψυχολογικά προβλήματα. Ένα ακόμα σημαντικό εύρημα από τη συγκεκριμένη έρευνα είναι η τάση των μαθητών που είναι θύτες να μην έχουν καλή σχέση

με το σχολείο σε σχέση με τα θύματα. Αντίθετα τα θύματα αντιμετωπίζουν προβλήματα με την επικοινωνία τόσο με τους δασκάλους όσο και με το οικογενειακό περιβάλλον.

Οι Τσουρή & Σερλή (2014) διεξήγαγαν έρευνα σε μαθητές του Νομού Ηρακλείου μέσα από τη συλλογή ερωτηματολογίων. Οι συμμετέχοντες σε μεγάλο ποσοστό τόσο το φαινόμενο και τα χαρακτηριστικά του όσο και περιστατικά που έχουν εμφανιστή στο σχολείο τους ή σε γειτονικά. Ως χαρακτηριστικά του σχολικού εκφοβισμού αναγνωρίζουν τις απειλές, την ειρωνεία, τις προσβλητικές εκφράσεις και τις βρισιές, τη σωματική βία κατά κύριο λόγο, την απόρριψη από τους άλλους, την καταστροφή προσωπικών αντικειμένων, τους βανδαλισμούς, τις κλοπές, τις ληστείες και τέλος τη σεξουαλική παρενόχληση. Το 65% των συμμετεχόντων αναγνώρισε τον εαυτό του ως παρατηρητή σε ένα περιστατικό και μάλιστα στην πλειοψηφία τους ήταν κορίτσια. Τα παιδιά του Γυμνασίου φοβούνται τα παιδιά του Λυκείου και δεν επιλέγουν την επικοινωνία με τον καθηγητή για να λύσουν το ζήτημα. Η κύρια μορφή βίας που αντιμετωπίζουν είναι η σωματική και σε δεύτερο επίπεδο είναι η λεκτική. Το σημείο όπου εκδηλώνονται τα περισσότερα περιστατικά είναι το προαύλιο του σχολείου και χρονικά το διάλειμμα είναι ιδανικό για την εμφάνισή τους. Το γέλιο είναι η αντίδραση των παρατηρητών γεγονός που ενθαρρύνει την εμφάνισή και άλλων περιστατικών. Πολλές φορές οι παρατηρητές γίνονται εμπλεκόμενοι δίνοντας μεγαλύτερη ένταση στο φαινόμενο.

Η Μπάτσαρη (2012) μελέτησε τη γνώση των γονέων των παιδιών προσχολικής ηλικίας σχετικά με το ζήτημα του σχολικού εκφοβισμού. Η έρευνα διενεργήθηκε στην περιοχή της Θήβας. Από την έρευνα εξήχθη το συμπέρασμα ότι οι γονείς είναι πολύ ενημερωμένοι σχετικά με το φαινόμενο και μπορούν να αναγνωρίσουν όλες τις μορφές του. Οι γονείς που είχαν παιδιά στον παιδικό σταθμό μέχρι δύο ετών ανέφεραν πως ποτέ το παιδί τους δεν είχε εμπλακεί με οποιονδήποτε τρόπο σε κάποιο φαινόμενο, αλλά οι γονείς των παιδιών δύο μέχρι τεσσάρων παρατήρησαν ότι το παιδί τους έχει χτυπήσει κάποιο άλλο επειδή το δεύτερο δεν έκανε αυτό που του ζήτησε. Άλλη αιτία παρόμοιων περιστατικών είναι το πείραγμα των προσωπικών αντικειμένων ή το γεγονός ότι δεν έκανε παρέα μαζί του. Οι γονείς με παιδιά ηλικίας 4-6 σημειώνουν ότι τα παιδιά τους έχουν λάβει μέρος σε τέτοιου είδους περιστατικά μέσα από έμμεσες μορφές, όπως με το να πουν ψέματα ότι έκανε μια πράξη ένα παιδί ή δεν έκαναν παρέα ένα άλλο. Η ερευνήτρια σημειώνει ότι τα παιδιά μέχρι τεσσάρων ετών χρησιμοποιούν περισσότερο τη σωματική βία και λιγότερο τη λεκτική, ενώ τα παιδιά άνω των τεσσάρων χρησιμοποιούν περισσότερο τη λεκτική.

Η Γιαννακούρα (2011) συνέλεξε πληροφορίες για το φαινόμενο τόσο από μαθητές, όσο και από εκπαιδευτικούς. Το 69.3% απάντησε ότι σπάνια έχει πέσει θύμα επίθεσης, ενώ το 9.8% είναι ο πληθυσμός που αποτελεί τακτικό θύμα. Από την άλλη πλευρά το δείγμα δήλωσε ότι δεν προβαίνει σε αντίστοιχες συμπεριφορές. Παρόλα αυτά οι μαθητές δεν θεωρούν το σχολείο ως ένα μέρος που μπορούν να νιώθουν ασφαλείς. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι θύτες της έρευνας σημείωσαν ότι επιλέγουν περισσότερο τη σωματική βία καθώς είναι πιθανόν να θεωρούν τον εαυτό τους ρωμαλέο. Αυτό που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής και που θα πρέπει να απασχολήσει την εκπαιδευτική κοινότητα και τους γονείς είναι η αδυναμία των παιδιών να αντιμετωπίσουν το ζήτημα. Στην πραγματικότητα δεν γνωρίζουν αν θα πρέπει να επικοινωνήσουν ένα γεγονός στους συμμαθητές τους, στους εκπαιδευτικούς ή τους γονείς τους. Παράλληλα οι ίδιοι οι μαθητές αναφέρουν ότι δεν ενδιαφέρονται ή και πιθανόν να μην ενδιαφερθούν σε περίπτωση που γίνουν παρατηρητές ενός περιστατικού.

Ο Πεχτελίδης σε εθνογραφική έρευνα 2001-2002 μίας τάξης της Α' γυμνασίου ενός δημόσιου σχολείου του δήμου Παλαιού Φαλήρου της Αττικής σημειώνει πως τα αγόρια χρησιμοποιούσαν περισσότερη σωματική βία σε σχέση με τα κορίτσια ως μέσο άσκησης εξουσίας (Πεχτελίδης, 2010). Τα επιθετικά παιδιά ήταν δημοφιλή μεταξύ των συνομήλικών τους κυρίως λόγω του φόβου. Τα κορίτσια με τονισμένη σεξουαλική ταυτότητα τα οποία βρίσκονταν σε συμμαχία με τα αγόρια που κατείχαν ηγεμονικές ανδρικές θέσεις, συχνά αποτελούσαν θύματα σεξουαλικής παρενόχλησης. Το φυσικό και κοινωνικό σώμα παίζει σημαντικό ρόλο στην περιθωριοποίηση και θυματοποίηση κάποιου παιδιού και παράγοντες όπως είναι το ύψος, το βάρος, η φωνή, η εκφορά του λόγου, μπορεί να αποτελέσουν την αφορμή για την κακοποίηση ενός παιδιού και συνήθως συνδυάζονται με άλλα κοινωνικά σωματικά γνωρίσματα όπως είναι η συμπεριφορά, το στιλ, γνωστικές επιδόσεις κλπ. Οι μαθητές και οι μαθήτριες που δεν τονίζουν «ανδρισμό» και τη «θηλυκότητά» τους δεν είναι δημοφιλή και συχνά υφίστανται διάφορες μορφές βίας. Τα παιδιά με θετική στάση στην εκπαιδευτική διαδικασία αποκαλούνταν «φυτά», «φλώροι», «σπασίγλες» και «καρφιά». Αντίθετα ο «μάγκας» έχει τονισμένη τη ανδρική σεξουαλική του ταυτότητα και κάνει «πλάκες» σε βάρος των καθηγητών είτε των συμμαθητών. Οι αδύναμοι μαθητές υιοθετούν «εναλλακτικές» πρακτικές, προκειμένου να προσδώσουν κύρος στην «ανδρική» τους ταυτότητα. Η αντίσταση στις σχολικές απαιτήσεις σημαίνει βελτίωση του στάτους τους. Ο χαρακτηρισμός «ψώνιο» αποδίδονταν στα κορίτσια που είχαν καλλιεργήσει ένα έντονα τονισμένο σεξουαλικό στιλ και αρνητική στάση ως προς την εκπαιδευτική διαδικασία. Υπήρχαν παιδιά με πιο ευέλικτη συμπεριφορά και προσαρμόζονταν στη μία κατηγορία ή

την άλλη ανάλογα με τα τρέχοντα συμφέροντα και στόχους τους. Ωστόσο, τα περισσότερα παιδιά δεν επιθυμούσαν την ετικέτα του «φυτού», του «φλώρου», του «καρφιού» και του «σπασίκλα» και έτειναν να αρνούνται τη συνεργασία με τη σχολική εξουσία και να συμμετέχουν, αλλά με πιο ήπιους τρόπους, στη μαθητική υποκουλτούρα.

Χαρακτηρισμοί όπως «βλάκες», «ανόητοι» και «χαζοί» που χρησιμοποιούνταν αρκετά συχνά για τη γελοιοποίηση των συγκεκριμένων μαθητών σε σχέση με τις κακές τους επιδόσεις στη σχολική διαδικασία δεν καταφέρνουν να ισχυροποιήσουν ή να καταστήσουν κυρίαρχες τις ταυτότητες των «καλών» μαθητών γιατί παραπέμπουν στην κουλτούρα της παιδικής ηλικίας. Βίαιες και επιθετικές ήταν και οι σχέσεις μεταξύ των «καλών» μαθητών και μαθητριών απλώς χρησιμοποιούσαν διαφορετικά μέσα όπως είναι η σχολική επίδοση και όχι η φυσική δύναμη και η έντονη τονισμένη σεξουαλικότητα. Ο σοβαρός τραυματισμός επιφέρει τόσο απώλεια στάτους και συνακόλουθη περιθωριοποίηση αλλά και στιγματισμό στο πλαίσιο της κουλτούρας των συνομηλίκων. Η κακοποίηση μπορεί να έχει άμεσα αλλά και έμμεσα θύματα, με την έννοια ότι η φυσική, αλλά και η λεκτική βία μεταβιβάζει το φόβο και στα παιδιά που παρακολουθούν ένα βίαιο περιστατικό μήπως κακοποιηθούν και τα ίδια. Κατά τη διάρκεια του μαθήματος λόγω της παρουσίας του/ης εκπαιδευτικού τα παιδιά υιοθετούν έμμεσες ή συγκαλυμμένες μορφές βίας προκειμένου να μην γίνουν αντιληπτά. Η φυσική και η λεκτική βία ήταν αυξημένη στο προαύλιο και στους διαδρόμους εφόσον η επιτήρηση δεν ήταν επαρκής (Πεχτελίδης, 2010).

1.7. Πρωτοτυπία εργασίας

Από τα παραπάνω είναι προφανές ότι το παρόν πόνημα φιλοδοξεί να φωτίσει μία διαφορετική πλευρά από αυτή που μέχρι σήμερα έχει εξεταστεί από την ερευνητική κοινότητα. Πολλές οπτικές έχουν ενταχθεί κάτω από το ερευνητικό μικροσκόπιο, αλλά πάντα σε μεγαλύτερες ηλικίες και όχι στη νηπιακή. Πόσο μάλλον στον ελληνικό χώρο. Η ανάλυση του φαινομένου στην νηπιακή ηλικία αποτελεί ζήτημα σημαντικό, αφού μπορούν να αναλυθούν στη συνέχεια οι εξελικτικές πορείες του φαινομένου. Για παράδειγμα μπορεί να αναλυθεί κατά πόσο ένα παιδί που παρουσίασε βίαιη συμπεριφορά στη νηπιακή του ηλικία συνέχισε να παρουσιάζει αντίστοιχη συμπεριφορά και στη συνέχεια. Από την άλλη

πλευρά η ανάδειξη των αιτιών που οδηγούν στην εμφάνιση του φαινομένου στην νηπιακή ηλικία μπορεί να δώσει το έναυσμα στο εκπαιδευτικό σύστημα να αξιολογήσει και να εντάξει προγράμματα αντιμετώπισης του φαινομένου.

Επίσης, στην ερευνητική μας εργασία επιλέχθηκε ως μέθοδος συλλογής δεδομένων η επιτόπια συμμετοχική παρατήρηση κάτι που δεν έχουμε συναντήσει σε μεγάλο βαθμό σε έρευνες που αφορούν στη βία και μάλιστα στην προσχολική ηλικία (Πεχτελίδης, 2010). Για την ερευνήτρια δεν υπήρχε δίλημμα επιλογής διαφορετικής μεθόδου καθώς θεωρήθηκε η καταλληλότερη. Στην πλειοψηφία των ερευνών του συγκεκριμένου χώρου κυριαρχεί η χρήση του ερωτηματολογίου και της συνέντευξης για τη συλλογή δεδομένων, κάτι που στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν αρμόζει, καθώς η ηλικιακή ομάδα στην οποία απευθύνθηκε είναι ιδιαίτερος ευαίσθητη και ταυτόχρονα είναι εξαιρετικά δύσκολο να παραδεχτεί την επιθετική της συμπεριφορά (αν υπάρχει).

Ο συνδυασμός της συμμετοχικής παρατήρησης στο επίπεδο της συλλογής δεδομένων και της θεμελιωμένης θεωρίας στο επίπεδο της ανάλυσης κρίθηκαν δόκιμοι να εφαρμοστούν στην παρούσα εργασία, αφού με αυτό τον τρόπο θα μπορούσε η ερευνήτρια να αντιληφθεί πιο λεπτομερώς το φαινόμενο και παράλληλα να το προσεγγίσει από τη σωστή σκοπιά κατά τη διάρκεια της ανάλυσης.

2. Μεθοδολογία

2.1.Ερευνητικά ζητούμενα

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να κατανοηθεί η εκδήλωση της βίας στα παιδιά προσχολικής ηλικίας στο χώρο του νηπιαγωγείου. Από τη βιβλιογραφία έχει καταστεί σαφές ότι το σχολικό περιβάλλον έχει μελετηθεί αρκετά, αλλά στα πρώτα βήματα της σχολικής δραστηριότητας του παιδιού υπάρχει μία σχετική ερευνητική ένδεια. Επιπλέον μπορεί να υπάρχει η αντίστοιχη ερευνητική δραστηριότητα και για τη μελέτη του φαινομένου στον ελληνικό χώρο, αλλά η έλλειψη δεδομένων για τη συμπεριφορά των παιδιών προσχολικής ηλικίας είναι προφανής.

Το κεντρικό ζητούμενο της παρούσας εργασίας είναι η σκιαγράφηση των αιτιών που οδηγούν στην εκδήλωση του σχολικού εκφοβισμού στην νηπιακή ηλικία και προκειμένου να απαντηθεί, αναλύεται πιο συγκεκριμένα στα παρακάτω ερωτήματα:

- Ποιες είναι οι μορφές βίας και ποιος είναι ο τρόπος που αναπτύσσεται η επιθετική συμπεριφορά (σωματική βία, λεκτική, κοινωνικό αποκλεισμό κ.τ.λ.);
- Πώς γίνεται η επιλογή των θυμάτων (Έλληνες σε αλλοδαπούς, αγόρια σε κορίτσια, μεγαλύτεροι σε μικρότερους);
- Ποια είναι τα χαρακτηριστικά του θύτη, του θύματος και του παρατηρητή στο χώρο του νηπιαγωγείου;

2.2.Επιλεχθείσα μέθοδος

Για την παρούσα εργασία επιλέχθηκε η χρήση μίας ποιοτικής μεθόδου συλλογής δεδομένων αυτής της συμμετοχικής παρατήρησης. Η συγκεκριμένη προσέγγιση διευκολύνει τη διαμόρφωση μιας ολικής εικόνας για την περίπτωση που μελετάται. Στόχος της μελέτης δεν είναι η ανάδειξη τάσεων, αλλά η εις βάθος κατανόηση του φαινομένου. Μέσα από την παρατήρηση των συμπεριφορών θα επιτευχθεί και η ερμηνεία τους (Χαλκιά, 2003). Παράλληλα η ποιοτική μέθοδος εστιάζει σε μικρό δείγμα. Οι ποιοτικές μέθοδοι εστιάζουν στην μελέτη της κοινωνικής πραγματικότητας. Ο ερευνητής σε πρώτο επίπεδο αποτελεί τον καταγραφέα των φαινομένων και στη συνέχεια κατά την ανάλυση αποστασιοποιείται και εμβαθύνει στην ανάλυση των φαινομένων που κατέγραψε σε πρώτο επίπεδο.

Από το σύνολο των ποιοτικών μεθόδων επιλέχθηκε η συμμετοχική παρατήρηση, η οποία κατέχει σημαντικό ρόλο στο πεδίο των ποιοτικών ερευνών (Πασχαλιώρη, 2005). Η συμμετοχική παρατήρηση ενδείκνυται για την διερεύνηση των κινήτρων συμπεριφοράς των υποκειμένων της έρευνας. Στην παρούσα εργασία δεδομένου του μικρού δείγματος η μέθοδος της συμμετοχικής παρατήρησης θεωρήθηκε η καταλληλότερη καθώς εφαρμόζεται σε μία μικρή συνεκτική κοινωνική ομάδα, με σκοπό την καταγραφή και ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων, με την σε βάθος ανάλυση προκειμένου να γίνουν κατανοητές οι ανθρώπινες κοινωνικές σχέσεις αφού έχουν συλλεχθεί επαρκή ποιοτικά δεδομένα που περιγράφουν τις κοινωνικές καταστάσεις «πυκνή περιγραφή». Βασική παράμετρος επιτυχούς υλοποίησης της μεθόδου είναι η παρείσφρηση του παρατηρητή μέσα στην κοινωνική ομάδα χωρίς να αλλοιώνει τα υπό μελέτη δεδομένα με την παρουσία του. Σε επόμενη ενότητα περιγράφεται πως επιτεύχθηκε αυτή η παράμετρος από την ερευνήτρια της παρούσας εργασίας. Τα βήματα της μεθόδου είναι:

- Προσδιορισμός του θέματος
- Παρείσφρηση στην ομάδα
- Παρατήρηση και καταγραφή

Μέσα από την συμμετοχική παρατήρηση ο ερευνητής έχει τη δυνατότητα να συνδέσει μία συγκεκριμένη συμπεριφορά τη συγκεκριμένη στιγμή εμφάνισής της, γεγονός που δεν μπορεί να επιτευχθεί με κάποια άλλη μέθοδο. Ταυτόχρονα μπορεί να παρακολουθεί και να καταγράφει τόσο συνολικές όσο και μεμονωμένες συμπεριφορές.

Από την άλλη πλευρά η συγκεκριμένη μέθοδος απαιτεί βαθιά γνώση του αντικειμένου από τον ερευνητή για το χώρο που καλείται να παρατηρήσει, καθώς αυτή η γνώση είναι αυτή που θα του δώσει την ικανότητα παρατήρησης. Παράλληλα η διαδικασία εφόσον υλοποιείται σε κάποιο δημόσιο φορέα απαιτεί την έγκριση των υπευθύνων – πράγμα που έγινε και στην συγκεκριμένη περίπτωση. Η ερευνήτρια ήρθε σε επαφή με τη διεύθυνση της συγκεκριμένης σχολικής μονάδας και παρουσίασε τους στόχους της παρούσας εργασίας. Η διεύθυνση της σχολικής μονάδας ενέκρινε το αίτημά της για συμμετοχή εντός της σχολικής αίθουσας και ξεκίνησε η παρατήρηση. Η υιοθέτηση του παρατηρητή εντός της αίθουσας ενισχύει την εξοικείωση του μέσα στο άγνωστο περιβάλλον (η αίθουσα). Ο παρατηρητής θα πρέπει να αποκωδικοποιήσει το περιβάλλον στο οποίο λαμβάνει χώρα το φαινόμενο και παράλληλα να εντάξει σε αυτό τα φαινόμενα που παρατηρεί (Pentini, 2005). Τέλος η συμμετοχική παρατήρηση χαρακτηρίζεται ως χρονοβόρα, αφού απαιτείται σημαντικό χρονικό διάστημα τόσο για την ένταξη του παρατηρητή μέσα στην κοινότητα, αλλά και για την καταγραφή των φαινομένων.

Σε έρευνες που βασίζονται στη μέθοδο της παρατήρησης ελλοχεύει ο κίνδυνος της «μη αποστασιοποίησης» του ερευνητή από το αντικείμενο μελέτης (Πανταζή & Πανταζή-Φρισύρα, 2011). Κατά την ανάλυση των δεδομένων στο μετέπειτα στάδιο υπάρχει ο κίνδυνος να αξιολογηθούν ορισμένα φαινόμενα μέσα από ένα υποκειμενικό πρίσμα γεγονός που θα οδηγήσει στην μη ορθολογική ανάλυση. Στην υποκειμενική διάσταση της συγκεκριμένης έρευνας εστίασαν και οι Anderson και Burns αναφέροντας ότι στη συλλογή ή στην ανάλυση των δεδομένων εμπλέκεται και ο προσωπικός παράγοντας καθιστώντας την μερικώς αντικειμενική (Anderson & Burns, 1989). Παρόλα αυτά, από τη στιγμή που ο παρατηρητής διατηρήσει ικανή απόσταση παρατήρησης από το φαινόμενο θα μπορέσει να αποκτήσει έναν ουσιαστικό βαθμό αντίληψης τόσο του χώρου στο οποίο εμφανίζεται το φαινόμενο όσο και του φαινομένου του ίδιου (Woods, 1991).

Η εξέταση του φαινομένου έγινε με βάση τη θεωρία της «συμβολικής αλληλεπίδρασης», στην οποία δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στην κοινωνική αλληλεπίδραση. Στην ουσία η συμβολική αλληλεπίδραση επικεντρώνεται στην αμοιβαία επικοινωνία μεταξύ των ατόμων, αφού θεωρούνται ως οντότητες που επηρεάζουν και ταυτόχρονα επηρεάζονται. Όλα τα άτομα που αλληλεπιδρούν διαμορφώνουν μία κοινή αντίληψη για τα πράγματα. Τα πάντα γύρω από την ανθρώπινη οντότητα λαμβάνουν δυναμική διάσταση.

2.3.Επιλογή σχολικού περιβάλλοντος

Το σχολικό περιβάλλον που επιλέχθηκε για τη διενέργεια της έρευνας είναι μέρος μίας κλειστής κοινωνίας χωριού. Το συγκεκριμένο νηπιαγωγείο επιλέχθηκε καθώς την ερευνήτρια την ενδιέφερε να δει το φαινόμενο σε μια σχετικά πιο παραδοσιακή και κλειστή κοινωνία που συνήθως υπάρχουν πιο λίγα παιδιά. Θεωρώντας πως σε αστικές περιοχές σύμφωνα με τη βιβλιογραφία σημειώνεται πιο έντονα το φαινόμενο και πως σε πολυπληθή σχολεία δημιουργούνται περισσότερες αφορμές για συγκρούσεις ανάμεσα στα παιδιά, αποτελούσε πρόκληση για την ερευνήτρια να δει, αν σημειώνεται το φαινόμενο σε μια τέτοια περιοχή με διαφορετικούς ρυθμούς ζωής και συνήθειες. Θα είχε μεγάλο ενδιαφέρον για την εξαγωγή συμπερασμάτων για τη σχολική βία θεωρώντας πως η ύπαρξη και καταγραφή του φαινομένου σε ένα τέτοιο σχολικό περιβάλλον χωριού θα υποδείκνυε την ένταση του.

Επίσης επιλέχθηκε το συγκεκριμένο σχολείο καθώς υπήρχε εύκολη δυνατότητα πρόσβασης για την ερευνήτρια από τον τόπο κατοικίας της πράγμα πολύ σημαντικό για μια τέτοιου είδους συστηματική έρευνα. Αυτό που επίσης είχε πολύ ενδιαφέρον για την έρευνα ήταν πως δεν επρόκειτο για ένα αποκομμένο σχολείο από το κέντρο της πόλης της Θήβας, θα λέγαμε πως ήταν τόσο κοντά αλλά και τόσο μακριά ώστε να ενδιαφέρει αρκετά να δούμε τον τρόπο ζωής, τις συνήθειες και την κουλτούρα και πως αυτή μορφοποιείται σε συμπεριφορές, αντιδράσεις και κοινωνικές καταστάσεις ανάμεσα στα παιδιά. Να υπογραμμιστεί ότι επιλογή της συγκεκριμένης σχολικής μονάδας ήταν τυχαία.

Η έρευνα διενεργήθηκε σε ένα νηπιαγωγείο του Νομού Βοιωτίας κοντά στη Θήβα. Ο πληθυσμός του σχολείου είναι περιορισμένος και παράλληλα μπορεί να χαρακτηριστεί ως πολυπολιτισμικός (7 Έλληνες και 5 Αλβανοί). Το χωριό είναι κοντά στον αστικό ιστό της

Θήβας, οπότε οι μαθητές έχουν παραστάσεις από τη ζωή στην πόλη, η οποία μπορεί να επηρεάσει τη συμπεριφορά των παιδιών.

2.4.Περιγραφή του χώρου της συμμετοχικής παρατήρησης

Σύμφωνα με την Πασχαλιώρη (2005) η μέθοδος της συμμετοχικής παρατήρησης είναι αυτή που έχει ταυτιστεί περισσότερο από κάθε άλλη με την ποιοτική έρευνα. Η συγκεκριμένη μέθοδος εφαρμόζεται σε έρευνες που αποσκοπούν στην ανάδειξη των βαθύτερων κινήτρων για συγκεκριμένες συμπεριφορές. Η συγκεκριμένη μέθοδος είναι η καταλληλότερη για τη μελέτη μικρού αριθμού δείγματος (Κυριαζή, 2002), αλλά από την άλλη πλευρά ο ρόλος της ερευνήτριας είναι πολύ σημαντικός για την εφαρμογή της. Τα στάδια εφαρμογής της είναι (Πασχαλιώρη, 2005):

- Η επιλογή του ζητήματος έρευνας
- Η εξασφάλιση πρόσβασης στο χώρο μελέτης και
- Η καταγραφή των στοιχείων έρευνας

Η εφαρμογή της μεθόδου δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή να έχει ιδία αντίληψη του χωροχρόνου εμφάνισης των φαινομένων προς εξέταση και με αυτό τον τρόπο να προβεί στην μετέπειτα ανάλυση. Αυτή η δυνατότητα που προσφέρει η συγκεκριμένη μέθοδος διευκολύνει τον ερευνητή γιατί μπορεί να αναλύσει μεμονωμένα τα γεγονότα. Έτσι μπορεί άνετα να ασχοληθεί τόσο με το φαινόμενο σε γενικό επίπεδο και ταυτόχρονα να επιλέξει μία ειδική περίπτωση για ανάλυση (Πασχαλιώρη, 2005). Το βασικό πρόβλημα που παρουσιάζει η μέθοδος είναι ο τρόπος εμπλοκής της ερευνήτριας στο χώρο μελέτης.

Σύμφωνα με την τυπολογία του Gold (Gold, 1958) οι παρατηρητές μπορούν να είναι τεσσάρων κατηγοριών:

- Ο ολοκληρωμένος συμμετέχων, ο οποίος λαμβάνει εσωτερικό ρόλο, αποτελεί ολοκληρωμένο κομμάτι του περιβάλλοντος έρευνας χωρίς να αποκαλύπτει την ταυτότητά του.
- Ο συμμετέχων ως παρατηρητής. Ο ερευνητής έχει πρόσβαση στο σκηνικό μελέτης χωρίς αυτό να φαίνεται, έχει ουσιαστικά άλλον ρόλο. Στην ουσία ο ερευνητής είναι καμουφλαρισμένος.
- Ο παρατηρητής που συμμετέχει. Η ταυτότητα και οι επιδιώξεις του παρατηρητή δημοσιοποιούνται από την αρχή.

- Αυτός που έχει μόνο ρόλο παρατηρητή. Τα άτομα που αποτελούν το αντικείμενο έρευνας δεν γνωρίζουν ότι παρατηρούνται.

Αξιίζει να σημειωθεί ότι πολλές φορές η συγκεκριμένη μέθοδος συνδυάζεται με τη λήψη συνεντεύξεων για την επιβεβαίωση ή την διάψευση των δεδομένων που συλλέχθηκαν. Στην περίπτωση της συγκεκριμένης μελέτης κρίθηκε σωστό ότι δεν μπορεί να γίνει συμπληρωματική έρευνα μέσα από τη διενέργεια συνεντεύξεων, αφού είναι πολύ δύσκολη η επικοινωνία με παιδιά προσχολικής ηλικίας. Είναι δύσκολο να τεθούν ζητήματα βίας σε μία συζήτηση με ένα παιδί, αφού θα πρέπει να εκφραστούν με πολύ προσεκτικό τρόπο και να γίνουν αντιληπτά με τον ορθό τρόπο από τα παιδιά. Επίσης δύσκολα ένα παιδί θα αναλάβει την ευθύνη βίαιης συμπεριφοράς, φοβούμενο τις αντιδράσεις τόσο των γονέων όσο και των εκπαιδευτικών. Συμπληρωματικά με την επιτόπια παρατήρηση κρατήθηκαν από την ερευνήτρια σημειώσεις για δημογραφικά στοιχεία γονέων (καταγωγή, εκπαίδευση, αριθμός παιδιών, επάγγελμα) και έγινε καταγραφή σημειώσεων από ιδιωτικές συζητήσεις με τη νηπιαγωγό (πληροφορίες σχετικά με το γνωστικό επίπεδο και την σχολική επιτυχία, το χαρακτήρα, για περιστατικά άξια αναφοράς, για οικογενειακή κατάσταση ή άλλου είδους ιδιαιτερότητες, όπως μονογονεϊκές οικογένειες, διαζύγια, χαμηλό οικονομικό επίπεδο).

2.5.Διαδικασία που ακολουθήθηκε

Η ερευνήτρια της παρούσας εργασίας ήρθε σε επαφή με τη διευθύντρια του νηπιαγωγείου και αφού ενημερώθηκε για τη φύση της έρευνας ενδιαφέρθηκε ένθερμα να συνεργαστεί για την διευκόλυνση της. Η Πηγιάκη αναφέρει ότι η διαδικασία έγκρισης είναι απαραίτητη σε τέτοιου είδους έρευνες, αφού δεν μπορούν να ολοκληρωθούν χωρίς ο ερευνητής να γίνει αντιληπτός (Πηγιάκη, 1998). Η συνεργασία με την προϊσταμένη του νηπιαγωγείου ήταν άψογη, ρόλο πρέπει να έπαιξε και η διαμεσολάβηση κοινής φίλης συναδέλφου, υπήρξε ένθερμη η υποδοχή της ερευνήτριας και έδειξε ιδιαίτερη χαρά με την ενδεχόμενη καθημερινή παρουσία της στο χώρο, πράγμα σπάνιο. Η βοήθεια της ήταν καταλυτική στο να παρέχει, καθόλη τη διάρκεια της έρευνας τις απαραίτητες πληροφορίες, όπως δημογραφικά στοιχεία των οικογενειών, προφίλ γονέων αλλά και περιστατικά που είχαν μεσολαβήσει το προηγούμενο διάστημα. Πληροφορήθηκε για το θέμα της έρευνας και για την ερευνητική διαδικασία που θα ακολουθούνταν από την ερευνήτρια στο χώρο του νηπιαγωγείου. Έδειξε πολύ ενδιαφέρον για την έρευνα και φάνηκε να θέλει και η ίδια να

πραγματοποιηθεί στο χώρο του νηπιαγωγείου της, προκειμένου να δει και αυτή τι θα έβγαινε από την ίδια την έρευνα.

Η συλλογή των στοιχείων έγινε τη χρονική περίοδο 22/1/13 έως και 16/4/13 και η ερευνήτρια συμμετείχε για λόγους παρατήρησης σε όλες τις εκδηλώσεις και τις δραστηριότητες των παιδιών (διάλειμμα, ελεύθερες γωνιές, οργανωμένες δραστηριότητες, τουαλέτα, ώρα φαγητού). Στην παρατήρηση συμμετείχαν 12 παιδιά εκ των οποίων 6 αγόρια και 6 κορίτσια. Τα 7 παιδιά ήταν ελληνικής καταγωγής, 3 νήπια και 4 προνήπια. Τα υπόλοιπα 5 παιδιά ήταν αλβανικής καταγωγής, 1 νήπιο και 4 προνήπια.

Αρχικά, χρειάστηκε ένα διάστημα μιας εβδομάδας μέχρι να εξοικειωθούν τα παιδιά με την παρουσία της ερευνήτριας, η οποία και παρουσιάστηκε από τη νηπιαγωγό ως η κυρία που θα οργανώσει τη γωνιά της βιβλιοθήκης. Έτσι, καθότανε σε ένα τραπεζάκι στο χώρο της βιβλιοθήκης που ήταν αρκετά απομονωμένο από την υπόλοιπη τάξη και βρισκόταν στην πίσω πλευρά της αίθουσας σε αντίθετη φορά από τη γωνιά της παρεούλας, όπου μαζεύονταν τα παιδιά με τη νηπιαγωγό, έτσι ώστε να μην μπλέκεται στα πόδια τους αλλά ακόμη και να μην έχουν οπτική επαφή, ώστε πραγματικά να ξεχνούν της παρουσία της. Η γωνιά της βιβλιοθήκης όπου γινόταν η παρατήρηση των γεγονότων ήταν απομονωμένη από οποιαδήποτε άλλη γωνιά, ώστε η ερευνήτρια να μη βρίσκεται ανάμεσα στα παιδιά και να νιώθουν δυσφορία ή ενόχληση αλλά με πλήρη ορατότητα προς όλες τις γωνιές.

Δεν παρενέβαινε ποτέ ακόμη και όταν υπήρχε εν εξελίξει κάποιο επεισόδιο βίας προκειμένου τα παιδιά να δρουν ελεύθερα, μη επηρεασμένα από τη παρουσία της. Τις πρώτες μέρες υπήρχε μια ανασφάλεια, μια βλεματική κινητικότητα από τα παιδιά προς το μέρος της, καθώς κοιτούσαν περίεργα, ήθελαν να μάθουν για αυτή και ρωτούσαν διάφορα. Σε διάστημα μίας εβδομάδας δεν ασχολήθηκαν άλλο καθώς δεν τους απευθυνόταν καθόλου, δεν παρενέβαινε ποτέ ακόμη και σε σκηνές βίας, ούτε καν στην κυρία τους για να «μαρτυρήσει» κάποιο συμβάν που είχε διαδραματιστεί, πράγμα που προφανώς «εκτίμησαν». Είχε στηθεί μάλιστα ένας διάλογος με την κυρία τους και την ερευνήτρια που επαναλαμβανόταν κάθε φορά που συνέβαινε κάτι, εκείνη ρωτούσε:

- Κ: μήπως εσείςείδατε τι έγινε;
- Ε: όχι δεν είδα τίποτα,

ένα τέχνασμα ώστε να επισπευστεί η εμπιστοσύνη των παιδιών προς το μέρος της και να εκφράζονται αυθόρμητα.

Τις πρώτες μέρες η ερευνήτρια δεν έφευγε από τη γωνιά της βιβλιοθήκης κάτι που άλλαξε αργότερα καθώς τα παιδιά συνήθισαν την παρουσία της και μπορούσε να μετακινηθεί και στην άλλη αίθουσα με την πρόφαση πως χρησιμοποιούσε τον υπολογιστή ο οποίος βρισκόταν εκεί. Έτσι μπορούσε να έχει άμεση πρόσβαση και σε αυτό το χώρο, ανάλογα κάθε φορά με το παιδί που μελετούσε αλλά και ανάλογα με το που βρίσκονταν τα παιδιά που την τροφοδοτούσαν με περισσότερα περιστατικά.

Η αίθουσα ήταν τεράστια οπότε και τα παιδιά είχαν πλήρη ελευθερία κινήσεων. Επίσης υπήρχε στη διάθεση τους και άλλη μία διπλανή αίθουσα όπου εκεί βρίσκονταν τα πιο ογκώδη παιχνίδια και γωνιές όπως το μαγαζάκι, το κουκλόσπιτο και τα παιδιά μπορούσαν να ασχοληθούν με πιο κινητικά παιχνίδια, όπως τα τουβλάκια με τις ράβδους, τα στρώματα για τη φυσική αγωγή. Γενικώς υπήρχε πρόγραμμα, το πρώι να επιλέγουν την δεύτερη αίθουσα με τα πιο κινητικά παιχνίδια ιδίως τα πιο ζωντανά παιδιά καθώς δε μπορούσαν άλλη στιγμή μέσα στην διάρκεια της ημέρας παρά μόνο αν πήγαιναν όλοι μαζί με τη νηπιαγωγό για ομαδικό παιχνίδι ή γυμναστική ή κάποια άλλη δραστηριότητα ομαδική όπου εκεί θα υπήρχε άμεση επίβλεψη.

Υπήρχαν οι τουαλέτες των παιδιών που ήταν ξεχωριστές για αγόρια και κορίτσια και εκεί βρισκόταν και η τουαλέτα για την εκπαιδευτικό την οποία χρησιμοποιούσε και η ερευνήτρια προκειμένου να έχει πρόσβαση και σε αυτό το χώρο όποτε έκρινε πως θα έπρεπε να καταγράψει μια σκηνή.

Το προαύλιο ήταν εξίσου τεράστιο αλλά και επικίνδυνο ταυτόχρονα καθώς υπήρχαν ανισόπεδα επίπεδα στο έδαφος, που χωρίζονταν από λιθοδομή. Το έδαφος δεν ήταν λείο και αποτελούνταν από διάσπαρτες πέτρες και χώμα. Γύρω από το προαύλιο υπήρχαν κάγκελα τα οποία όμως ήταν αρκετά ψηλά. Μαζί με τα παιδιά έκανε διάλειμμα και η ερευνήτρια, ώστε να παρατηρεί και σε αυτό το χώρο τα παιδιά.

2.6.Μεθοδολογία ανάλυσης

Για τις ανάγκες της συγκεκριμένης έρευνας ακολουθήθηκε η μικροκοινωνιολογική προσέγγιση που θέτει ως βάση διαπραγμάτευσης την καθημερινότητα στη σχολική τάξη η οποία γίνεται αντιληπτή μέσα από την επιτόπια παρατήρηση. Στην ανάλυση που διενεργήθηκε έγινε προσπάθεια να αναλυθούν τόσο οι ρόλοι που αναλαμβάνουν τα παιδιά μέσα στην αίθουσα όσο και οι συμπεριφορές που σχετίζονται με αυτούς. Παράλληλα

εξετάζεται και ο ρόλος της εκπαιδευτικής συμπεριφοράς της δασκάλας και ο τρόπος που επιδρά μέσα στην αίθουσα.

Κατά κύριο λόγο η ανάλυση των δεδομένων στηρίχτηκε στην Θεμελιωμένη θεωρία. Σύμφωνα με τις αρχές της θεμελιωμένης θεωρίας ο ερευνητής παίρνει τις αναλυτικές κατηγορίες του άμεσα από τα ίδια τα δεδομένα και όχι από προϋποτιθέμενες έννοιες ή υποθέσεις (Charmaz, 1995). Έχοντας ορίσει ένα αρχικό σύνολο εννοιών που θα αποτελούσαν την αφετηρία ανάλυσης, η ερευνήτρια ανέλυσε ενδελεχώς τα δεδομένα της και τα επαναξιολόγησε. Κατά τη διάρκεια της ανάλυσης προκύπτουν εκ νέου νέα ενδιαφέροντα στοιχεία που αναδιαμορφώνουν τα αρχικά ερωτήματα ή τα εμπλουτίζουν. Κατά την θεμελιωμένη θεωρία ο ερευνητής λειτουργεί περισσότερο ακολουθώντας το νήμα που προσφέρουν τα ίδια τα δεδομένα, παρά προσπαθεί να απαντήσει τα προϋπάρχοντα (Charmaz, 1995). Μέσα από αυτό το πρίσμα μπόρεσε να αναλύσει την πολυπλοκότητα των σχέσεων και των αντιδράσεων των μαθητών, των κοινωνικών συμπεριφορών όπως παρατηρούνταν στο πραγματικό κοινωνικό περιβάλλον τους αλλά και την ίδια την αλληλεπίδραση της ερευνήτριας και τα ερευνώμενα πρόσωπα. Μία αποστασιοποιημένη ανάλυση θα έδινε ελάχιστα σημαντικά αποτελέσματα. Τα περιστατικά που καταγράφηκαν κωδικοποιήθηκαν σε πρώτο βαθμό και στη συνέχεια οι κωδικοποιήσεις αυτές συγκεντρώθηκαν σε ευρύτερες κατηγορίες προκειμένου να γίνει πιο ουσιαστική ανάλυσή τους.

Στους πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζονται οι βασικές κατηγοριοποιήσεις που ακολουθήθηκαν κατά τη διάρκεια της ανάλυσης.

Ρατσισμός/σεξισμός

Κατηγορία	Έννοια	Βασική κατηγορία
Σε άλλο φύλο	Σεξιστικός	Βία
εθνικότητα	Εθνικιστικός	

Σωματική επίθεση

Κατηγορία	Έννοια	Βασική κατηγορία
Εμπλοκή σε καβγά	Σωματική βία	Βία

Κλωτσιές Σπρωξίματα	Σωματική βία	
Μπουνιές Τσιμπήματα	Σωματική βία	
Χτυπήματα υπεράσπισης άλλου	Σωματική βία	
Περιορισμός – παρεμπόδιση άλλου μέσω πρακτικών (κλείνει το δρόμο κ.ά.)	Σωματική επίθεση μέσω διάφορων πρακτικών	
Ομαδικά (Κλωτσιές, Σπρωξίματα κ.ά.)	Ομαδική σωματική Επίθεση	
Ομαδικός Περιορισμός – παρεμπόδιση άλλου μέσω πρακτικών (κλείνει το δρόμο κ.ά.)	Ομαδική Σωματική επίθεση μέσω διάφορων πρακτικών	
Καταστροφή περιουσίας σχολείου/ παιδιού	Επίθεση κατά περιουσίας	

Λεκτική επίθεση

Κατηγορία	Έννοια	Βασική κατηγορία
Αγενή σχόλια	Λεκτική επίθεση	Βία
Προσβολές	Λεκτική επίθεση	
Παρατσούκλια	Λεκτική επίθεση	
Ειρωνικό γέλιο	Λεκτική επίθεση	
Προκλητική στάση	Λεκτική επίθεση	

Εκβιασμός -Εκφοβισμός

Κατηγορία	Έννοια	Βασική κατηγορία
Απειλή για κάτι	<ul style="list-style-type: none"> • για ενημέρωση εκπ/κου • για σωματική βία 	Βία
Αυταρχισμός - Άσκηση πίεσης άλλου /εκπ/κου/μαθητών	Εκβιασμός με ψυχολογική πίεση – βία	
Στέρηση - Απόσπαση προσωπικού αντικειμένου από κατοχή άλλου	Εκφοβισμός για απόσπαση προσωπικού αντικειμένου	
Κλέψιμο, θόρυβος ή κάτι άλλο με προκλητική διάθεση για εξώθηση άλλου σε ενέργεια	Προτροπή – εξαναγκασμός άλλου σε αντικοινωνική πράξη	
<ul style="list-style-type: none"> • Αγνόηση ατόμου, • Μείωση κάποιου • Κοινωνική απομόνωση 	Άμεσος κοινωνικός αποκλεισμός	
Συνομοσία έναντι άλλου	Κοινωνικός αποκλεισμός	
Ομαδική κοινωνική απομόνωση	Ομαδικός άμεσος κοινωνικός αποκλεισμός	
Άσκηση επιρροής στην ομάδα ώστε να αισθανθούν αντιπάθεια για κάτι ή και διάδοση κακόβουλων ή ψευδών φημών	Εκφοβισμός για έμμεσο κοινωνικό αποκλεισμό	
Αποκλεισμός σε επιλογές προς άλλο φύλο Αποκλεισμός από ομάδα αγοριών / κοριτσιών	Έμφυλος κοινωνικός αποκλεισμός	

Διεκδίκηση εξουσίας

Κατηγορία	Έννοια	Βασική κατηγορία
Πρόκληση – ανταγωνισμός δυνάμεων	Αύξηση γοήτρου – κύρους-αντρικός εγωισμός	Βία
Αγνόηση	Σχέση Εξουσίας ισχυρού αρσενικού/ θηλυκού	

Χλευασμός Υπεροψία κατώτερου		
Αδυναμία επιβολής δυνάμεων	Μείωση γοήτρου	
Επίδειξη δυνάμεων	Επιβολή δυνάμεων - εξουσίας ισχυρού αρσενικού/ θηλυκού	
Ικανοποίηση από άσκηση υπεροχής δυνάμεων (σωματική, λεκτική βία)	Επιβεβαίωση	

Αντίδραση – Αντεπίθεση στη βία

Κατηγορία	Έννοια	Βασική κατηγορία
<ul style="list-style-type: none"> Πειθήνιο όργανο Δεκτικότητα- Αδυναμία αντίδρασης 	Υποταγή - παθητικότητα	Βία
Βίαιη αντίδραση στη βία	Αντεπίθεση με βία	
<ul style="list-style-type: none"> Αμυντική στάση Ανταποδοτικό χτύπημα 	<ul style="list-style-type: none"> Άμυνα με βία Αντεπίθεση με βίαιη απόσπαση αντικειμένου Αντεπίθεση με ενίσχυση εκπ/κου 	
Μη παραδοχή πόνου	Άμυνα στη βία	
Μη άσκηση βίας (από επιλογή)	<ul style="list-style-type: none"> Αντίσταση στη βία Αναφορά σε εκπ/κο 	
Ενόχληση – άγχος – στεναχώρια – πόνος –τρομοκρατία από άσκηση βίας	Παθητικότητα – υποταγή λόγω αδυναμίας αντίδρασης στη βία	
Ενόχληση από άσκηση βίας σε άλλον	Κοινωνικός αποκλεισμός στη βία	

Στρατηγική στη βία

Κατηγορία	Έννοια	Βασική κατηγορία

<ul style="list-style-type: none"> • Χειριστική – υποκριτική στάση υπαίτιου, θύτη • Βία με σχέδιο δράσης 		Στρατηγική αποφυγής ευθυνών και ποινών
--	--	--

3. Παρουσίαση προφίλ παιδιών

3.1. Αγόρια Ελληνικής καταγωγής

3.1.1. Προφίλ Χάρη

Είναι Ελληνικής καταγωγής, προνήπιο. Δεν έχει αδέρφια, η μητέρα του ασχολείται με τα οικιακά και ο πατέρας του είναι αγρότης. Ζούνε στο χωριό, σε μια κλειστή κοινωνία, έχουν χαμηλή μόρφωση, με χαμηλό οικονομικό εισόδημα. Οι γονείς του δείχνουν κλειστοί άνθρωποι χωρίς πολλές κοινωνικές επαφές και ιδίως ο πατέρας του Χάρη που είναι λιγομίλητος και δεν ρώτησε ποτέ για την επίδοσή του μέσα στη σχολική χρονιά. Αντίθετα η μητέρα του δείχνει να προσπαθεί να κοινωνικοποιηθεί τώρα που ο Χάρης ξεκίνησε το νηπιαγωγείο γιατί όπως ανέφερε στην εκπαιδευτικό δεν είχαν πολλές δραστηριότητες εκτός σπιτιού.

Ο Χάρης ένα πολύ έξυπνο παιδί καθώς ενώ δεν προσέχει καθόλου στην αίθουσα πολλές φορές απαντά και δείχνει να γνωρίζει πράγματα. Από τη μία βρίσκεται σε ένα γνωστικό επίπεδο χαμηλό για την ηλικία του, αλλά από την άλλη πλευρά καταβάλλει ικανοποιητική προσπάθεια. Έχει με λίγα λόγια πολλές δυνατότητες, τις οποίες προσπαθεί να αξιοποιήσει. Με τις εργασίες δεν τα καταφέρνει και συνήθως τις παραδίδει είτε σκισμένες, είτε πολύ άστατα μουντζουρωμένες. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει τη νευρικότητα του χαρακτήρα του. Παράλληλα θα πρέπει να σημειωθεί ότι δεν έχει ευχέρεια στον προφορικό λόγο γεγονός που του δημιουργεί προβλήματα με τους άλλους. Στην επικοινωνία του με την κυρία, όταν τον ρωτά κάτι επαναλαμβάνει χαρακτηριστικά κάποιες λέξεις, σαν να θέλει να σκεφτεί ή σαν να μην γνωρίζει τι θέλει να πει. Πολλές φορές αποπροσανατολίζεται κατά τη διάρκεια της συζήτησης και οδηγείται εκτός θέματος στις συζητήσεις.

Ο Χάρης προκαλεί φασαρία στο περιβάλλον του είτε από την τάση του να εκφράζεται μέσα από χειρονομίες είτε επειδή θέλει να προσελκύσει το ενδιαφέρον του. Συγκεκριμένα η δασκάλα του έχει αναφέρει ότι έχει προκαλέσει πολλές συζητήσεις μαζί του για να νιώσει ο ίδιος ως «το επίκεντρο του ενδιαφέροντος», γεγονός που αποδεικνύει την συναισθηματική έλλειψη που βιώνει.

Όπως προαναφέρθηκε, ο Χάρης είναι νευρικός χαρακτήρας και αυτό φαίνεται από την αντίδρασή του σε επιθετικές στάσεις απέναντί του. Ο Χάρης δεν ανέχεται να τον χτυπάνε, πάντα αμύνεται και αντιδρά αμέσως συνήθως χτυπώντας ή απειλώντας. Παρότι δεν είναι

έχει αναπτυγμένο μυϊκό σύστημα ή ύψος δεν διστάζει να προβεί σε βίαιη συμπεριφορά κάνοντας βίαιες χειρονομίες, σε ένταση, συγκριτικά με τα άλλα παιδιά. Πολλές φορές μπλέκεται σε καβγά με τα άλλα παιδιά με μοναδικό στόχο να προκαλέσει αναστάτωση και να εκτονωθεί. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο Χάρης αρέσκεται να υποδεικνύει λανθασμένες συμπεριφορές των άλλων και να παρατηρεί παιδιά που βρίσκονται σε δύσκολη θέση. Η ζήλια είναι άλλο ένα βασικό του χαρακτηριστικό.

Ο Χάρης δεν εντάσσεται σε ομάδες για να παίζει. Όταν κάποια στιγμή πλησίαζε τα παιδιά για να παίζει μαζί τους (την περίοδο που είχε αρχίσει εργοθεραπείες και είχε βελτιωθεί αισθητά η συμπεριφορά του) τα παιδιά τον ενσωμάτωσαν και έδειχναν να χαίρονται που συμμετείχε και αυτός και που είχε ηρεμήσει. Αυτό όμως σταμάτησε και άρχισε και πάλι να επιλέγει να τους προσεγγίζει ύπουλα θέλοντας να τους πειράξει με άσκηση σωματικής βίας. Η εντύπωση που έχει για τον εαυτό του είναι ότι ο ίδιος είναι πολύ έξυπνος, αφού πολλές φορές αναλώνεται στην εξεύρεση στρατηγικών για να κάνει κάποια αξιόποινη πράξη. Όπως προαναφέρθηκε ο Χάρης έχει τις δυνατότητες, αλλά τις χρησιμοποιεί σε λάθος δραστηριότητες. Ακόμα και όταν τιμωρείται, ο ίδιος δεν θεωρεί το γεγονός αυτό ως ανασταλτικό παράγοντα για μελλοντικές σκανταλιές. Την επαναληψιμότητα της συμπεριφοράς του Χάρη μπορούμε να την αποδώσουμε και στην έλλειψη αυστηρότητας των ποινών που δέχεται από τη δασκάλα του π.χ. δεν θα βγεις διάλειμμα.

Ο Χάρης δεν συνετίζεται με την τιμωρία, ποτέ δεν ακολουθεί ακριβώς τις οδηγίες και προκαλεί την δασκάλα να του δίνει σημασία. Ασκείται μια μορφή βίας από τον Χάρη προς την εκπαιδευτικό, καθώς δεν συμμορφώνεται με τους κανόνες της τάξης, δεν συνεργάζεται. Ασκεί βία οποιασδήποτε μορφής, τον εξυπηρετεί και δεν συνετίζεται ούτε με τη συζήτηση με την εκπαιδευτικό αλλά ούτε και με την «ποινή» με αποτέλεσμα σε πολλά σημεία να δοκιμάζει την υπομονή και την αντοχή της. Είναι η εξουσία του αυταρχικού και βίαιου, που δεν υπολογίζει ποινές, πρόσωπα αλλά και συνέπειες από τις πράξεις του. Η επανάληψη της συμπεριφοράς αυτής έχει οδηγήσει στην αποδοχή της ως φυσιολογική. Το ηθικό της δασκάλας έχει πέσει και η υπομονή έχει εξαντληθεί. Παράλληλα η επικοινωνία της με τους γονείς του έχει καταστεί ψυχρή.

Η βίαιες και νευρικές κινήσεις αποτελούν και τη διέξοδο έκφρασης ακόμα και της χαράς που τον διακατέχει. Παραδείγματος χάριν η ανακοίνωση της εκδρομής μπορεί να τον ωθήσει στο πείραγμα ή σε κάποια βίαιη πράξη, γεγονός που αποδεικνύει την αδυναμία του να ελέγξει τη συμπεριφορά του είτε στην χαρά είτε στον θυμό και τη λύπη. Η κακή αυτή συμπεριφορά του Χάρη μπορεί να αποδοθεί στο φτωχό από κανόνες οικογενειακό περιβάλλον και την έλλειψη κοινωνική συμπεριφοράς και συναισθηματική παιδείας.

Τα κορίτσια αποτελούν στόχο της βίαιης συμπεριφοράς του καθώς δεν απαντούν σε αυτή ή όταν του απαντούν η αντίδρασή τους είναι λεκτική. Αυτός είναι και ο λόγος που τα κορίτσια έχουν μια φοβία απέναντι του ιδιαίτερα στις αρχές της σχολικής χρονιάς. Η νηπιαγωγός ανέφερε ότι μία κοπέλα έπεφτε συνεχώς θύμα της συμπεριφοράς του Χάρη και η τελευταία αρνείτο να μιλήσει και από το φόβο τους ουρούσε πάνω της. Η στάση της σιωπής αποτελούσε τη στρατηγική άμυνας της. Το κλίμα άρχισε να ανατρέπεται από τα Χριστούγεννα που μετά από πολλές συζητήσεις με τους γονείς και με τη γνωμάτευση και από τα ΚΕΔΔΥ, ο Χάρης άρχισε εργοθεραπείες προκειμένου να αλλάξει τη βίαιη αυτή συμπεριφορά.

Από την άλλη πλευρά ο Χάρης προβαίνει σε βίαιες πράξεις ακόμα και σε άτομα με ιδιαιτερότητες. Ο Γιάννης είναι ένα παιδί με τέτοιες ιδιαιτερότητες και παρουσιάζει χαρακτηριστικά αυτισμού (διάγνωση ΚΕΔΥ) λαμβάνοντας της προσοχής όλων των παιδιών, καθώς τον προσέχουν και του φέρονται με τρυφερότητα και συμπάθεια ακόμη και όταν δε μπορεί να αυτοεξυπηρετηθεί. Ο μόνος που του δυσκολεύει τη ζωή είναι ο Χάρης. Πολλοί είναι οι γονείς που έχουν διαμαρτυρηθεί για τη συμπεριφορά του Χάρη. Κάποιο από τα παιδιά που δέχτηκαν επίθεση από αυτόν αντιλήφθηκαν ότι η αντεπίθεση είναι η μόνη λύση (Στέλιος) . Σε αυτό συνέβαλαν και οι παροτρύνσεις των γονιών τους. Μάλιστα ο ίδιος μετετράπη σε σκληρό νταή. Η επιθετική συμπεριφορά του Χάρη δημιούργησε και ομαδικές αντιστάσεις στη συμπεριφορά του. Πολλές φορές πια και χωρίς ιδιαίτερο λόγο τραμπουκάρουν απέναντι του δύο και τρεις μαζί προκειμένου να ανταπεξέλθουν. Παρατηρείται λοιπόν ομαδική βία κατά ενός και τα παιδιά να λειτουργούν σαν συμμορία. Σε αυτό το σημείο οφείλουμε να αναφέρουμε πως η μητέρα του Χάρη, έδειχνε προθυμία να τον βοηθήσει μέσα από την αναζήτηση βοήθεια παιδοψυχολόγων, αναπτυξιολόγων κτλ. Η ίδια ήθελε να τον δει να ενσωματώνεται στις παιδικές ομάδες, αλλά αρνείτο να παραδεχτεί την προβληματική του συμπεριφορά. Μάλιστα οι σχέσεις της με τη δασκάλα έχουν ψυχρανθεί.

3.1.2. Προφίλ Στέλιου

Ο Στέλιος είναι προνήπιο Ελληνικής καταγωγής και έχει ένα αδερφό μικρότερο. Η μητέρα του ασχολείται με τα οικιακά και ο πατέρας του είναι φύλακας στις φυλακές. Πρόκειται για

μία οικογένεια πολύ τυπική με τους κανόνες του σχολείου και με πολύ ενδιαφέρον για την πρόοδο και την κοινωνικοποίηση του παιδιού τους. Γονείς ήπιων τόνων με σεβασμό προς την εκπαιδευτικό, μόρφωση μέσης εκπαίδευσης και μέτριο οικονομικό εισόδημα.

Ο Στέλιος είναι παιδί πολύ χαμηλών τόνων, με διάθεση ένταξης στη σχολική διαδικασία και τους κανόνες της, δε δίνει αφορμές για καβγάδες και από την αρχή της χρονιάς ενώ έπεφτε μόνιμα θύμα έντονης βίας από τον Χάρη δεν ανταπέδιδε με βία αλλά ούτε και απευθυνόταν στην κυρία του και διατηρούσε πολύ μετριοπαθή στάση.

Αυτό βέβαια άλλαξε μετά από κάποια έντονα επεισόδια βίας εναντίον του από τον Χάρη. Είχαν προηγηθεί άπειρες συζητήσεις με την εκπαιδευτικό και τη μητέρα του Στέλιου προκειμένου να τον ενθαρρύνουν στο σπίτι ώστε να είναι πιο διεκδικητικός με τα παιδιά αλλά και κατ' ιδίαν συζητήσεις του Στέλιου με την κυρία του, ώστε να της απευθύνεται όταν του συμβαίνει κάτι ή αν κάποιος τον ενοχλεί.

Μεσολάβησε ένα διάστημα που άρχισε να απευθύνεται στην κυρία του και να παραπονείται αλλά επειδή προφανώς δεν είχε τα αποτελέσματα αυτή η τακτική, που θα επιθυμούσε τόσο ο ίδιος όσο και η κυρία του, καθώς ο Χάρης συνέχιζε να τον χτυπά και να τον δαγκώνει, τι κι αν τον μάλωνε η κυρία, τι κι αν έμπαινε τιμωρία, πέρασε στην αντεπίθεση και άρχισε να αμύνεται ασκώντας κάθε μορφής βία.

Αρχικά η άσκηση της βίας γινόταν μόνο για άμυνα και συνήθως προς τον Χάρη αλλά με τον καιρό προεκτάθηκε και στα άλλα παιδιά καθώς έγινε πιο δημοφιλής και άρχισε να κάνει τον νταή, είδε πως αυτός ο ρόλος του προσέφερε κύρος και έκανε τους άλλους να τον φοβούνται και έτσι τον υιοθέτησε όχι μόνο για άμυνα στην άσκηση βίας εναντίον του αλλά και να τραμπουκάρει, να το παίζει δυνατός και να προκαλεί φόβο. Ήταν ένας νέος ρόλος για το Στέλιο αυτός του θύτη που σαφώς τον προτιμάει από τον ρόλο του θύματος. Χαρακτηριστική είναι η αναφορά της μαμάς του ρωτώντας την κυρία για την πρόοδο του, πως και στο σπίτι είναι πιο επιθετικός ακόμη και με τον αδερφό του, κάτι που δε συνέβαινε. Έτσι λοιπόν καταγράφονται περιστατικά βίας με τον Στέλιο να ασκεί όλες τις μορφές βίας, λεκτική βία, κοινωνικό αποκλεισμό, εκφοβισμό με εκβιασμό σωματικής βίας, σωματική βία, συμπλοκή με σωματική βία, ομαδική σωματική βία έναντι άλλου κ.ο.

Στη σχέση του με τα κορίτσια σε πολλά σημεία παρατηρείται η τάση εξουσίας του δυνατού και ηγεμονικού αρσενικού, έναντι του αδύναμου και υποτακτικού θηλυκού. Η αναφορά και μόνο στο πρόσωπο του λειτουργεί εκφοβιστικά για το ενδεχόμενο αποκλεισμού τους από την ομάδα αλλά δημιουργεί και άγχος για άσκηση σωματικής βίας.

Στη σχέση του με τα αγόρια διεκδικεί την ενίσχυση του γοήτρου του με την προσπάθεια αποδυνάμωσης του άλλου στην συμπλοκή. Με τα αγόρια κοντράρονται στη δύναμη για την

ανάδειξη του δυνατότερου μέσω της άσκησης σωματικής βίας στον άλλον. Στόχος είναι η υπερίσχυση έναντι του άλλου και ποιος θα δώσει τις πιο πολλές, για να φανεί δυνατότερος και να διατηρήσει τη φήμη του και το γόητρο του.

Συμμετέχει αρκετές φορές σε ομαδική βία με τα παιδιά που διατηρούν επίσης μια υψηλή θέση δημοτικότητας ως προς την άσκηση βίας. Έχει παρατηρηθεί πως πολλές φορές οι “δυνατοί” επιτίθενται ομαδικά κυρίως στον Χάρη προκειμένου να τον αντιμετωπίσουν αλλά και όχι μόνο αλλά και για να τον εκφοβίσουν χωρίς να έχουν προκληθεί από αυτόν. Έτσι για ευχαρίστηση και ικανοποίηση των ζωδών ενστίκτων τους.

Ο Στέλιος σε πολλά σημεία δείχνει να λειτουργεί και εκδικητικά ως προς τον Χάρη εξαιτίας του πρότερου ιστορικού τους, φαίνεται πως δε έχει ξεχάσει και σε κάθε ευκαιρία που του δίνεται θα τραμπουκάρει εναντίον του. Ακόμη, σε περιπτώσεις που δεν μπορεί να δράσει ακαριαία θα το κρατήσει και όταν βρει την ευκαιρία και θα ενεργήσει εκ των υστέρων εκδικητικά.

Στη σχέση του με το σύνολο της τάξης ο Στέλιος λειτουργεί σε κλίκα με τα αγόρια που επίσης διεκδικούν ηγετική θέση και τον τίτλο του δυνατού. Είναι τα αγόρια που έχουν μια ιεραρχική θέση λόγω της άσκησης βίας και τον τίτλο του δυνατού. Με αυτά τα αγόρια ο Στέλιος συναναστρέφεται πιο πολύ αλλά ταυτόχρονα ανταγωνίζεται σε περιπτώσεις σύγκρουσης μεταξύ τους για την στέψη του πιο δυνατού.

3.1.3. Προφίλ Νικόλα

Ο Νικόλας είναι Ελληνικής καταγωγής, μοναχοπαιδί και προέρχεται από μονογονεϊκή οικογένεια, δεν έχει γνωρίσει τον μπαμπά του, έφυγε πριν γεννηθεί. Η μόρφωση της μητέρας είναι μέσης εκπαίδευσης, είναι οικονομικά άνετη, ασχολείται με τα οικιακά και τον μεγαλώνει μαζί με τους παππούδες του-γονείς της στο χωριό.

Ο Νικόλας συνήθως τα θέλει όλα δικά του και είναι εύθικτος, έχει αρκετό εγωισμό με υψηλή αυτοπεποίθηση και δείχνει να θεωρεί τον εαυτό του γενικά πολύ ιδιαίτερο. Είναι οριοθετημένο παιδί, με καλούς τρόπους πράγμα που δείχνει το επίπεδο στο σπίτι. Είναι αισθητή η απουσία του πατέρα του καθώς δημιουργεί ιστορίες για τον μπαμπά του, σα να προσπαθεί να πείσει τους άλλους αλλά και τον εαυτό του για την ύπαρξη του, έχει έντονη φαντασία γενικότερα και το κακό είναι πως κάποιες φορές δείχνει να πιστεύει αυτά που φαντάζεται σαν να δημιουργεί έναν δικό του κόσμο.

Γνωστικά τα καταφέρνει πολύ καλά και προσπαθεί να συμμετέχει στις συζητήσεις στη γωνιά της παρεούλας με προφορικό λόγο. Στο παιχνίδι κατά τα διαλείμματα αλλά και στις ελεύθερες γωνιές παρασύρεται ολοκληρωτικά και είναι δημοφιλής στα παιδιά.

Ο Νικόλας στη σχέση του με τα παιδιά εμπλέκεται αρκετά σε καβγάδες και βρίσκεται τόσο στη θέση του θύματος από τους πιο ισχυρούς, όπως είναι ο Μουσταφά και ο Στέλιος που βρίσκονται στις ιεραρχικές θέσεις της πυραμίδας της βίας, όσο και στη θέση του θύτη, ασκεί δηλαδή και αυτός βία στους πιο αδύναμους χαρακτήρες όπως για παράδειγμα στον Κωνσταντίνο με τον οποίο κάνουν παρέα μεν αλλά είναι από τα παιδιά που βρίσκονται πιο κάτω στην ιεραρχία από ότι ο Νικόλας, αυτό το γνωρίζει καλά και φέρεται αναλόγως.

3.2.Αγόρια Αλβανικής καταγωγής

3.2.1. Προφίλ Μουσταφά

Ο Μουσταφά είναι προνήπιο Αλβανικής καταγωγής. Οι γονείς του έχουν λίγα χρόνια στην Ελλάδα και μένουν στο χωριό απασχολούμενοι με αγροτικές δουλειές ο πατέρας και η μητέρα με τα οικιακά. Φαίνεται πως έχουν μία δυσκολία με τα οικονομικά τους και είναι άνθρωποι χαμηλής μόρφωσης.

Οι γονείς του αντιμετωπίζουν προβλήματα στο γάμο τους και από τα μέσα της χρονιάς, ο πατέρας έχει επιστρέψει στην Αλβανία και εκκρεμεί το διαζύγιο. Η ίδια η μητέρα σε συζήτηση με την εκπαιδευτικό για την πορεία του Μουσταφά και την άσκηση βίας προς τα άλλα παιδιά, ανέφερε την έλλειψη του πατέρα και το πόσο τον έχει επηρεάσει στην συμπεριφορά και έχει γίνει βίαιος.

Ο Μουσταφά από την αρχή της χρονιάς είχε δυσκολία με τη γλώσσα καθώς στο σπίτι μόνο ο πατέρας του μιλούσε την ελληνική γλώσσα, ενώ η μητέρα μιλούσε αποκλειστικά την αλβανική. Τον πρώτο καιρό είχε αρκετή δυσκολία στην επικοινωνία, τόσο στο να αντιλαμβάνεται όσο και στο να εκφράζεται. Αυτό με τον καιρό μειώθηκε αισθητά, κάποιες δυσκολίες παρέμεναν αλλά άρχισε σχετικά γρήγορα, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι στο σπίτι μιλούσαν αλβανικά, να μπορεί να επικοινωνεί σε όλα τα επίπεδα.

Στο γνωστικό επίπεδο προσπαθούσε αρκετά με τις δεξιότητες ιδιαίτερα της ζωγραφικής και στις εργασίες του προσπαθούσε πάντα να τις τελειώνει αλλά και να είναι αισθητικά όμορφες. Εκεί που αντιμετώπιζε ακόμη πρόβλημα ήταν στην γλώσσα με

συνέπεια να έχει δυσκολία τόσο στη γλώσσα όσο και στα μαθηματικά συγκριτικά με τα άλλα παιδιά καθώς δεν υπήρχε και βοήθεια αρκετή και από το σπίτι. Πολλές φορές στη γωνιά της παρεούλας ένιωθε ανασφάλεια, προφανώς λόγο της γλώσσας και πάντα ζητούσε να πάει τουαλέτα, έδειχνε μια τάση φυγής γιατί του δημιουργούνταν αμηχανία. Φαινόταν πως γνώριζε τις αδυναμίες του και φοβόταν να μην αποκαλυφθούν στο σύνολο της τάξης. Αυτή βέβαια η αυτογνωσία του δημιουργούσε το αίσθημα της ντροπής προφανώς να μην το κοροϊδέψουν τα άλλα παιδιά και αποδειχθεί κατώτερος.

Είναι έξυπνο παιδί με αντίληψη, πολύ δυναμικός χαρακτήρας και προσπαθεί με στρατηγικές όπως αυτό της φυγής, να ξεφύγει από καταστάσεις που θα μπορούσαν να τον εκθέσουν αλλά και με την άσκηση βίας προφανώς για να αντισταθμίσει τις αδυναμίες του στο γνωστικό επίπεδο.

Ο Μουσταφά είναι ένα μεγάλοςωμο παιδί που δύσκολα τα βγάζουν πέρα τα παιδιά κατά τη συμπλοκή μαζί του. Ασκεί πολύ συχνά βία λεκτική αλλά περισσότερο σωματική. Αυτός είναι και ο λόγος που είναι πολύ δημοφιλής στα διαλείμματα και στις ελεύθερες γωνιές, τότε βγάζει μια έντονη προσωπικότητα και δυναμισμό. Με αυτό τον τρόπο προσπαθεί να κερδίσει έδαφος από το χαμένο γόητρο στο γνωστικό επίπεδο. Είναι μια μορφή άμυνας και εκμεταλλεύεται τα σωματικά “προσόντα” του.

3.2.2. Προφίλ Κωνσταντίνου

Ο Κωνσταντίνος είναι αλβανικής καταγωγής, μονογονεϊκής οικογένειας, ζει μόνο με τη μητέρα του, το θείο του και τη γιαγιά του και δεν έχει γνωρίσει πατέρα, η μητέρα του τον έχει καταχωρήσει “αγνώστου πατρός” στο βιβλίο μητρώου του σχολείου καθώς δεν έχει αναγνωρισθεί. Αυτό είναι κάτι που τον προβληματίζει και τον κάνει να αισθάνεται αμηχανία.

Η μητέρα του εργάζεται στο φούρνο του χωριού και απ’ ότι φαίνεται ο θείος του βοηθά πολύ με τα οικονομικά, προσπαθούν απ’ ότι φαίνεται όλοι και συνεισφέρουν ώστε να μη λείπει τίποτα από τον Κωνσταντίνο και πράγματι είναι ένα παιδί πολύ προσεγμένο. Η μητέρα του μιλά σπαστά τα ελληνικά και προσπαθεί να τον βοηθά με την γλώσσα όπως και ο θείος του που μιλά καλύτερα την ελληνική. Έχουν μόρφωση μέσης εκπαίδευσης και η μητέρα και απ’ ότι φαίνεται και ο θείος του.

Ο Κωνσταντίνος είναι ένα ευαίσθητο παιδί, με καλούς τρόπους. Είχε εξ αρχής πρόβλημα με τη γλώσσα και δυσκολία με την επικοινωνία, κάτι που ξεπερνιόταν με τον καιρό μέρα

με τη μέρα με τη βοήθεια από το σπίτι αλλά και με τη συναναστροφή του με τους συνομήλικους.

Είναι ένα παιδί ήπιων τόνων, δεν παίρνει εύκολα πρωτοβουλίες, είναι διστακτικός και έχει πολύ χαμηλή αυτοπεποίθηση. Δείχνει να νιώθει υποδεέστερος και αυτό βγαίνει και στους υπόλοιπους που τον συναναστρέφονται. Ίσως λόγω της γλώσσας με την οποία δυσκολεύεται, πολλές φορές όταν πρέπει να μιλήσει έχει μια νευρικότητα και έχει παρατηρηθεί μία εφίδρωση λόγω άγχους, ακόμη και το γεγονός πως δεν έχει πατέρα όπως τα άλλα παιδιά και δε μπορεί να μιλήσει για αυτόν είναι μειονεκτικό.

Προκειμένου να ενσωματωθεί στην ομάδα πολλές φορές αγνοεί και παραβλέπει επίτηδες κάποια περιστατικά βίας εναντίον του, ώστε να είναι συμπαθής και να μην είναι απομονωμένος αντιμετωπίζοντας τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Δεν είναι διεκδικητικός, έχει μία ηττοπάθεια και χαμηλή αυτοεκτίμηση, θα λέγαμε πως ο ίδιος τοποθετεί χαμηλά τον εαυτό του και οπότε είναι σαν να δίνει αυτό το δικαίωμα και στους άλλους. Ενδεχομένως να νιώθει έτσι επειδή είναι αρκετά διαφορετικός και από τα άλλα παιδιά. Άλλωστε ζει σε μια κλειστή κοινωνία που ενδεχομένως και αυτός και η μητέρα του να περνάνε αρκετά πέραν της αλβανικής εθνικότητας και οπότε να τον έχουν επηρεάσει αρνητικά.

Σε κάποια περιστατικά βίας ακολουθεί την αποκλίνουσα συμπεριφορά των άλλων παιδιών που βρίσκονται ψηλά στην ιεραρχία και μιμείται τις ενέργειες τους, είτε για να κερδίσει και αυτός κύρος, είτε από αντεκδίκηση για τις φορές που έχει και ο ίδιος υποστεί βία. Δεν είναι φύση βίαιο παιδί και για αυτό το λόγο «οι δυνατοί» τον χειρίζονται, γίνεται υποχείριο και ακόλουθος των πράξεων άλλων. Δεν είναι ηγετικός χαρακτήρας αντίθετα δείχνει να μην επιθυμεί καθόλου την ανάληψη ευθυνών.

Οι φορές που θα ασκήσει σωματική βία είναι σπάνιες και αν θα συμβεί, είτε θα είναι μέλος της συμμορίας και θα συμμετέχει στη βία που θα ασκούν κυρίως οι άλλοι, είτε θα έχει προκληθεί και ενδεχομένως να μην έχει άλλα περιθώρια ή θα τον δούμε αλλά πιο σπάνια να προσπαθεί και αυτός να παίξει τον δυνατό για να αισθανθεί σπουδαίος και δυνατός σε έναν σαφώς πιο «αδύναμο κρίκο».

3.3. Παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες

3.3.1. Προφίλ Γιάννη

Ο Γιάννης είναι νήπιο ελληνικής καταγωγής. Έχει μία αδερφή και ο πατέρας του είναι αγρότης. Η μητέρα ασχολείται με τα οικιακά και μένουν με τους γονείς της στο πατρικό της. Το μορφωτικό και το οικονομικό επίπεδο των γονέων είναι χαμηλό.

Ο Γιάννης έχει κάποιες ιδιαιτερότητες και αντιμετωπίζει κάποιες δυσκολίες ως προς την αυτοεξυπηρέτηση του και την αυτονομία του, παρόλη την ηλικία του που είναι μεγάλο νήπιο. Επί παραδείγματι, έχει δυσκολία στο να τακτοποιεί τα πράγματα του, δεν μπορεί να φορέσει ακόμη το μπουφάν του και συνήθως τον βοηθάνε τα παιδιά ακόμη και τα μικρότερα. Έχει δυσκολία ακόμη και στο να ανεβάζει το παντελόνι του μετά την τουαλέτα, να μπαίνει στη γραμμή, να υπακούει στους κανόνες της τάξης, να περιμένει τη σειρά του για να μιλήσει κ.ά.

Σημειώνει κάποια χαρακτηριστικά αυτισμού, όπως είναι η υπερκινητικότητα μέσα στο χώρο της τάξης και στη γωνιά της παρεούλας που είναι η κατεξοχήν ήσυχη γωνιά για συζήτηση, έχει μόνιμα νευρικότητα που την εκδηλώνει ή με έντονες κραυγές ανά τακτά διαστήματα ή κουνώντας τα πόδια του συνεχόμενα πάνω-κάτω και είναι πολλές οι φορές που θα σηκωθεί αυθαίρετα κατά τη διάρκεια μιας συζήτησης-παράδοσης της κυρίας με τα παιδιά και χωρίς να ζητήσει την άδεια θα περιφέρεται στο χώρο.

Αναστατώνεται εύκολα από την αλλαγή του προγράμματος του και από πρόσωπα που δεν του είναι οικεία και μπορεί να βρεθούν στο χώρο του νηπιαγωγείου. Ένα από τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα είναι πως πολύ συχνά και για μεγάλο διάστημα στάζουν σάλια από το στόμα σε σημείο που να ερεθίζεται η περιοχή γύρω από αυτό μέχρι και τα μάγουλα του και μασουλά σχεδόν όλα τα αντικείμενα που υπάρχουν στο χώρο και που μπορούν να χωρέσουν στο στόμα του, σαν να τον ηρεμεί να έχει κάτι μόνιμα στο στόμα και να το μασουλά, όπως κάνουν τα μωρά με την πιπίλα.

Είναι πολύ αγαθό και καλόκαρδο παιδί, πολύ έξυπνος στα μαθηματικά και στα γράμματα σε σημείο που θα έλεγες ότι έχει υψηλή ευφυΐα. Είναι τρομερός ατακαδόρος καθώς βρίσκει πάντα κάτι πολύ εύστοχο και συνάμα σύντομο να απαντήσει ή να σχολιάσει. Είναι ισχυρογνώμων και όταν θέλει να κάνει κάτι επιμένει και δύσκολα του αρνείσαι, γιατί γκρινιάζει σα μωρό αλλά και επειδή είναι πολύ γλυκιά φυσιογνωμία, είναι χαριτωμένος και πολύ συμπαθής σε όλους μικρούς και μεγάλους.

Του αρέσει η απομόνωση και μπορεί να περιφέρεται για πολύ ώρα χωρίς κανένα νόημα, τουλάχιστον για τη δική μας αντίληψη, και να παραμιλά, ενώ ταυτόχρονα δίνει την αίσθηση ότι παρακολουθεί και ξαφνικά μπορεί να πεταχτεί και να σχολιάσει. Από την άλλη υπάρχουν και κάποιες στιγμές που “φεύγει” εντελώς και δίνει την αίσθηση του χαμένου στο διάστημα, τότε είναι που δεν επικοινωνείς μαζί του.

Η εκπαιδευτικός έχει παραπέμψει εδώ και πολύ καιρό τους γονείς του Γιάννη στα ΚΕΔΔΥ, αυτοί βεβαίως το αναβάλλουν συνέχεια ως μη σημαντικό, δε θέλουν να παραδεχτούν ότι υπάρχει κάποιο πρόβλημα και ισχυρίζονται ότι είναι απλά ανώριμος και ζηλεύει την μικρή του αδερφή. Η εκπαιδευτικός θεωρεί πως οι λόγοι είναι κοινωνικοί.

Κάποια στιγμή μετά το Πάσχα πραγματοποιήθηκε μία συνάντηση στα ΚΕΔΥ Θήβας με τους γονείς, έπειτα από πολλές υπενθυμίσεις και έμμεσες πιέσεις της εκπαιδευτικού. Η διάγνωση από τα ΚΕΔΥ παραπέμπει τους γονείς σε ιατρικά κέντρα για γνωμάτευση, συνοψίζοντας κάποια χαρακτηριστικά του Γιάννη και προτείνοντας την παραμονή του στο νηπιαγωγείο για δεύτερη χρονιά αλλά δεν διασαφηνίζουν, καμία υπεύθυνη θέση.

Ο Γιάννης είναι ένα παιδί που δεν ενοχλεί ποτέ κανέναν. Λαμβάνει της προσοχής όλων των παιδιών, τον προσέχουν και του φέρονται με τρυφερότητα και συμπάθεια ακόμη και όταν δυσκολεύει τη ροή της τάξης όπως όταν, προκαλεί πανικό στην τάξη με τις κραυγές του ή αναστάτωση από τη δυσκολία του να συντονιστεί γενικότερα, για να βγουν διάλειμμα, να στοιχηθούν για κάποιο περίπατο κ.ά. Ο μόνος που του δυσκολεύει τη ζωή και του ασκεί βία είναι ο Χάρης.

Ο Χάρης κάνει πολύ παρέα με τον Γιάννη, αυτό βέβαια συμβαίνει γιατί τον έχει του χεριού του και ο Γιάννης δε μπορεί να υπερασπιστεί εύκολα τον εαυτό του αλλά ούτε και να αντιληφθεί πως πρέπει να τον αποφεύγει. Ενώ δηλαδή τον κάνει παρέα συνέχεια του δημιουργεί προβλήματα και ο Γιάννης έχει μια δυσκολία στο να βγάζει συμπεράσματα δεν έχει αντιστρεψιμότητα σκέψης.

3.4.Κορίτσια ελληνικής καταγωγής

3.4.1. Προφίλ Αθανασίας

Η Αθανασία είναι νήπιο ελληνικής καταγωγής και έχει μία αδερφή πιο μικρή. Οι γονείς της έχουν εργαστήριο ζυμαρικών και ένα καφεενείο στο χωριό όπου και κατοικούν μόνιμα. Είναι άνθρωποι χαμηλής μόρφωσης και τα οικονομικά τους δείχνουν καλά.

Με τη γέννηση της μικρής τους κόρης αντιμετώπισαν κάποια προβλήματα υγείας του παιδιού και μόνιμα βρίσκονταν στα νοσοκομεία για εξετάσεις, εγχειρήσεις, επισκέπτονταν παιδοψυχολόγους κ.ά. Η Δέσποινα, η μικρή αδερφή της Αθανασίας τώρα είναι καλά αλλά παρακολουθείται από τους γιατρούς ανά διαστήματα για προληπτικούς περισσότερους λόγους.

Η σχολική της επίδοση είναι καλή, τα καταφέρνει αρκετά καλά και ιδιαίτερα με την αναγνώριση των γραμμάτων και των αριθμών, καθώς η μαμά της έχει άγχος για το αν τα ξέρει, ρωτά μόνιμα για την πορεία της ως προς τα μαθηματικά και τα γράμματα, που προφανώς έχει περάσει και στο παιδί με αποτέλεσμα η Αθανασία να είναι αρκετά ανταγωνιστική και με τα άλλα παιδιά ως προς τη σχολική επίδοση και αποτελεί για αυτή κριτήριο ως προς την κοινωνική αποδοχή των άλλων, πολλές φορές γίνεται αιτία σύγκρουσης με τα άλλα παιδιά καθώς πάντα διορθώνει τους άλλους με απότομο τρόπο κάνοντας την έξυπνη και επιδεικνύοντας τις γνώσεις της.

Από την άλλη είναι παιδί που βαριέται εύκολα, αποφεύγει πάντα κάποιες δραστηριότητες που θεωρεί κουραστικές, όπως το συμμάζεμα της τάξης, δραστηριότητες στην τάξη και εργασίες που δεν τελειώνει και ακόμα και στο διάλειμμα πολλές φορές δείχνει να βαριέται, είναι πολύ ιδιαίτερο παιδί που πολλές φορές δείχνει να μην ικανοποιείται με την παρέα των συνομηλίκων και να σνομπάρει τα άλλα παιδιά.

Διακρίνεται μια κόντρα με τη μαμά της και μια ζήλια προς την μικρότερη αδερφή της που και αυτήν την ανταγωνίζεται, τις φέρεται επιθετικά και βάζει λόγια στη μαμά της για να τη χτυπήσει. Από λεγόμενα της μητέρας προς την νηπιαγωγό τη χτυπά αρκετά γιατί είναι πάντα αρνητική σε ότι της λέει να κάνει και ακόμη πολλές φορές κάνει πράγματα προκειμένου να την εκνευρίσει και να της πάει κόντρα, χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν η άρνηση της να απαγγείλει το ποίημα της στη γιορτή των Χριστουγέννων ενώ το ήξερε τέλεια. Η μητέρα της είχε σκάσει από την ντροπή της και την άρχισε στις φωνές και ενδεχομένως και ξύλο στο σπίτι.

Η ίδια η μητέρα της Αθανασίας έχει αναφέρει στην εκπαιδευτικό πως την χτυπά αρκετά. Καταλαβαίνουμε λοιπόν και από τη δήλωση της μητέρας γιατί η Αθανασία έχει μια άνεση στην άσκηση βίας και συμπεριφέρεται επιθετικά.

Η Αθανασία είναι παιδί με έντονη προσωπικότητα, ηγετικές τάσεις, χρησιμοποιεί απειλές και βία για να επιβληθεί, με έντονη ανασφάλεια και δόση ζήλιας προς τους άλλους, αυταρχική και όπου την παίρνει ασκεί και σωματική βία αλλά αυτό που καταφέρνει στην ουσία είναι να μένει μόνη της, πολλές φορές τα κορίτσια δεν τη θέλουν γιατί είναι αντιδραστική και θέλει να επιβάλλεται και αυτό τα κορίτσια δε το συγχωρούν .

3.4.2. Προφίλ Καλλιόπης

Η Καλλιόπη είναι προνήπιο ελληνικής καταγωγής και έχει ένα μικρότερο αδερφό. Οι γονείς της κατοικούν στο χωριό, ο μπαμπάς της είναι αγρότης με μόρφωση χαμηλής εκπαίδευσης ενώ η μητέρα έχει μόρφωση μέσης εκπαίδευσης και διατηρούσε εμπορικό μαγαζί στην πόλη, το οποίο έκλεισε φέτος στα μέσα της σχολικής χρονιάς. Φαίνονται άνθρωποι που παλεύουν για τα προς το ζην χωρίς οικονομική άνεση.

Η Καλλιόπη βρίσκεται σε ένα πολύ καλό μαθησιακό επίπεδο και γενικά προσέχει πολύ κατά τις δραστηριότητες. Είναι έξυπνο και εύστροφο παιδί, επιμελής με τις εργασίες της και δείχνει αρκετή όρεξη για μάθηση. Προφανώς η μαμά της ασχολείται πολύ στο σπίτι γνωστικά και συμβουλευτικά.

Έχει δυναμικό και ισχυρό χαρακτήρα, δεν την ξεγελάς εύκολα και διεκδικεί πάντα αυτό που θέλει ακόμη και αν θα χρειαστεί άσκηση βίας. Είναι από τα κορίτσια που είναι ανταγωνιστικά μέσα στην τάξη και δεν της αρέσει να μειονεκτεί συγκριτικά με τις άλλες σε όλα τα επίπεδα. Είναι εγωίστρια και θυμώνει σχετικά εύκολα όταν κάποιος την μειώσει και διαμαρτύρεται.

Η μαμά της είναι πολύ δυναμική γυναίκα και επίσης και δε συνεργάζεται τόσο με τους κανονισμούς του νηπιαγωγείου. Πάντα καθυστερεί προκλητικά στην προσέλευση και στην αποχώρηση του παιδιού, σε τυχόν εκδηλώσεις εκδρομές κ.τ.λ. θα προτείνει κάτι άλλο που ίσως να βολεύει αυτή περισσότερο. Είναι γνωρίσματα της μητέρας που διακρίνονται και στην Καλλιόπη.

3.4.3. Προφίλ Έλσας

Η Έλσα κατάγεται από ελληνική οικογένεια και έχει μια ακόμη μεγαλύτερη αδερφή στο δημοτικό. Κατοικούν στο χωριό και βρίσκονται σε καλή οικονομική κατάσταση, έχουν μια μικρή ταβέρνα στο χωριό η οποία δουλεύει καλά και γενικώς φαίνονται να τα καταφέρνουν οικονομικά καθώς και η Έλσα είναι πολύ προσεγμένο παιδί πάντα, συμμετέχει σε όλες τις σχολικές δραστηριότητες και οι γονείς της είναι πολύ φιλότιμοι άνθρωποι προσπαθούν να προσφέρουν πάντα στο σχολείο με ότι μπορούν αναλόγως με τις ανάγκες που

παρουσιάζονται και υλικά και υποστηρικτικά δια της παρουσία τους και της προσωπικής διάθεσης χρόνου.

Είναι παραδοσιακή οικογένεια του χωριού με τους κοινωνικούς κανόνες που επιβάλλονται εκεί και έτσι έχουν μεγαλώσει και την Έλσα, είναι αυστηροί μαζί της αλλά και τρυφεροί ταυτόχρονα, την έχουν μεγαλώσει με κανόνες αλλά και με πολύ αγάπη, φαίνεται η προσπάθεια που καταβάλλουν για να μεγαλώσουν υπεύθυνο παιδί, που θα χαίρεται την ηλικία του αλλά και θα αποδέχεται τόσο τα δικαιώματα της όσο και τις υποχρεώσεις της.

Η Έλσα είναι προνήπιο ελληνικής καταγωγής, πρόκειται για ένα παιδί με πολύ ευγενικό χαρακτήρα παρά το μικρό σχόλιο που κάνει για τον Χάρη, δεν δείχνει τόσο το χαρακτήρα της όπως θα έκρινε επιτόλεια κανείς αλλά περισσότερο την αγανάκτηση της για ότι προκαλεί συνήθως ο Χάρης στην παρέα, την αναστάτωση, τις ζαβολιές, εις βάρος τους καθώς και στην ίδια.

Είναι ένα παιδί με πολύ έντονο το στοιχείο της δικαιοσύνης, δεν της αρέσει να αδικεί τους συμμαθητές της και πολλές φορές παρά το μικρότερο της ηλικίας της και του φύλου της θα εναντιωθεί με ότι κρίνει άδικο, είτε μόνη της είτε πηγαίνοντας προς την κυρία της.

Στη συγκεκριμένο συμβάν πέφτει θύμα της Αθανασίας τόσο λεκτικά όσο και σωματικά και παρόλα αυτά δεν αποκρίνεται στην κυρία της περισσότερο λόγω του εύθικτου και ευαίσθητου χαρακτήρα της καθώς γνωρίζει πως αυτό που είπε για τον Χάρη δεν είναι σωστό, παρόλο που είναι αλήθεια, ίσως νιώθει ενοχή και υπομένει την στάση και την επιθετικότητα της Αθανασίας. Ενδεχομένως να μη περιμένει να δικαιωθεί από της κυρία της γιατί και αυτή έχει σφάλει, είναι πολύ έξυπνο παιδί με έντονα κριτική σκέψη και αισθητήριο.

3.5.Κορίτσια Αλβανικής καταγωγής

3.5.1. Προφίλ Μαρινέλας

Η Μαρινέλα είναι προνήπιο Αλβανικής καταγωγής και έχει έναν αδερφό λίγο μεγαλύτερο. Οι γονείς της είναι οικονομικοί μετανάστες και κατοικούν στο χωριό. Ο πατέρας της ασχολείται με αγροτικές δουλειές ενώ η μητέρα της με τα οικιακά. Έχουν χαμηλή μόρφωση και χαμηλό οικονομικό εισόδημα. Δεν συμμετέχουν αρκετά στα σχολικά δρώμενα και είναι κάπως αδιάφοροι για τη σχολική πορεία της Μαρινέλας, σαν να μη περιμένουν πολλά, και

ενδεχομένως αυτό να έχει περάσει και στο παιδί καθώς είναι λιγότερο διεκδικητική και ανταγωνιστική στο σχολικό περιβάλλον με μια στάση πιο παθητική.

Ως προς το γνωστικό επίπεδο η Μαρινέλα είναι αδιάφορη, δεν δείχνει κανένα ενδιαφέρον σαν να έρχεται στο σχολείο από συνήθεια και δεν συμμετέχει ακόμη και με τον προφορικό λόγο. Ως προς τη γλώσσα υπήρχε μια σχετική δυσκολία από την αρχή της χρονιάς στο επίπεδο επικοινωνίας αλλά σύμφωνα με την κυρία της ενώ το έχει ξεπεράσει πολύ γρήγορα και δείχνει ότι καταλαβαίνει πια τα πάντα, συμπεριφέρεται με στρατηγική και προσποιείται ακόμη κάποιες φορές ότι δεν καταλαβαίνει προκειμένου να αποφύγει κανόνες, οδηγίες, επιπλήξεις κ.τ.λ.

Είναι παιδί που δεν έχει μάθει σε κανόνες από το σπίτι, συμπεριφέρεται με άρνηση σε όποια οδηγία της δώσει η κυρία ακόμη και όταν την επιπλήττει δείχνει να μην τη νοιάζει καθόλου, όποτε τη βάζει τιμωρία αρνείται πεισματικά και δημιουργεί φασαρία και κλάματα στην τάξη προκειμένου να το αποφύγει. Είναι χειριστική και πονηρή.

Η Μαρινέλα έχει μια πιο τονισμένη σεξουαλική ταυτότητα και αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι συνέχεια προσπαθεί να είναι δίπλα στα αγόρια να τους πειράζει τα μαλλιά, να τους απευθύνει το λόγο και να είναι παθητική στην παρενόχληση από τα αγόρια εναντίον της.

3.5.2. Προφίλ Άντζελας

Η Άντζελα είναι προνήπιο αλβανικής καταγωγής με πολλά αδέρφια στο σπίτι και χαμηλό οικονομικό επίπεδο. Μια φτωχή οικογένεια που αντιμετώπιζε βιοποριστικό πρόβλημα και από ότι είχα πληροφορηθεί την χτυπούσαν στο σπίτι τα μεγαλύτερα αδέρφια της, από πληροφορίες της νηπιαγωγού.

Ήταν ένα κορίτσι πολύ κλειστό, μελαγχολικό και επιφυλακτικό. Αντιμετώπιζε επίσης μεγάλο πρόβλημα λεκτικής επικοινωνίας, τόσο λόγω της άγνοιας της ελληνικής γλώσσας, προφανώς στο σπίτι μιλούσαν πολύ την αλβανική γλώσσα καθώς και οι δύο γονείς ήταν αλβανοί και η μητέρα αντιμετώπιζε και η ίδια πρόβλημα λεκτικής επικοινωνίας στα ελληνικά, όσο και από ότι καταλάβαινα παρατηρώντας την από την έλλειψη επιθυμίας να εκφραστεί, ένιωθα πως πραγματικά ήθελε να μένει σχεδόν απαρατήρητη και σαν να είχε υιοθετήσει την αλαλία. Επίσης δεν παραβλέπουμε το γεγονός πως ήταν προνήπιο, και μάλιστα αλβανικής καταγωγής αντιλαμβανόμαστε λοιπόν τις δυσκολίες και τα γλωσσικά προβλήματα που συνεπάγονται από την ηλικία και τη χώρα καταγωγής.

Επίσης ήταν από τα παιδιά που έλειπαν αρκετά μεγάλα διαστήματα από το σχολείο, τότε γιατί ήταν άρρωστη αλλά δεν θεωρούνταν και απαραίτητη η συνεχή παρουσία του παιδιού στο σχολείο από τους γονείς, έδειχναν να θεωρούν τη φοίτηση της Άντζελας στο προνήπιο μη απαραίτητη.

3.5.3. Προφίλ Κλερίντας

Η Κλερίντα είναι αλβανικής καταγωγής και έχει ακόμη μια δύο αδέρφια. Πρόκειται για μια φτωχή, αγροτική οικογένεια, οικονομικών μεταναστών με πατέρα εργάτη και φυσικά η οικονομική κατάσταση τους δεν είναι άνετη.

Είναι ένα παιδί πολύ θετικό με πολύ χαμηλό προφίλ και πολύ καλούς τρόπους. Πολύ φιλότιμη καθώς της αρέσει να προσφέρει βοήθεια τόσο στους συμμαθητές της και ιδιαίτερα συναισθηματικό παιδί. Είναι πολύ τακτική, προσεχτική, σέβεται πολύ την κυρία της, συμμετέχει πάντα σε όλες τις υποχρεώσεις με ιδιαίτερο ζήλο. Κρίνοντας από τους γονείς της, οι οποίοι δείχνουν εξίσου άνθρωποι ήσυχοι και ήπιων τόνων, αντιλαμβανόμαστε τη στάση και το χαρακτήρα της Κλερίντας.

Οι γονείς της δεν συμμετέχουν τόσο ο σχολικό γίνεσθαι, υπάρχει πρόβλημα με τη γλώσσα καθώς η μητέρα δε μιλά καθόλου την ελληνική γλώσσα και ο πατέρας που μιλά τη γλώσσα δείχνει λίγο αδιάφορος για τη πορεία της στο νηπιαγωγείο, σαν να μην περιμένει και πολλά. Από την άλλη η Κλερίντα μπορούσε να επικοινωνήσει στην ελληνική γλώσσα από την αρχή αλλά πολύ γρήγορα μιλούσε όπως κάθε άλλο παιδί στο νηπιαγωγείο άλλωστε η πορεία της στο νηπιαγωγείο έδειξε πως μαθαίνει πάρα πολύ εύκολα είναι πανέξυπνη, εύστροφη και παιδί με πολλές δυνατότητες κάτι που προκάλεσε έκπληξη στο πατέρα όταν το έμαθε. Προφανώς να παίζει ρόλο και το θέμα φύλο, καθώς η Αλβανική οικογένεια και κοινωνία είναι θα λέγαμε κατά κύριο λόγο συντηρητική, άλλωστε φαίνεται και από τη γενικότερη στάση της μητέρας που φαίνεται πως έχει το δεύτερο λόγο στο σπίτι, δεν εργάζεται και έχει συνολικά τρία παιδιά, παραδοσιακός ρόλος γυναίκας.

4. Ανάλυση ευρημάτων

Ο Χάρης ανήκει στην ομάδα των παιδιών που ίσως επηρεάζεται η συμπεριφορά του από την κατάσταση που επικρατεί στο σπίτι και από την υποστήριξη που δέχεται από το περιβάλλον του. Η οικογένεια αποτελεί ένα από τα βασικά κύτταρα της κοινωνίας, η οποία είναι υπεύθυνη για την κοινωνικοποίηση του παιδιού και τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του. Η οικογένεια είναι αυτή που ασκεί τη σημαντικότερη επιρροή στη ζωή ενός παιδιού. Η βιβλιογραφία που σχετίζεται με τον σχολικό εκφοβισμό προσπαθεί και προσπάθησε να ρίξει φως στο ρόλο της στην διαμόρφωση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού εντατικά (Paranikolaou, Chatzikosma, & Kleio, 2011). Η βιβλιογραφία έχει αναφέρει ότι τα παιδιά που μεγαλώνουν σε ένα εξουσιαστικό περιβάλλον μπορούν να εξελιχθούν σε θύματα ή θύτες. Σε ένα εξουσιαστικό περιβάλλον, η αυστηρότητα των ποινών είναι αυξημένη και γενικότερα οι γονείς παίζουν το ρόλο του ισχυρού. Από την άλλη πλευρά όταν επικρατεί μέσα σε αυτό και το αντίθετο φαινόμενο, δηλαδή της αδιαφορίας τα φαινόμενα μπορούν να είναι ανάλογα (Baldry&Farrington, 1998).

Για τον Χάρη η ανάλυση της συμπεριφοράς του θα πρέπει να αναζητηθεί στο οικογενειακό του περιβάλλον. Η μητέρα του Χάρη δείχνει να έχει ενδιαφέρον για την εξέλιξη και τη συμπεριφορά του παιδιού της, αλλά αυτό δεν συμβαίνει και από τον πατέρα του. Το μονομερές ενδιαφέρον υποδεικνύει την ύπαρξη ενός μη υγιούς περιβάλλοντος προέλευσης. Η προσπάθεια του παιδιού πολλές φορές να βρεθεί στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος ίσως σχετίζεται με το γεγονός ότι ο πατέρας του δεν δείχνει ενδιαφέρον για αυτόν, οπότε το σχολικό περιβάλλον μπορεί να λειτουργήσει ως αντιστάθμισμα αυτής της κατάστασης.

και πηγαίνει πάνω από το Μουσταφά, που παίζει καθισμένος κάτω με τα τουβλάκια και κάνει θόρυβο στο αυτί του.	Παρενόχληση-περιορισμός άλλου μέσω πρακτικών	σωματική επίθεση μέσω πρακτικών
Μουστ: Σταμάτα ρε... μη κάνεις... φύγε Ο Χάρης συνεχίζει και γελάει.		
Ο Μουσταφά σηκώνεται τον κλωτσάει και τον σπρώχνει να φύγει.	Ειρωνικό γέλιο – προκλητική στάση	Λεκτική επίθεση Προτροπή σε αντικοινωνική πράξη
Ο Χάρης πέφτει πάνω του και του δίνει κλωτσιά στο πόδι.	Κλωτσιά και σπρώξιμο	Σωματική επίθεση
	Αντίδραση στην επίθεση με βία Πρόκληση δυνάμεων	Αντεπίθεση στη βία με βία Διεκδίκηση αύξησης κύρους-γοήτρου

Αρχίζουν να πιάνονται από τα χέρια και έρχεται και ο Στέλιος να βοηθήσει το Μουσταφά.	συμπλοκή με σωματική βία ομαδική άσκηση υπεροχής δυνάμεων	Σωματική επίθεση Επιβεβαίωση ανδρισμού τους Επιβολή εξουσίας ισχυρών
Ο Χάρης πέφτει κάτω και τον τραβάνε από τα πόδια.	Ομαδικός Περιορισμός μέσω πρακτικών – σπρωξίματα	Ομαδική Σωματική επίθεση μέσω πρακτικών
Μη μπορώντας να κάνει κάτι άλλο ο Χάρης τσιρίζει και τον αφήνουν κάτω.	Άσκηση πίεσης για γνωστοποίηση στην εκπ/κο Αδυναμίας επιβολής δυνάμεων	Εκβιασμός για ενημέρωση σε εκπ/κο Μείωση γοήτρου

Από την άλλη πλευρά θα πρέπει να αξιολογηθεί και το γεγονός της αδιαφορίας του προς τις αντιδράσεις της δασκάλας προς τη συμπεριφορά του και την τιμωρία που θα ακολουθήσει. Η συμπεριφορά του μπορεί να έχει σχέση με το οικογενειακό του περιβάλλον, αφού μπορεί η μητέρα του να είναι υπερπροστατευτική απέναντί του. Όταν η μητέρα του Χάρη ενημερώθηκε από τη δασκάλα για τη συμπεριφορά του, έδειξε να ενοχλείται και να αποστασιοποιείται από τη δασκάλα. Αυτό σημαίνει ότι η μητέρα του Χάρη μπορεί να αποδέχεται την ύπαρξη ενός προβλήματος, αλλά δεν αποδέχεται πλήρως την εικόνα που έχει σχηματίσει η δασκάλα για το παιδί της δίνοντάς του ελαφρυντικά. Η μητέρα του Χάρη μπορεί να λειτουργήσει ως στήριγμα σε αυτόν, ως ανάχωμα στις τιμωρίες της δασκάλας. Επομένως δεν έχει λόγο να φοβάται για τυχόν συνέπειες όταν στο σπίτι θα βρει κάποιον σύμμαχο.

Ο Χάρης κάθεται δίπλα στην Κλερίντα και την πειράζει συνεχώς, τη στριμώνχει στη θέση και βάζει τα χέρια του στο κεφάλι της	Περιορισμός άλλου Ρατσισμός σε εθνικότητα και φύλο	Σωματική επίθεση μέσω πρακτικών Σεξιστικός και εθνικιστικός Ρατσισμός
κοροϊδεύοντας τη και γελάει.	Ειρωνεία, προκλητικότητα	λεκτική
Η Κλερίντα διαμαρτύρεται και τον σπρώχνει να την αφήσει.	Αμυντική στάση	Αντεπίθεση
Δ: Χάρη... έλα Χάρη...	Άσκηση πίεσης σε άλλον	Εκφοβισμός
Ξαφνικά την γραπώνει από το λαιμό, και τη σφίγγει,	Έντονη βία	σωματική βία

παρουσία της κυρίας του, σαν να μην είναι κανείς άλλος εκεί	Αγνόηση ατόμου (εκμηδένιση του ρόλου εκπ/κου),	Έμμεσος κοινωνικός αποκλεισμός
έχει πάρει έκφραση μίσους, σφίγγει τα δόντια του με πάθος.	Άσκηση πίεσης σε άλλον Ικανοποίηση άσκησης βίας	Εκβιασμός με ψυχολογική βία Επιβεβαίωση ανδρισμού

Η στάση των γονέων του Χάρη είναι σημαντική προκειμένου να εντοπιστεί η πηγή της συμπεριφοράς του. Σύμφωνα με τους Lereya et al. σε έρευνά τους κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι τόσο τα θέματα όσο και οι θύτες ήταν μέλη προβληματικών οικογενειών (Lereya, Samara, & Wolke, 2013). Η πρότασή τους για την αντιμετώπιση τέτοιου είδους προβλημάτων θα ήταν να δημιουργηθούν προγράμματα συμβουλευτικής για τους γονείς. Στην περίπτωση των γονέων του Χάρη αυτό στάθηκε αδύνατο, αφού η προσέγγιση της μητέρας του δεν είχε το επιθυμητό αποτέλεσμα, αφού απομακρύνθηκε από τη δασκάλα με την οποία θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν από κοινού το φαινόμενο. Παρόλα αυτά η μητέρα του ακολούθησε τις συμβουλές της δασκάλας και απευθύνθηκε σε ειδικούς για να λάβει το παιδί της την ανάλογη βοήθεια με θετικά αποτελέσματα σύμφωνα με τη δασκάλα.

Ακόμη κάτι που οφείλουμε να αναφέρουμε είναι πως και η ίδια η συμπεριφορά της μητέρας δείχνει κάπως προβληματική. Πρόκειται για μια γυναίκα που αντιμετωπίζει το γιο της Χάρη με υστερία, φωνές και νεύρα, κάθε φορά που του απευθύνεται είτε για να του μιλήσει είτε για να τον επιπλήξει. Αυτό μπορεί να συμβαίνει είτε γιατί δεν ξέρει πώς να χειριστεί η ίδια την κατάσταση, έχει χάσει τον έλεγχο και προφανώς έχει εξαντληθεί ώστε να οδηγείται πια σε φωνές και κραυγές. Από την πρώτη κιόλας μέρα αναφέρει η νηπιαγωγός πως η μητέρα την έπιασε και την ενημέρωσε πως «Ο Χάρης έχει λίγο χέρι», (=ο Χάρης είναι λίγο βίαιος) όπως μας αναφέρει η νηπιαγωγός. Αυτό δείχνει τον προβληματισμό της και το άγχος της για την πορεία του και τη στάση του μέσα στην τάξη. Βέβαια αυτή η πρώτη η δήλωση έδειχνε πολύ πιο ανώδυνη εκείνη τη μέρα, όπως αποδείχτηκε στην πορεία, από την πραγματική κατάσταση.

Ο Χάρης είναι μέσα στο μπάνιο και ανοιγοκλείνει την πόρτα δυνατά και συνέχεια κάνοντας κρότο.	Καταστροφή περιουσίας σχολείου	Επίθεση κατά περιουσίας	
Ο Γιάννης που είναι και αυτός μέσα τον κοιτάει και ο Χάρης κάνει όλο και περισσότερο θόρυβο χτυπώντας όλο και πιο δυνατά.	Άσκηση πίεσης σε μαθητή	Εκβιασμός με έμμεση ψυχολογική βία	

Η Μαρινέλα που βρίσκεται στη γωνιά της μεταμφίεσης (έξω από το μπάνιο) ακούει το θόρυβο και μπαίνει να δει τι γίνεται.			
Μ: Χάρη, τι κάνεις; Σταμάτα... ρε..... μη χτυπάς.			
Ο Χάρης κάνει όλο και πιο δυνατά και το διασκεδάζει και	Προκλητική στάση Αγνόηση κατώτερου	Προτροπή σε αντικοινωνική πράξη Εξουσιαστικό αρσενικό	
η Μαρινέλα πάει και τον τραβάει απότομα για να φύγει από την πόρτα.	Περιορισμός άλλου	Περιορισμός με σωματική επίθεση	
Μ: Άντε.. θα τα πω όλα... (και πριν προλάβει να τον πάρει από εκεί	Άσκηση πίεσης άλλου	Εκβιασμός ενημέρωσης εκπ/κου	
ο Χάρης την αρχίζει στις σφαλιάρες, έχει σφίξει τα δόντια και την χτυπάει με μανία,	Σφαλιάρες Άσκηση υπεροχής δυνάμεων	Σωματική επίθεση Επιβεβαίωση ανδρισμού	
ο Γιάννης τρέχει έξω και πάει στην κυρία, προφανώς φοβάται)	Ενόχληση από άσκηση βίας	Πανικός από βία	
Γ: Ο Χάρης χτυπάει τη Μαρινέλα...			
Η κυρία βρίσκει τον Χάρη στο μπάνιο να έχει κρυφτεί στην τουαλέτα των αγοριών.			
Κ: Βγες έξω... (του φωνάζει)			
Γ: Χάρη γιατί το έκανες;;; (ο Γιάννης φωνάζει δυνατά, δείχνει να έχει ταραχτεί)	Ενόχληση από άσκηση βίας	Πανικός από βία	
Ο Χάρης δε βγαίνει, η κυρία τον τραβάει και ακολουθεί η "τιμωρία".	Άσκηση πίεσης σε εκπ/κο	Έμμεση ψυχολογική βία	

Από την άλλη αυτή η προσπάθεια της να εκθέσει από την αρχή το πρόβλημα, από την ημέρα κιόλας του Αγιασμού ίσως να ενέχει μία προσπάθεια να ρίξει το πρόβλημα στον Χάρη, πως είναι ένα ιδιαίτερο παιδί και το ξέρει και πως κάνει τα πάντα και πως η ίδια προσπαθεί ώστε να αποπροσανατολίσει ίσως τις πραγματικές ευθύνες που μπορεί να βαρύνουν την ίδια ή γενικότερα την κατάσταση στο σπίτι. Αξίζει να αναφερθεί πως η ψυχολόγος του ΚΕΔΥ όταν επισκέφθηκε τη νηπιαγωγό με τις υπόλοιπες συναδέλφους της προκειμένου να δουν τον Χάρη στο σχολικό χώρο, κάλεσαν την μητέρα και συζήτησαν. Η μητέρα όταν ερωτήθηκε να εξηγήσει τη συμπεριφορά του γιού της, εκείνη την απέδωσε στη συμπεριφορά και τη συναναστροφή με τη γιαγιά του.

Ο Στέλιος είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα αγοριού που από θύμα μεταβάλλεται σε θύτη. Μετά από μια μακρά περίοδο με αρκετά περιστατικά βίας εναντίον του κυρίως από τον Χάρη, με αρκετά έντονα χτυπήματα με μώλωπες, δαγκωνιές, κλάματα και αγανάκτηση από την πλευρά του, προφανώς κάτι από την πίεση και το άγχος που νιώθει ώστε να μην ξαναγίνει θύμα, θεωρεί πως ο καλύτερος τρόπος άμυνας είναι η αντεπίθεση. Ένα δείγμα

παιδιού που περιγράφει απόλυτα τη φράση, η βία φέρνει βία. Ο Στέλιος αρχικά έδειχνε πολύ ευγενικό παιδί, ντροπαλό, με ήπιους τόνους, σεβασμό προς τους συνομηλίκους του και με πολύ καλές σχέσεις και με τα κορίτσια και παρατηρούμε την μεταβολή στα περισσότερα στοιχεία του προφίλ του.

Η Μαρινέλλα βρίσκεται μέσα στο κουκλοθέατρο και κοιτά προς τα έξω από το παράθυρο.		
Ο Στέλιος που βρίσκεται εκεί έξω από το κουκλοθέατρο την χτυπά με την παλάμη του στο μέτωπο	σφαλιάρα επίδειξη δύναμης	Σωματική επίθεση Επιβολή εξουσίας αρσενικού
και ο Νικόλας που είναι από πίσω από τη Μαρινέλλα μέσα στο κουκλοθέατρο και ενώ είδε τι έγινε, αντί να την υπερασπιστεί, την σηκώνει με τα χέρια του και τη ρίχνει κάτω επίτηδες. - Νικ: Πουφ.....	σπρώξιμο επίδειξη δύναμης	Ομαδική σωματική επίθεση Επιβολή εξουσίας αρσενικού
Μαρ: Άντε ρε....(και φτιάχνει τα ρούχα της, δεν διαμαρτύρεται καν).	Αδυναμία αντίδρασης	Παθητικότητα στη βία

Αξίζει να σημειωθεί πως αυτή η αλλαγή στον τρόπο που φέρεται δείχνει να τον ευχαριστεί ιδιαίτερα καθώς του έχει λύση όλα τα προβλήματα βίας που αντιμετώπιζε, τώρα πια δεν είναι το θύμα αλλά αυτός που διεκδικεί τον τίτλο του “σκληρού αρσενικού” και το απολαμβάνει (Smith, Shu, & Madsen, 2001).

Ο Στέλιος δεν μπορεί να αποδεχτεί την επιβολή των όρων που θέτει ένα κορίτσι. Τα αγόρια μάλλον θεωρούν υποτιμητικό να είναι τα θύματα σε επεισόδια σχολικού εκφοβισμού και για αυτό το λόγο προσπαθούν να επιβληθούν μέσα από την αντίδραση. Ο Στέλιος υιοθετεί το μοντέλο συμπεριφοράς των Smith και συν. (Smith, Shu, & Madsen, 2001). Ιεραρχικά στη βαθμίδα ηγεσίας της ομάδος των αγοριών δείχνει να βρίσκεται ψηλά και πολλές φορές αναζητά συνεργάτες στις επιθετικές του προσπάθειες.

Ο Στέλιος φωνάζει στην Αθανασία στην γωνιά των εικαστικών	Επίδειξη δύναμης	σχέση εξουσίας του δυνατού αρσενικού
και την σπρώχνει.	σπρώξιμο	Σωματική βία
Στ: Ρε....(δυνατά) μου έκοψες τη ζωγραφιά μου.	φωνές	Λεκτική βία
Αθ: Όχι δεν το έκανα εγώ. Στ: Αφού εσύ είσαι εδώ. Αθ: Η Κλερίντα ήταν και αυτή εδώ πριν. Αυτή το έκανε ...να πεις αυτήν.		

Ο Στέλιος πάει στην Κλερίντα και ζητάει το λόγο. Στ: Εσύ.... γιατί μου έσκισες τη ζωγραφιά μου, ε;	προσφώνηση ανωτέρου σε κατώτερο	Λεκτική βία
Ο Στέλιος φωνάζει δυνατά και σπρώχνει την Κλερίντα στον ώμο με το χέρι του.	Προκλητική στάση	Λεκτική βία και εκφοβισμός με σωματική επίθεση
Κλ: Δε σου έκανα εγώ τίποτα. Ε... μη σπρώχνεις (συνεχίζει να τη σπρώχνει και η Κλερίντα να κάνει όλο και πιο πίσω). Θα τα πω στην κυρία.	Σπρώξιμο Αντίδραση με άσκηση πίεσης	σωματική βία με εκφοβισμό εκφοβισμός ενημέρωση εκπ/κου
Ο Στέλιος δε δείχνει να πτοείται από την προειδοποίηση της Κλερίντα αλλά το αντίθετο και τη χτυπάει με τη μπουνιά του στο κεφάλι.	Μπουνιά Επίδειξη δύναμης	Σωματική επίθεση σχέση εξουσίας του δυνατού αρσενικού
Η Κλερίντα τρέχει στην κυρία της με κλάματα.		

Παράλληλα ο ίδιος μπαίνει στη διαδικασία να κοροϊδέψει έναν συνομήλικό του χωρίς να τον χτυπήσει. Η συμπεριφορά του Στέλιου είναι αυτή που προκαλεί το γέλιο στην ομάδα με στόχο το Χάρη. Η συμπεριφορά του αυτή, όπως αναφέρθηκε και στην περιγραφή του προφίλ του προέρχεται από την τάση να εκδικηθεί τον Χάρη για την επιθετική του συμπεριφορά όλη την προηγούμενη περίοδο. Ταυτόχρονα οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι η συμπεριφορά του Στέλιου χαιρετίζεται από τα παρόντα παιδιά. Αυτό αποδεικνύει δύο ζητήματα. Αφενός ότι η ομάδα έχει συσσωρευμένη ενέργεια εναντίον του Χάρη, που όπως αναφέρθηκε έχει ήδη βεβαρυμμένο παρελθόν βίας και από την άλλη τη συσσωρευμένη ενέργεια του Στέλιου που βρίσκει συμπαράσταση και συνεχίζεται. Ο Στέλιος όταν προχωράει σε πράξεις εκφοβισμού το κάνει μέσα σε ένα περιβάλλον κλίμακας. Αυτό το περιβάλλον του εμπνέει ένα αίσθημα ασφάλειας (Goldweber, Waasdorp, & Bradshaw, 2013). Όταν δεχόταν επιθέσεις από τον Χάρη στο παρελθόν ήταν μόνος. Τώρα μέσα σε ένα «επικίνδυνα» συνεργατικό κλίμα, μπορεί να αντιδρά πιο άνετα.

Στ: Έ, κοιτάξτε το παντελόνι του....(δείχνει με το χέρι του και γελάει).	κοροϊδία, χλευασμός	λεκτική βία,
Το παντελόνι του Χάρη έχει κατέβει κάπως από την πτώση. Ο Μουσταφά του το τραβά και το κατεβάζει εντελώς. Ο Χάρης μένει με το εσώρουχο και το παντελόνι κάτω στα πόδια.	Παραμπόδιση – περιορισμός άλλου, Αγνόηση ατόμου, κοροϊδευτικά σχόλια	Σωματική μέσω διαφ. Πρακτικών, έμμεση κοινωνική απομόνωση λεκτική
Οι υπόλοιποι γελάνε και τον κοροϊδεύουν (Αθανασία – Κλερίντα). Ο Χάρης δεν δείχνει να ενοχλείται και πολύ, το έχει πάρει στην πλάκα καθώς γελάει, μόνο όταν τον πλησιάζει η κυρία	Αγνόηση ατόμου, κοροϊδευτικά σχόλια	Ομαδική έμμεση κοινωνική ομαδική απομόνωση,

του, που τρέχει προς το μέρος τους, αρχίζει να παραπονείται....		λεκτική
---	--	---------

Ο Στέλιος αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα παιδιού που αντιδρά. Το ξέσπασμά του αποτελεί αποτέλεσμα μείγματος προσωπικών επιδιώξεων και γονικής επίδρασης. Προσωπικά ο Στέλιος θέλει να βρίσκεται ψηλά στην ιεραρχία και ταυτόχρονα να επιβεβαιώνει τον ανδρισμό του. Από την άλλη πλευρά το οικογενειακό του περιβάλλον δεν ήταν βίαιο και δεν ενθάρρυνε κάτι τέτοιο, αλλά η αρχική αδυναμία του να αντισταθεί στις επιθέσεις του Χάρη, έσπρωξε τους γονείς του προφανώς να δώσουν συμβουλή αντίδρασης. Η συμβουλή αυτή φαίνεται να επηρεάζει και την ενδοοικογενειακή συμπεριφορά του, αφού άρχισε να ασκεί βία στο μικρό του αδερφό.

N: Κυρία ο Στέλιος μου πήρε το όπλο μου (κατασκευή με Lego).	Απόσπαση αντικ. από κατοχή άλλου	Εκφοβισμός με απόσπαση αντικ.
Τραβάει το όπλο από το Στέλιο για να το πάρει.	Αμυντική στάση	Αντεπίθεση με βίαιη απόσπαση αντικ.
Στ: (Αντιστέκεται) Άστο ρε....	Άσκηση πίεσης άλλου	Εκβιασμός με έμμεση ψυχολογική βία
Αυτό είναι δικό μου. Είναι για πιο μεγάλα παιδιά, όχι για σένα. Άστο σου λέω.	Αγνόηση ατόμου	Μείωση με έμμεση ψυχολογική βία
Φύγε...(του φωνάζει)	φωνές	Φραστική επίθεση
και τον σπρώχνει με δύναμη κάτω.	Σπρώξιμο	Σωματική
Θες να φας κι άλλη; Άντε....	Απειλή Επίδειξη δυνάμεων	Φραστική επίθεση Επιβολή εξουσίας

Το παραπάνω φαινόμενο αποτελεί παράδειγμα αποφυγής για γονείς και εκπαιδευτικό προσωπικό, αφού η βία δεν πρέπει να αποτελεί την απάντηση στη βία. Για αυτό το λόγο ενδείκνυται προγράμματα ανάπτυξης κοινωνικής συμπεριφοράς, αφού το φαινόμενο θα αντιμετωπιστεί μέσα από τη βελτίωση της συμπεριφοράς και όχι μέσα από την μίμηση μίας αντίστοιχης κακής (Κοϊν, 2012). Παρόλο που οι γονείς του Στέλιου δείχνουν ενδιαφέρον για την πρόοδο και την ανάπτυξή του, η συμβουλή που του έδωσαν αποδεικνύει ότι το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού δεν αντιμετωπίζεται αποκλειστικά από το σπίτι ή αποκλειστικά από το σχολείο.

Ο Νικόλας αποτελεί παράδειγμα παιδιού που στερείται της πατρικής φιγούρας, αφού ο πατέρας του έχει πεθάνει. Αυτή η έλλειψη είναι εμφανής αφού ενώ δείχνει θετικά δείγματα γραφής σχετικά με τα ταλέντα και την απόδοσή του, εντούτοις το γεγονός ότι αποτελεί το επίκεντρο του ενδιαφέροντος στο σπίτι, επιθυμεί να μεταφέρει το σκηνικό αυτό και στο

σχολικό περιβάλλον. Η έλλειψη του πατέρα δημιουργεί ένα συναισθηματικό κενό που έχει γίνει αντιληπτό από τον ίδιο και επιδιώκει να το καλύψει μέσα από την άσκηση βίας.

Η Αθανασία τρέχει στην κυρία της και παραπονείται.		
Αθ: Κυρία ο Νικόλας έδωσε σφαλιάρα στη Μαρινέλα και της τράβηξε τα μαλλιά.	Πολλαπλά χτυπήματα Επίδειξη δύναμης	σωματικής επίθεση Επιβολή εξουσίας αρσενικού
Κ: Α, πα, πα, τι έγινε; (Πηγαίνει προς τη Μαρινέλα που έχει κάτσει στο καρεκλάκι μέσα στη κουζίνα και κλαίει). Μαρινέλα μου έλα εδώ... ο Νικόλας σε χτύπησε; (κουνάει το κεφάλι της καταφατικά). Γιατί σε χτύπησε; Αθ: (σπεύδει να απαντήσει πριν προλάβει η Μαρινέλα) Μας χαλάνε την κατσαρόλα με το φαγητό και πάμε και εμείς και τους χαλάμε το δικό τους (στο οικοδομικό υλικό) και ήρθε από το παράθυρο (στο σπιτάκι της κουζίνας) της τράβηξε τα μαλλιά και την έδωσε σφαλιάρα... ο Νικόλας.. (και τον δείχνει με το δάχτυλο). Κ: Έλα κοπέλα μου ηρέμησε.	Ρατσισμός Για το φύλο Και εθνικότητα	Σεξιστικός και Εθνικιστικός (Ο Νικόλας χτυπά πάντα τη Μαρινέλα που είναι Αλβανικής καταγωγής ανάμεσα στα άλλα κορίτσια)

Η έλλειψη της πατρικής φιγούρας είναι πολύ έντονη στον Νικόλα που γίνεται μυθομανής αναφέροντας συνεχώς φανταστικά περιστατικά που υποτίθεται είχε βιώσει με τον πατέρα του και τα περιέγραφε με τόση γλαφυρότητα μέσα στην τάξη. Κάθε φορά που κάποιος θα έλεγε κάτι για τον πατέρα του, αυτός θα προσπαθούσε να ξεπεράσει με μια γραφική έως και φανταστική ιστορία αυτό που είχε ακούσει προηγουμένως, σχεδόν σαν να το ένιωθε, πραγματικά αν δε γνώριζες πως ο Νικόλας δεν είχε γνωρίσει καν τον πατέρα του, θα πίστευες ότι αυτό το παιδί περνά πολλές ώρες με τον μπαμπά του και πως τον έχει ηρωοποιήσει. Αυτό που προβληματίζει είναι αν ο Νικόλας προσπαθούσε να εντυπωσιάσει με αυτές του τις ιστορίες ή πραγματικά τις ένιωθε και είχε δημιουργήσει μέσα στο μυαλό του ένα δικό του κόσμο με τον μπαμπά του.

Προφανώς και αυτός είναι ο λόγος που ο Νικόλας ακολουθεί τα πρότυπα των άλλων αγοριών και προσπαθεί να ασκεί και αυτός, δοθείσης της ευκαιρίας, βία σε άλλους πιο αδύναμους από αυτόν παίκτες. Προφανώς, η αναζήτηση του προτύπου να βρίσκει μορφή σε κάποιους από τους σκληρούς της παρέας και να προσπαθεί να τους μιμηθεί.

Ο Κωνσταντίνος με τον Νικόλα και τον Μουσταφά παίζουν με τα χαλίκια στην αυλή. Ο Κωνσταντίνος χαλάει κατά λάθος, από ότι λέει, μία κατασκευή σαν κάστρο με πέτρες που είχαν φτιάξει. Ο Μουσταφά μόλις το βλέπει του φωνάζει γιατί μόνο εκείνος είναι δίπλα εκείνη τη στιγμή οπότε και δε μπορεί να το έκανε άλλος.		
--	--	--

M: Ρε τι έκανες; Το χάλασες;	Άσκηση πίεσης	Εκφοβισμός με ψυχολογική βία
Κων: Ε, δεν τον ήθελα.... δε ξέρω ...έπεσα και χάλασε (ο Κωνσταντίνος σκόνταψε ενώ άφηνε τις πέτρες που είχε μαζέψει και προφανώς ακούμπησε το κάστρο και έπεσε)		
Ο Νικόλας που είναι πιο εκεί και μαζεύει πέτρες για να συνεχίσουν το κάστρο τους, ακούει τον Μουσταφά που μαλώνει τον Κωνσταντίνο και βλέποντας το κάστρο τρέχει προς τα εκεί και ρίχνει μία πέτρα που κρατάει στο χέρι του στον Κωνσταντίνο που τον πετυχαίνει στο μάτι.	Εκφοβισμός με επίδειξη δυνάμεων Χτύπημα με πέτρα	διεκδίκηση επιβολής εξουσίας αρσενικού Ανεξέλεγκτη σωματική βία
Ο Κωνσταντίνος ξαφνιάζεται από το χτύπημα και πέφτει κάτω. Ο Μουσταφά τον σηκώνει και ο Κωνσταντίνος που δεν μπορεί να ανοίξει το μάτι του τρέχει στην κυρία του.	Τραύμα και άγχος από βία	Αδυναμία αντίδρασης στη βία
Η κυρία τον περιποιείται, η πέτρα τον χτύπησε ελαφρά στο εξωτερικό μέρος του ματιού ευτυχώς αλλά η σκόνη τον εμπόδιζε να ανοίξει το μάτι του. Ακολουθεί η συγκέντρωση στη γωνιά της συζήτησης και η απόδοση ποινών, η κυρία σημειώνουμε πως μέχρι να δει πως ο Κωνσταντίνος δεν είχε χτυπήσει σοβαρά έτρεμε και ήταν σε έξαλλη κατάσταση.		

Πρόκειται για ένα μαλθακό παιδί, που δεν βασίζεται στη μυϊκή του δύναμη καθώς είναι φοβητσιάρης και θρασύδειλος εκεί που φοβάται προσπαθεί να κάνει το δυνατό, μόνιμα υποκρίνεται σαν να θέλει να αποδείξει σε κάποιον κάτι που δεν είναι, για αυτό θεωρούμε πως αυτή του η τάση για βία κάποιες φορές οφείλεται στην ανάλυση που κάναμε παραπάνω, στη μίμηση του αρρενωπού προτύπου.

Όπως αναφέρει και η πολύ πρόσφατη έρευνα των (Zeedyk, Rodriguez, Tipton, & Blake, 2014) τα άτομα με αυτισμό είναι πιο πιθανόν να δεχτούν εκφοβισμό σε σχέση με τα παιδιά που αναπτύσσονται ομαλά. Ο τύπος του εκφοβισμού που δέχονται δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι περιορισμένος, αλλά αντίθετα τα παιδιά αυτά είναι εκτεθειμένα σε διάφορες μορφές. Η φιλική σχέση των παιδιών αυτών με τα υπόλοιπα θεωρείται ότι δεν είναι ισορροπημένη από πλευράς εξουσίας. Ιστορικά το φαινόμενο του έντονου εκφοβισμού σε παιδιά με μη ομαλή ανάπτυξη είναι έκδηλος (Asperger, 1944), αλλά δεν θα περίμενε κανείς να συνεχίζει να υφίσταται ή τουλάχιστον θα περίμενε κανείς να έχει περιοριστεί στις μέρες μας, όπου η έννοια της αναπηρίας ή της ασθένειας έχει αποδομηθεί και όπου όλη η κοινωνία τείνει να αγκαλιάζει τα άτομα που βρίσκονται στο περιθώριο.

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία η επιθετική συμπεριφορά απέναντι στον **Γιάννη** είναι μάλλον αναμενόμενη. Αναφέρεται πως η θυματοποίηση αυτής της κατηγορίας των παιδιών είναι

συχνή. Τα μικρότερα παιδιά τείνουν να θέτουν στον περιθώριο τα παιδιά με προβλήματα πιο συχνά από τις μεγαλύτερες ηλικίες (Blake, Lund, Zhou, Kwok, & Benz, 2012).

Η συγκεκριμένη έρευνα οδηγήθηκε σε δύο συμπεράσματα. Αρχικά και σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, ότι τα παιδιά με κάποιου είδους ιδιαιτερότητα είναι εύκολοι στόχοι και μπορούν να τεθούν υπό διαρκή σχολικό εκφοβισμό, γεγονός που τα ωθεί και σε κάποιου είδους περιθωριοποίηση. Συνήθως είναι παιδιά που δεν ακολουθούν τη νόρμα της υπόλοιπης ομάδας γιατί αδυνατούν και έτσι οι θύτες παίρνουν λαβές ώστε να τραμπουκάρουν σε βάρος τους. Στη περίπτωση μας ο Γιάννης είναι αποδέκτης βίας από ένα και μοναδικό πρόσωπο τον Χάρη.

Από την άλλη ο Γιάννης παρά το ότι ο ίδιος πολλές φορές δυσκολεύει τη ροή της τάξης με κάποια αναστάτωση που μπορεί να νιώσει ή από τη δυσκολία του να συντονιστεί γενικότερα, είναι ένα παιδί που δεν ενοχλεί ποτέ κανέναν, έχει φιλεύσπλαχνο χαρακτήρα, είναι πολύ χαριτωμένος και έχει ένα ιδιαίτερο ατακαδόρικο τρόπο έκφρασης για την ηλικία του. Έτσι και λόγω του χαρακτήρα του είναι συμπαθής και να λαμβάνει της προσοχής όλων των παιδιών που του φέρονται με τρυφερότητα και συμπάθεια. Η πλειοψηφία των παιδιών τον βοηθά και δείχνει κατανόηση σε κάποιες ιδιαιτερότητες του.

Ο Γιάννης βρίσκεται μόνιμα στο στόχαστρο του Χάρη. Χαρακτηριστικό είναι το περιστατικό με τον Χάρη όταν ο Γιάννης τελείωσε πρώτος το φαγητό και έφυγε από το χώρο εστίασης. Στη συνέχεια βρέθηκε να παίζει απομονωμένος στη γωνία της αίθουσας με ένα αυτοκινητάκι που υποτίθεται ήταν του Χάρη. Η συμπεριφορά του Γιάννη αποδεικνύει ότι ακολουθεί έναν δικό του δρόμο και δεν μπορεί να μείνει μαζί με τα λοιπά παιδιά. Ακόμα και ο χώρος που γίνεται το περιστατικό της επίθεσης (γωνία της αίθουσας) αποδεικνύει ότι ο Γιάννης ανήκει στην ομάδα του περιθωρίου (Zeedyk, Rodriguez, Tipton, & Blake, 2014).

<p>Τα παιδιά βρίσκονται στα τραπεζάκια και τρώνε. Ο Γιάννης που έχει τελειώσει ως συνήθως πρώτος βρίσκεται στη γωνιά του οικοδομικού υλικού και παίζει με τα αυτοκίνητα. Ο Χάρης πηγαίνει να αφήσει την τσάντα του αφού τελείωσε και αυτός το φαγητό του και βλέπει το Γιάννη που παίζει. Πάει και τα λέει στην κυρία του.</p> <p>Χ: Κυρία ο Γιάννης παίζει με το αυτοκινητάκι. (υπάρχει ένα συγκεκριμένο που το επιλέγει πάντα ο Χάρης και προφανώς ζηλεύει που βλέπει το Γιάννη να παίζει με αυτό, θέλει να του το χαλάσει).</p> <p>Κ: Ξέρω, τον βλέπω. Δε πειράζει παίζει ήσυχα, πήγαινε εσύ μέσα να πάρεις βιβλίο στη βιβλιοθήκη.</p> <p>Ο Χάρης απομακρύνεται από την κυρία αλλά δε θα αφήσει ήσυχο τον Γιάννη. Τον πλησιάζει και του το ζητά. Ο Γιάννης δεν του το δίνει και</p>		
<p>αρχίζουν να τραβάνε και οι δύο το αυτοκίνητο, είναι μία νταλικά.</p>	<p>Απόσπαση αντικ. από κατοχή άλλου</p>	<p>Εκβιασμός με απόσπαση προς. αντικειμένου</p>
<p>Ο Χάρης νευριάζει, τον κοπανάει στο κεφάλι και με το χέρι του τραβά τα γυαλιά του από τα μάτια του Γιάννη. (κάνει οτιδήποτε προκειμένου να καταφέρει αυτό που θέλει).</p>	<p>Χτύπημα στο κεφάλι Απόσπαση προσωπικού αντικειμένου</p>	<p>σωματική βία Εκβιασμός με απόσπαση προς. αντικειμένου</p>
<p>Ο Γιάννης κλαίει και τρέχει γρήγορα στην κυρία του.</p> <p>(Η κυρία πηγαίνει στη γωνιά και βρίσκει τα γυαλιά του Γιάννη κάτω και να λείπει και ο ένας φακός. Ακολουθεί πανικός από την πλευρά της καθώς τα γυαλιά είναι ακριβά και χωρίς αυτά ο Γιάννης δε βλέπει και επιπλέον επειδή είναι μόνιμος στόχος του Χάρη).</p>		

Ο Χάρης φαίνεται να αποτελεί την κύρια πηγή κινδύνου για τον Γιάννη, αφού τον βλέπει ως αδύναμο σε αυτή τη σχέση και μπορεί να γελάσει μαζί του χωρίς να αποτελεί γι' αυτόν κίνδυνο. Χωρίς καμία αιτία ο Γιάννης έχει βρεθεί στο στόχαστρο, δεχόμενος επίθεση απλά και μόνο για να μελετήσει τις αντιδράσεις του ο Χάρης. Ο Γιάννης δεν μπορεί να αντιδράσει στις επιθέσεις που δέχεται και μοναδική του λύση είναι να απευθυνθεί στη δασκάλα του. Πολλές φορές πάλι ο Γιάννης καταφεύγει στην εξωτερίκευση των συναισθημάτων του κλαίγοντας. Ο φόβος συνδέεται με το αίσθημα της επιβίωσης και ο Γιάννης αποτελεί μειονότητα σε μία ομάδα παιδιών που δεν ανήκουν στην κατηγορία του. Προφανώς και ο Γιάννης κλαίει όχι μόνο επειδή πόνεσε από κάποια επίθεση, αλλά και από την αγωνία και τον φόβο του να σταθεί μέσα σε αυτή την ομάδα. Η στάση του Γιάννη να στέκεται στη γωνία ή να αποχωρεί από το φαγητό και να απομονώνεται μπορεί να συσχετιστεί με τα

ευρήματα της βιβλιογραφίας, που αναφέρουν ότι τα θύματα τείνουν να αναγνωρίζουν ή να θεωρούν ότι απειλούνται από κινδύνους που βρίσκονται στο άμεσο περιβάλλον τους (Lang, 1979). Επίσης αξίζει να αναφερθεί πως δεν είναι λίγες οι φορές που ο Χάρης τον χρησιμοποιεί για να ρίξει επάνω του ευθύνες από πράξεις δικές του. Ασκεί στον Γιάννη κάθε μορφή βίας, σωματική, ψυχική, κοινωνική και λεκτική.

...Ο Χάρης κάθετα δίπλα στην Κλερίντα και της κλέβει το παγουρίνο της ... Το δίνει στο Γιάννη ο οποίος παίζει στην γωνιά του οικοδομικού υλικού (έχει τελειώσει το φαγητό του) για να το κρύψει. ... Το βρίσκουν δίπλα από το Γιάννη στη γωνιά του οικοδομικού υλικού ο οποίος δεν το έχει κρύψει και το έχει αφήσει εκεί που το ακούμπησε ο Χάρης.	Στέρηση-Απόσπαση προσωπικού αντικειμένου από κατοχή άλλου Βία με σχέδιο δράσης	Εκφοβισμός για απόσπαση προσωπικού αντικειμένου Στρατηγική αποφυγής ευθυνών και ποινών
Κλ: Γιάννη εσύ πήρες το παγουρίνο μου;		
Γ: (την κοιτάει και δε δείχνει να καταλαβαίνει). Ποιο παγουράκι;		
Η Κλερίντα πάει στην κυρία. Κλ: Κυρία ο Γιάννης μου πήρε το παγουρίνο μου.		
Γ: Όχι, δε πήρα κανένα παγουρίνο.		
Κλ: Ναι... κυρία το είχε δίπλα του.		
Γ: Ο Χάρης, ο Χάρης το άφησε.... Η κυρία αντιλαμβάνεται τι έχει συμβεί, άλλωστε της φάνηκε περίεργη κίνηση αυτή για τον Γιάννη.		
Κ: Εσύ πήρες το παγούρι της Κλερίντας;		
Χ: Όχι... δεν το έκανα εγώ.	Κλέψιμο, θόρυβος ή κάτι άλλο με προκλητική διάθεση για εξώθηση άλλου σε ενέργεια Αγνόηση ατόμου	Προτροπή– εξαναγκασμός άλλου σε αντικοινωνική πράξη Άμεσος κοινωνικός αποκλεισμός
Κ: Ο Γιάννης είπε ότι εσύ του το άφησες εκεί.		
Χ: Ε, δε το κατάλαβα.	Χειριστική – υποκριτική στάση υπαίτιου, θύτη	Στρατηγική αποφυγής ευθυνών και ποινών
Κ: Τι δε κατάλαβες, πως της πήρες το παγούρι;		
Χ: Όχι, δε κατάλαβα (κοιτάει προς τα κάτω και εμφανώς λέει ψέματα)	Χειριστική – υποκριτική στάση υπαίτιου, θύτη	Στρατηγική αποφυγής ευθυνών και ποινών
Κ: Γιατί το πήγες στο Γιάννη; (η κυρία προχωράει στο παρασύνθημα)		
Χ: (τα μασάει από μέσα του) να το κρύψει...(κοιτάει από κάτω να δει την αντίδραση της)	Μείωση κάποιου	Άμεσος κοινωνικός αποκλεισμός

Η περίπτωση του Μουσταφά είναι ιδιόζουσα. Το οικογενειακό του περιβάλλον είναι γεμάτο προβλήματα γεγονόσ που αποτελεί σημαντικό παράγοντα διαμόρφωσης επιθετικής συμπεριφοράς. Οι Bowes, et al, σημειώνουν ότι το οικογενειακό περιβάλλον αποτελεί σημαντικό παράγοντα που ωθεί τα παιδιά σε επιθετική συμπεριφορά (Bowes, et al., 2009). Η συμπεριφορά του Μουσταφά επιβεβαιώνει τα ευρήματα της συγκεκριμένης έρευνας, αλλά από την άλλη πλευρά το γεγονός ότι προέρχεται από μία μειονοτική ομάδα αποτελεί σημαντικό παράγοντα θυματοποίησης πράγμα που δεν συμβαίνει (Flores&ClaresLopez, 2014).

Ουσιαστικά ο Μουσταφά βρίσκεται ανάμεσα σε δύο αντίρροπες δυνάμεις που στο τέλος υπερισχύει η πρώτη. Σε αυτό συμβάλει και η αδυναμία του να ανταποκριθεί στη χρήση της ελληνικής γλώσσας. Η ανασφάλεια του τον οδηγεί στην εκδήλωση επιθετικών συμπεριφορών που τον θέτουν και πάλι στο προσκήνιο της ομάδας. Η αδυναμία επικοινωνίας που έχει θα ήταν λόγος περιθωριοποίησης του, αλλά μέσα από τα χρήση βίας κατορθώνει και επιβιώνει. Το σωματικό του εκτόπισμα τον βοηθά να μπορεί να αντιμετωπίσει τον καθένα μέσα στην αίθουσα, γεγονός που του αυξάνει την αυτοπεποίθηση που είχε χάσει εξαιτίας των προβλημάτων επικοινωνίας που αντιμετωπίζει.

Ο Μουσταφά πιάνει την Αθανασία από την κουκούλα και την σπρώχνει, αυτή πέφτει κάτω και η Καλλιόπη του φωνάζει.	σπρωξίματα	Σωματική βία
Η Αθανασία σηκώνεται και πάει μαζί με την Καλλιόπη προς το μέρος του Μουσταφά. Η Αθανασία βάζει τα χέρια της στη μέση και δείχνει να του ζητάει το λόγο.		
Ο Μουσταφά δε της δίνει σημασία και τη σπρώχνει πάλι για να φύγει.	Αγνόηση ατόμου Αγνόηση κατώτερου	Μείωση και κοινωνικός αποκλεισμός Εξουσία αρσενικού
Η Αθανασία τον σπρώχνει και αυτή.	Βίαιη αντίδραση στη βία	Αντεκδίκηση με σωματική βία
Πιάνονται από τα χέρια και σπρώχνονται,	Εμπλοκή σε καβγά με τα χέρια	σωματική βία
η Καλλιόπη που είναι από δίπλα τον χτυπάει και αυτή στο μπράτσο για να την αφήσει	χτυπήματα υπεράσπισης άλλου	Σωματική βία προς υπεράσπιση θύματος
αλλά δε καταλαβαίνει τίποτα και βέβαια ο Μουσταφά ως πιο εύσωμος την σπρώχνει πέρα και τη ρίχνει ξανά κάτω, (δείχνει να το διασκεδάζει καθώς για αυτόν η Αθανασία είναι εύκολος αντίπαλος)	σπρώξιμο Ικανοποίηση από άσκηση δυνάμεων	Σωματική βία επιβεβαίωση του εγώ του και του ανδρισμού του
η Αθανασία κλαίει (αλλά μάλλον όχι τόσο από πόνο αλλά από το κακό της που δεν μπορεί να τον αντιμετωπίσει). Η Καλλιόπη σηκώνει την Αθανασία και τη βάζει στο καρεκλάκι να	Στεναχώρια - Ενόχληση από άσκηση βίας	Αδυναμία αντίδρασης στη βία

κάτσει, την παρηγορεί και δείχνουν να συνωμοτούν εναντίον του.	συνωμοσία εναντίον άλλου	Ομαδική έμμεση κοινωνική απομόνωση
--	--------------------------	------------------------------------

Ένα ασταθές οικογενειακό περιβάλλον σε συνδυασμό με την ύπαρξη μειονοτικής ταυτότητας είναι πιθανόν να αυξήσουν την πιθανότητα προβληματικής συμπεριφοράς του παιδιού στο σχολείο. Και σε αυτή την περίπτωση όπως και σε άλλες που αναφέρθηκαν παραπάνω αποδεικνύεται ότι η βία στα σχολεία αποτελεί ζήτημα που εμπλέκει τόσο την οικογένεια (Wolke, 2012) όσο και κοινωνικούς παράγοντες.

Βλέπουμε λοιπόν να βρίσκεται ψηλά στην πυραμίδα της βίας και να προσπαθεί να επιβληθεί σε κάθε ευκαιρία που του δίνεται. Με αυτό τον τρόπο προσπαθεί να εξισορροπήσει την ανασφάλεια του ως προς τη χρήση της γλώσσας αλλά και την αδυναμία του να ανταπεξέλθει γνωστικά στις δραστηριότητες του νηπιαγωγείου, όπου σαφώς γνωρίζει πως δεν καταφέρνει να ανταπεξέλθει. Έτσι προσπαθεί να αυξήσει την αυτοπεποίθηση του και το ανδρικό του εγωισμό και να μην μεταβληθεί σε θύμα χλευασμού από τους συμμαθητές του εξαιτίας αυτής της αδυναμίας, όπως προφανώς θα νομίζει. Κάνει αισθητή την παρουσία του με αυτό τον τρόπο κάτι που προφανώς έχει ανάγκη, συνυπολογίζοντας γενικότερα την οικογενειακή κατάσταση αλλά και πολύ περισσότερο την έλλειψη του πατέρα ο οποίος λείπει συνέχεια στην Αλβανία για δουλειά. Επίσης, όπως η μητέρα ανέφερε στη νηπιαγωγό αντιμετωπίζουν κρίση στο γάμο τους και πως επρόκειτο να χωρίσουν, σε άσχημη ψυχολογική κατάσταση με κλάματα κάποια στιγμή που η νηπιαγωγός την ενημέρωνε για τη συμπεριφορά του στο σχολείο, έρχεται να επιβεβαιώσει τους παραπάνω ισχυρισμούς .

Σε αντίθεση λοιπόν με τη θεωρία για τα παιδιά των κοινωνικών μεταναστών και το φαινόμενο θυματοποίησης τους (Μανιάτης, 2010)., βλέπουμε αντίστροφα ο Μουσταφά να πρωτοστατεί σε κάθε σκηνικό βίας και να είναι ελάχιστες οι φορές που θα χαμηλώσει το γόητρο του και τον εγωισμό του και αυτό όχι από οίκτο αλλά επειδή σε αυτές τις ελάχιστες φορές ο αντίπαλος είναι πιο ισχυρός, συνήθως ο Στέλιος.

Ο Μουσταφά παίζει με τα παιδιά στη γωνιά του οικοδομικού υλικού. Ο Κωνσταντίνος μαλώνει με τον Μουσταφά για τα τουβλάκια, ο Κωνσταντίνος ζητά να του δώσουν και αυτού λίγα τουβλάκια αλλά ο Μουσταφά τον διώχνει.	
.Κων: Δώσε μου και μένα λίγα.	
Μουστ: Δεν έχει για σένα, ...βλέπεις; (του δείχνει πως είναι άδειο το καρότσι). Φύγε...	Αγνόηση ατόμου
Κων: Έλα ρε, εγώ την άλλη φορά σου δωκα... να παίζεις.	

Ο Κωνσταντίνος πάει να πάρει λίγα διστακτικά μπας και έχει πείσει τον Μουσταφά και	
ο Μουσταφά του τα αρπάζει και τον σπρώχνει	Αγνόηση ατόμου σπρώξιμο
Μουστ: Δε καταλαβαίνεις; Φύγε από δω...! (του φωνάζει δυνατά, ενώ ο Κωνσταντίνος σηκώνεται).	Άσκηση πίεσης Κοινωνική απομόνωση Επίδειξη δύναμης
Ο Κωνσταντίνος τα αφήνει και τους κοιτάει που φτιάχνουν αεροπλανάκια.	παθητικότητα - μη άσκηση βίας
Μουστ: Εγώ έχω καλό φίλο το Νικολάκι και το Στέλιο. (το λέει για να το ακούσει ο Κωνσταντίνος και μάλλον για να τον κάνει να φύγει).	Άσκηση πίεσης κοινωνική απομόνωση επίδειξη δυνάμεων
Ο Κωνσταντίνος που το ακούει ζορίζεται και φεύγει μέσα, δείχνει στεναχωρημένος και κάθεται μόνος του.	Ενόχληση και άγχος

Είναι λοιπόν το ζήτημα της καταγωγής τόσο σημαντικό και καθοριστικό ή αυτό που παίζει ρόλο είναι ο τρόπος που θέτει ο καθένας τον εαυτό του απέναντι στα πρόσωπα, τις καταστάσεις, τις κοινωνικές νόρμες, λαμβάνοντας υπόψη τους στόχους του, το χαρακτήρα του, τις αδυναμίες αυτού και της οικογενειακής του κατάστασης; (Μανιάτης, 2010).

Από την άλλη πλευρά και ο **Κωνσταντίνος** είναι αλβανικής καταγωγής, αλλά η συμπεριφορά του ακολούθησε την αντίθετη πορεία. Το βάρος της αδυναμίας να επικοινωνήσει και η έλλειψη της πατρικής παρουσίας τον οδήγησε στη θυματοποίηση. Ο Κωνσταντίνος δεν μπορεί να σηκώσει το βάρος της ταυτότητας του μετανάστη και αυτό είναι προφανές. Παρόλη την προσπάθεια της μητέρας του να καλύψει το κενό του πατέρα του, το κενό είναι εμφανές. Οι ανισορροπίες μέσα στην οικογένεια είναι αυτές που ωθούν το παιδί σε μία παθητική στάση μέσα στο σχολείο και η προσπάθειά του να ενταχθεί ομαλά στις ομάδες που διαμορφώνονται το κάνουν να μην αντιδρά στις επιθέσεις των άλλων παιδιών. Στην περίπτωση του Κωνσταντίνου, η βιβλιογραφία επιβεβαιώνεται (Flores & Clares Lopez, 2014).

Ο Μουσταφά παίζει με τα παιδιά στη γωνιά του οικοδομικού υλικού. Ο Κωνσταντίνος μαλώνει με τον Μουσταφά για τα τουβλάκια, ο Κωνσταντίνος ζητά να του δώσουν και αυτού λίγα τουβλάκια αλλά ο Μουσταφά τον διώχνει.		
.Κων: Δώσε μου και μένα λίγα.		
Μουστ: Δεν έχει για σένα, ...βλέπεις; (του δείχνει πως είναι άδειο το καρότσι). Φύγε...	Αγνόηση ατόμου	Άμεσος κοινωνικός αποκλεισμός
Κων: Έλα ρε, εγώ την άλλη φορά σου δώκα... να παίζεις.		
Ο Κωνσταντίνος πάει να πάρει λίγα διστακτικά μπας και έχει πείσει τον Μουσταφά και		
ο Μουσταφά του τα αρπάζει και τον σπρώχνει	Αγνόηση ατόμου	Άμεσος κοινωνικός αποκλεισμός

	σπρώξιμο	Σωματική επίθεση
Μουστ: Δε καταλαβαίνεις; Φύγε από δω...! (του φωνάζει δυνατά, ενώ ο Κωνσταντίνος σηκώνεται).	Άσκηση πίεσης Κοινωνική απομόνωση Επίδειξη δύναμης	εκφοβισμός και κοινωνικός αποκλεισμός επιβολή εξουσιαστικού αρσενικού
Ο Κωνσταντίνος τα αφήνει και τους κοιτάει που φτιάχνουν αεροπλανάκια.	παθητικότητα - μη άσκηση βίας	Αδυναμία αντίδρασης στη βία
Μουστ: Εγώ έχω καλό φίλο το Νικολάκι και το Στέλιο. (το λέει για να το ακούσει ο Κωνσταντίνος και μάλλον για να τον κάνει να φύγει).	Άσκηση πίεσης κοινωνική απομόνωση επίδειξη δυνάμεων	Εκφοβισμός με ψυχολογική βία έμμεσος κοινωνικός αποκλεισμός επιβολή εξουσιαστικού αρσενικού
Ο Κωνσταντίνος που το ακούει ζορίζεται και φεύγει μέσα, δείχνει στεναχωρημένος και κάθεται μόνος του.	Ενόχληση και άγχος	Αδυναμία αντίδρασης στη βία

Ο Κωνσταντίνος δυστυχώς συμπληρώνει αρκετά χαρακτηριστικά εύκολου θύματος, τόσο λόγω της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης της οικογένειας όσο και λόγω του χαρακτήρα του, ιδιαίτερα ευαίσθητο και τρυφερό, με ευγενικούς τρόπους, καθόλου ανταγωνιστικό που δεν επιθυμεί τις συγκρούσεις. Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά που σαφώς χαρακτηρίζουν ένα πρότυπο παιδιού λειτουργούν εις βάρος του καθώς συνοδεύονται από έλλειψη αυτοπεποίθησης, ηττοπάθεια και χαμηλή αυτοεκτίμηση.

Σχεδόν παρόμοια είναι και η κατάσταση της **Αντζέλας**. Η Αντζέλα προέρχεται από πολυπληθής οικογένεια αλβανικής καταγωγής με σοβαρά οικονομικά προβλήματα. Τα προβλήματα που φέρει από το σπίτι την κάνουν να θέλει να βρεθεί στο περιθώριο της δραστηριότητας του σχολείου. Η Αντζέλα είναι θύμα έντονης βίας τόσο από το σπίτι από τα μεγαλύτερα αδέρφια όσο και από τον Χάρη από της αρχή της χρονιάς στο σχολείο.

Τα παιδιά κάνουν διάλειμμα στον προαύλιο χώρο που είναι καλυμμένος με υπόστεγο λόγω της βροχής. Ο Χάρης τραβάει από την κουκούλα του μπουφάν την Αντζέλα	Τράβηγμα	σωματική
και την σπρώχνει έξω από το υπόστεγο όπου τα παιδιά κάνουν διάλειμμα	Έντονο Τράβηγμα	σωματική
για να βραχεί και γελάει. Η κυρία του τον βλέπει αμέσως καθώς είναι ακριβώς απέναντί της τον μαλώνει και τον βάζει στην άκρη να καθίσει σε ένα καρεκλάκι.	Ειρωνεία Ικανοποίηση από άσκηση εξουσίας	λεκτική επιβολή εξουσίας ισχυρού για αύξηση γοήτρου

Αποτέλεσμα αυτής της βίας θεωρούμε το γεγονός πως έχει υιοθετήσει μια στρατηγική σιωπής τόσο γιατί δεν γνωρίζει καλά τη γλώσσα, όσο κυρίως της θυματοποίησης. Η Άντζελα άρχισε να εκφράζεται περισσότερο αργότερα όταν ο Χάρης άρχισε της εργοθεραπείες και κυρίως όταν τα παιδιά άρχισαν να του αντεπιτίθενται κάτι που δε γινόταν στις αρχές της χρονιάς.

Εύκολο θύμα λόγω της αδυναμίας να προασπιστεί τον εαυτό της σωματικά αλλά και λεκτικά, όχι τόσο λόγω της γλώσσας, ένα παιδί μπορεί να δείξει ότι ενοχλείται και χωρίς να μιλήσει αλλά λόγω του φόβου για περισσότερη βία.

Ο Χάρης βλέπει την Άντζελα καθώς περνά από μπροστά του ενώ τακτοποιεί την γωνιά της μεταμφίεσης.		
Ελέγχει αν τον βλέπει η κυρία του και αφού σιγουρεύεται ότι το πεδίο είναι ελεύθερο,	Βία με σχέδιο δράσης	Στρατηγική αποφυγής ευθυνών-ποινών
ανοίγει τα χέρια του σαν έλικες και φέρει σβούρα γύρω από τον εαυτό του με σκοπό να πετύχει με τα χέρια του και να χτυπήσει την Άντζελα.	Ακανόνιστα χτυπήματα	σωματική βία
Την πετυχαίνει βέβαια στην κοιλιά και η Άντζελα αμέσως απομακρύνεται φοβισμένη μήπως έχει και συνέχεια η επίθεση εναντίον της.	Τρόμος και άγχος από άσκηση βίας	Παθητικότητα και αδυναμία αντίδρασης στη βία

Κλείνει μέσα της όλους τους φόβους της, τα άγχη της και δείχνει να έρχεται στο σχολείο αναγκαστικά, δεν εκφράζεται, δεν παίζει ιδιαίτερα και είναι σαν να περιμένει να έρθει η ώρα να φύγει. Αυτή είναι στάση ενός τρομοκρατημένου παιδιού που δεν εκτονώνει πουθενά την ένταση και την οργή που σίγουρα θα νιώθει. Αποκαλύφθηκε αργότερα πως δε μιλούσε ούτε στους γονείς της για την βία που της ασκούσε ο Χάρης και πως πληροφορήθηκαν από την Κλερίντα, που είναι και φίλες εκτός σχολείου. Δεν γνωρίζουμε τι ακριβώς συνέβαινε στο σπίτι και αν η Άντζελα δεν είχε χώρο έκφρασης ούτε εκεί αλλά σίγουρα ήταν ένα παιδί με έλλειψη αυτοπεποίθησης, φοβισμένο και κατ' επανάληψη θύμα.

Η Μαρινέλλα που είναι και αυτή αλβανικής καταγωγής προέρχεται από ένα οικογενειακό περιβάλλον μάλλον αδιάφορο με προβλήματα επίσης οικονομικά. Επιδιώκει και αυτή με τη σειρά της να ενταχθεί στις ομάδες που αναπτύσσονται και να είναι μέλος τους. Δε δείχνει καθόλου ενδιαφέρον για το σχολείο καθώς δε προσπαθεί καθόλου και προφανώς αυτό οφείλεται στις χαμηλές μαθησιακές προσδοκίες της οικογένειας από την πλευρά της. Προφανώς και μιλάμε για οικογένειες που έχουν να λύσουν βιοποριστικά προβλήματα ώστε να παραβλέπουν παρόλα αυτά πολύ ουσιώδη θέματα όπως την εκπαίδευση των παιδιών τους. Επίσης δεν παραβλέπουμε το γεγονός πως ζουν σε μια κλειστή κοινωνία και πρόκειται

για πατριαρχικές οικογένειες όπου μάλλον τα δικαιώματα της γυναίκας ή καλύτερα οι ανάγκες της για εκπαίδευση θεωρούνται δευτερεύοντες.

Είναι ένα παιδί που δείχνει να αναπτυγμένη σεξουαλικότητα από τον τρόπο που στέκεται που φτιάχνει τα μαλλιά της, προτιμώντας πάντα να περιστρέφεται από τα αγόρια και δείχνοντας τους μία διαφορετική προτίμηση από τα άλλα κορίτσια, είναι πολύ ανεκτική σε τυχόν πειράγματα ακόμη και βίας σαν να αρκείται με το γεγονός και που ασχολούνται μαζί της ακόμη και σπρώχνοντας της ή χτυπώντας την. Δεν αντιδρά σε “σεξουαλικές παρενοχλήσεις” που μπορεί να δέχεται. Σύμφωνα με την εθνογραφική έρευνα του Πεχτελίδη 2010, τα κορίτσια με τονισμένη σεξουαλική ταυτότητα τα οποία πολλές φορές να κάνουν αποδεκτή την ηγεμονία των αγοριών είτε να βρίσκονται σε συμμαχία με αγόρια που κατείχαν ηγεμονικές ανδρικές θέσεις, συχνά αποτελούν θύματα σεξουαλικής παρενόχλησης.

α1.	Ο Νικόλας πάει πίσω από τη Μαρινέλα που παίζει στη κουζίνα με τα κορίτσια και της τραβάει την κοτσίδα, η Μαρινέλα προσπαθεί να γυρίσει και να τον χτυπήσει και ο Νικόλας βάζει τα χέρια του στο λαιμό της και την σπρώχνει.	Έντονα χτυπήματα Επίδειξη δύναμης	Σωματική βία Επιβολή εξουσίας αρσενικού
	Η Μαρινέλα τον σπρώχνει και αυτή, αν και δείχνει αιφνιδιασμένη και φοβισμένη.		
	Φτιάχνει τα μαλλιά της και βάζει τα χέρια της στη μέση. Μ: Άντε παράτα με. Η μαμά μου, μου τα έφτιαξε το πρωί. Πάνει πάλι τα μαλλιά της, αρκετά αναστατωμένη και δείχνει άγχος γιατί θέλει να φύγει ο Νικόλας από εκεί και προφανώς και δεν δίνει συνέχεια στο συμβάν.	μη παραδοχή πόνου ενόχληση και άγχος	Άμυνα Αδυναμία αντίδρασης στη βία

Τις περισσότερες φορές είναι θύμα των αγοριών που τις συμπεριφέρονται ως σαν να είναι υποχείριο τους και γιατί βέβαια δε μπορεί να αμυνθεί αλλά και γιατί και η ίδια προκαλεί, προφανώς επιζητά την προσοχή τους αλλά αντί' αυτού λαμβάνει βία.

Στις συναναστροφές της με τα κορίτσια δε επιδιώκει συγκρούσεις, προφανώς και δεν τη συμφέρει κάτι τέτοιο και με αυτή που θα λογοφέρει τις περισσότερες φορές ή θα χτυπηθεί είναι η Κλερίντα, η οποία επίσης είναι αλβανικής καταγωγής, από οικογένειες που

διατηρούν φιλικές σχέσεις μεταξύ τους, αλλά σαφώς δεν είναι μέρος της κλίκας και είναι μία ευαίσθητη φιγούρα, οπότε και την παίρνει.

Η Μαρινέλα δεν αφήνει την Κλερίντα να πλύνει τα χέρια της, καθυστερεί εσκεμμένα.	Παρεμπόδιση άλλου μέσω πρακτικών	Σωματική επίθεση μέσω πρακτικών
Κλ: Έλα να τα πλύνω και εγώ.		
Μαρ: Να περιμένεις θα σου πω εγώνα τελειώσω.	Αυταρχισμό, άσκηση πίεσης Αγνόηση κατώτερου	Εκφοβισμός με ψυχολογική πίεση Εξουσία ισχυρού θηλυκού
Κλ: Έλα... να ρθω. (Πηγαίνει δίπλα της και προσπαθεί να σφηνώσει).		
Η Μαρινέλα τη σπρώχνει και της ρίχνει νερό στο πρόσωπο, η Κλερίντα τη χτυπάει και αυτή στην πλάτη.	Σπρώξιμο Προκλητικά πειράγματα Ανταποδοτικό χτύπημα	Σωματική Άμυνα με βία
Κλ: Θα τα πω όλα στην κυρία.	Απειλή για ...	Απειλή ενημέρωση εκπ/κου

Η Κλερίντα δεν αντιδρά ποτέ με βία και αυτός είναι και ο λόγος που συνήθως πέφτει θύμα βίας τόσο από τα αγόρια όσο και από τα κορίτσια. Δεν έχει εγωισμό και είναι καλοπροαίρετη. Διαφαίνεται μια έλλειψη αυτοπεποίθησης παρά του ότι είναι πανέξυπνη και διαγράφει πολύ καλή πορεία στο νηπιαγωγείο. Στις σχέσεις της με τα κορίτσια γίνεται πειθήνιο όργανο και υποτάσσεται στην προσταγές των πιο ισχυρών κοριτσιών. Πολλές φορές γίνεται θύμα έμμεσα καθώς προσπαθούν να της ασκήσουν το φόβο του κοινωνικού αποκλεισμού ή προσπαθούν να τις αποσπάσουν πράγματα του τύπου θα μας τα δώσεις διαφορετικά δε θα σε παίζουμε, εξαργυρώνουν την παρέα με ανταλλάγματα και μάλιστα βρίσκουν τον πιο κατάλληλο στόχο, για παράδειγμα τα κορίτσια δεν θα πήγαιναν ποτέ στην Αθανασία για της στερήσουν κάτι, δεν την ξεγελάς εύκολα.

Η Κλερίντα έχει υιοθετήσει μία πιο υποτακτική στάση λόγω ανασφάλειας που προφανώς και έχουν αντιληφθεί τα υπόλοιπα κορίτσια, έχει τοποθετήσει τον εαυτό της η ίδια πιο κάτω και αυτό οι υπόλοιπες το διαισθάνονται και το εκμεταλλεύονται αναλόγως. Σχέση εξουσίας: του πιο πονηρού, διεκδικητικού, και του πιο αποφασιστικού, νόμος της φύσης, το μεγάλο ψάρι τρώει το μικρό, άλλωστε ο τρόπος που τοποθετούμε τον εαυτό μας απέναντι στους άλλους υποδεικνύει τον τρόπο περιμένουμε να μας φέρονται.

Η Αθανασία είναι ομάδα εργασίας και πρέπει να επιβλέπει για το συμμάζεμα και να διορθώσει τις ατέλειες. Είναι όμως μόνη της γιατί λείπουν κάποια παιδιά από την ομάδα της. -Αθ: Κλερίντα έλα να μαζέψεις τους μαρκαδόρους από τα τραπεζάκια.	Ρατσισμός σε άλλη εθνικότητα Αυταρχισμός/ Άσκηση πίεσης Αγνόηση κατώτερου Άσκηση υπεροχής δυνάμεων	Εθνικιστικός Ρατσισμός Εκβιασμός με άσκηση πίεσης Εκμηδένιση-μείωση άλλου Σχέση εξουσίας ισχυρού θηλυκού
- Κλερ: Δεν είμαι εγώ.... τα ψαράκια.		
-Αθ: Έλα, δε θα ρθεις στο σπίτι μου το Σάββατο να παίξουμε, θα πω μόνο την Καλλιόπη.	Κοινωνική απομόνωση	Εκφοβισμός άμεσου κοινωνικού αποκλεισμού
- Κλ: Θέλω να τελειώσω κάτι (προσπαθεί να τελειώσει τη ζωγραφιά της).	Δεκτικότητα	Υποταγή στη βία
- Αθ: Καλά....(η Αθανασία πηγαίνει στο τραπεζάκι της, της αρπάζει τη ζωγραφιά και τη σκίζει).	Απροσδιόριστη Απειλή Απόσπαση και καταστροφή προς. Αντικ.	Εκφοβισμός με ψυχολογική πίεση Εκφοβισμός με καταστροφή προς.αντ.
- Κλ: Α... ρε... την έσκισες.... (κλαίει).	Ενόχληση Στεναχώρια- από βία	Παθητικότητα από άσκηση βίας
-Αθ: Η κυρία είπε να συμμαζέψουμε και να κάτσουμε στην παρεούλα.	Άσκηση πίεσης Χειριστική στάση	Εκφοβισμός με ψυχολογική πίεση Στρατηγική αποφυγής ποινών

Επίσης σε πολλά περιστατικά βλέπουμε τα κορίτσια να μην ανέχονται την υπεροχή της Κλερίντα στο γνωστικό επίπεδο ή όταν γενικότερα αποδεικνύεται σωστότερη με αποτέλεσμα να πέφτει θύμα βίας, βλέπουμε να λειτουργεί και η μη αποδοχή της υπεροχής της Αλβανικής καταγωγής που προφανώς εκπαιδεύεται από το σπίτι.

Τα κορίτσια βρίσκονται στη γωνιά των εικαστικών και συμμαζεύουν τη γωνιά, μαρκαδόρους, ψαλίδια, κ.τ.λ. για να συγκεντρωθούν στη γωνιά της συζήτησης.		
Η Καλλιόπη χτυπά την Κλερίντα στην κοιλιά με ένα μαρκαδόρο.	Μπουνιά	σωματική βία
Η Κλερίντα που φαίνεται να πόνεσε τρέχει στην κυρία.	Μη άσκηση βίας	Αναφορά σε εκπ/κο
Κλ: Κυρία η Καλλιόπη με χτύπησε στην κοιλιά.		
Κ: Αν είναι δυνατόν, γιατί; Πες μου τι έγινε.		
Κλ: Έκανε λάθος... και εγώ έβαλα τις κόλλες στο άλλο συρτάρι και η Καλλιόπη με χτύπησε εδώ (δείχνει την κοιλιά της).	Υπεροψία και αγνόηση κατώτερου Άσκηση υπεροχής δυνάμεων	Επιβολή εξουσίας ισχυρού θηλυκού Επιβεβαίωση εγώ της

Κ: Πήγαινε πες της να έρθει γρήγορα εδώ.		
--	--	--

Πολλές φορές τραμπουκάζεται αρχικά με απειλές αποκλεισμού ώστε να τη λυγίσει προκαλώντας την απίστευτα και δέχεται σωματική βία μόνο και μόνο επειδή δεν έχει υπακούσει εγκαίρως την εντολή που της επιβάλλεται συνήθως από την πλευρά της Αθανασίας.

Είναι ελάχιστες οι φορές που θα ασκήσει βία και προφανώς θα έχει προκληθεί και αυτό συμβαίνει με τη Μαρινέλα η οποία την ενοχλεί συστηματικά. Παρατηρούμε τα κορίτσια αλβανικής καταγωγής να εμπλέκονται έντονα μεταξύ τους σε βία και απειλές παρόλο την κοινή καταγωγή τους. Είτε γιατί νιώθουν άνετα μεταξύ τους να συμπεριφερθούν όπως νιώθουν, ακόμη και με βία, χωρίς το φόβο για κοινωνικό αποκλεισμό. Είτε γιατί νιώθουν μειονεκτικά ως προς το σύνολο και προσποιούνται τις δεκτικές και υπάκουες προκειμένου να ενσωματωθούν, υποκρινόμενες κάτι που πράγματι δεν είναι, “τα θύματα” ως μέσο για αποδοχή, Μαρινέλα.

Η Μαρινέλα δεν αφήνει την Κλερίντα να πλύνει τα χέρια της, καθυστερεί εσκεμμένα.	Παραμπόδιση άλλου μέσω πρακτικών	Σωματική επίθεση μέσω πρακτικών
Κλ: Έλα να τα πλύνω και εγώ.		
Μαρ: Να περιμένεις θα σου πω εγώνα τελειώσω.	Αυταρχισμό, άσκηση πίεσης Αγνόηση κατώτερου	Εκφοβισμός με ψυχολογική πίεση Εξουσία ισχυρού θηλυκού
Κλ: Έλα... να ρθω. (Πηγαίνει δίπλα της και προσπαθεί να σφηνώσει).		
Η Μαρινέλα τη σπρώχνει και της ρίχνει νερό στο πρόσωπο, η Κλερίντα τη χτυπάει και αυτή στην πλάτη.	Σπρώξιμο Προκλητικά πειράγματα Ανταποδοτικό χτύπημα	Σωματική Άμυνα με βία
Κλ: Θα τα πω όλα στην κυρία.	Απειλή για ...	Απειλή ενημέρωση εκπ/κου

Από τα αγόρια επίσης στοχοποιείται πολλές φορές ως εύκολο θύμα χαρακτηριστικό το συμβάν με τον Νικόλα όπου ξεσπά την ένταση του από την επίθεση παραπόνων που δέχτηκε από τους συμμαθητές του επάνω της. Δείχνει να μην ανέχεται και από την Κλερίντα αυτή τη συμπεριφορά ενώ από τους άλλους δε βγάζει κουβέντα, η Κλερίντα σαν αδύναμος κρίκος δεν δικαιούται ούτε να μιλάει, ούτε να παραπονιέται και αφού το κάνει αυτή θα

πληρώσει για όλα τα παράπονα. Της επιτίθεται και λεκτικά και σωματικά με τρόπο που δείχνει απροκάλυπτα την μη ανοχή του για παράπονα από αυτή που είναι υποδεέστερη του.

Κλασική περίπτωση βίας από το Στέλιο προς την αδύναμη Κλερίντα η οποία ούτε σκέφτεται αλλά ούτε και μπορεί να αμυνθεί απέναντι στο αρρενωπό αρσενικό που της επιβάλλεται. Ο μόνος δρόμος είναι να παραπονεθεί στην κυρία της αν και πολλές φορές δεν το κάνει καθώς τα θύματα πολλές φορές φοβούνται την στοχοποίηση από τη μεριά του θύτη σε περίπτωση καταγγελίας της βίαιης συμπεριφοράς και η Κλερίντα είναι από τα παιδιά που δε μιλά εύκολα είτε γιατί φοβάται τη σωματική βία από τα αγόρια αλλά και το ν κοινωνικό αποκλεισμό από τη παρέα και κυρίως των κοριτσιών.

Η Κλερίντα και η Μαρινέλα παίζουν στο Μανάβικο. Ο Στέλιος πλησιάζει και αρπάζει ένα μωρό που κρατά η Κλερίντα. Αυτή προσπαθεί να το πάρει πίσω και αυτός της κοπανάει στο κεφάλι ένα πιστόλι που κρατάει φτιαγμένο από Lego.		
Κλ: Κυρία ο Στέλιος με χτύπησε στο κεφάλι ενώ κλαίει.	Χτύπημα	σωματική βία
Κ: Για να δω(κοιτάει στο κεφάλι της). Για ποιο λόγο.		
Κλ: Εγώ έπαιζα με την Μαρινέλα και δεν του έκανα κάτι.		
Κ: Και γιατί, πώς σε χτύπησε;		
Κλ: Μου πήρε το κουκλάκι μου και εγώ δεν ήθελα να το δώσω και μου έριξε στο κεφάλι.	Στέρηση αντικειμένου Επιβολή δυνάμεων	Εκφοβισμός με απόσπαση αντικειμένου Επιβολή εξουσίας ισχυρού

Η Κλερίντα πολύ συχνά είναι πολύ εύκολη λεία για τον Χάρη, ο οποίος πάντα βρίσκει την κατάλληλη στιγμή χωρίς να έχει προηγηθεί τίποτα, ούτε να τον έχει προκαλέσει φυσικά η Κλερίντα, αρκεί π.χ. που παίζει ήρεμα το παζλ της με την Μαρινέλα να της επιτεθεί και να αρχίσει να την σφυροκοπά στον τοίχο και ταυτόχρονα να την ειρωνεύεται και να το διασκεδάζει, δεν τον ενδιαφέρει καθόλου εάν πονά και αν θα παραπονεθεί στην κυρία της αλλά το διασκεδάζει όσο μπορεί.

Η Κλερίντα με τη Μαρινέλα παίζουν στη γωνιά της συζήτησης με ένα παζλ. Βρίσκονται στο μέσο της γωνιάς και ο		
Χάρης έτσι όπως είναι τα κορίτσια τραβά την Κλερίντα και την κοπανά στον τοίχο.	Έντονα χτυπήματα στον τοίχο	σωματική

Η Κλερίντα βάζει τα κλάματα και η	Ενόχληση-πόνος από άσκηση βίας	Παθητικότητα – αδυναμία αντίδρασης στη βία
Μαρινέλλα χτυπά πολύ ελαφρά τον Χάρη στο χέρι σαν για επίπληξη.	Χτύπημα για υπεράσπιση άλλου	Σωματική για υπεράσπιση άλλου
Ο Χάρης σαν να μην έγινε τίποτα, το βρίσκει αστείο και γελάει.	Ειρωνικό γέλιο	Λεκτική

Η Αθανασία είναι ένα παιδί που εκλαμβάνει τα πάντα ως μία επιθετική συμπεριφορά απέναντί της. Ακόμα και όταν χτυπιέται κατά λάθος από μία άλλη κοπέλα, θεωρεί ότι η το γεγονός ήταν μελετημένο και είχε στόχο την πρόκληση σωματικής βλάβης. Από τη στιγμή που γίνεται «θύμα» μιας τυχαίας κατά τα φαινόμενα, αλλά όχι για αυτήν συμπεριφοράς, θα αντιδράσει. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι η Αθανασία δεν αξιολογεί το περιβάλλον και το καθεστώς στο οποίο λαμβάνουν χώρα τα γεγονότα, αλλά σπεύδει να απαντήσει χωρίς να ζητήσει εξηγήσεις. Η συμπεριφορά αυτή υποδεικνύει έναν εσωτερικό φόβο για το περιβάλλον που της υποδεικνύει την αντεπίθεση σε οτιδήποτε την θέτει σε δύσκολη θέση. Η Αθανασία προφανώς είναι ένα παιδί που απαντά με βία στη βία.

Γενικά έχει μία ηγετική μορφή στην ομάδα των κοριτσιών χωρίς όμως αυτό να την κάνει συμπαθή, καθώς πολλές φορές δεν διστάζει να προκαλέσει επεισόδιο ακόμα και αν κανείς δεν καταφερθεί εναντίον της.

Δουλεύουν σε μια εργασία με θέμα «χειμερία νάρκη». Η κυρία τους δίνει οδηγίες.		
Έλσα: αν ήταν εδώ ο Χάρης θα τα μουντζούρωνε όλα.		
Κλ: που το ξέρεις θα τα μουντζούρωνε;		
Έλσα: Αφού τον έχω δει... δε ξέρει τίποτα παιδί μου. Μόνο μουντζουρώνει.		
Αθ: Μας κάνεις την ξύπνια; Εσύ δε ξέρεις τα γράμματα.... τι μιλάς...	Προσβολή	Υβριστική επίθεση-λεκτική
Έλ: Τα ξέρω... εσύ δεν τα ξέρεις.	Μη παραδοχή με επιστροφή	άμυνα
Αθ: Βούλωσε το ...την πλησιάζει και της πιάνει ένα τσουλούφι από τα μαλλιά... εσύ είσαι προνήπια....	προσβολή τράβηγμα μαλλιών υποβιβασμός	λεκτική σωματική Υβριστική επίθεση-λεκτική
Έλ: Θα πάω να τα πω στην κυρία...	Απειλή	Εκφοβισμός για ενημέρωση εκπ/κου
Αθ: Να πας ... και δε θα σου μιλάει κανείς... χαζή.	απειλή για κοινωνική απομόνωση βρισιά	εκφοβισμός, απειλή κοινωνικός αποκλεισμός λεκτική

Η Αθανασία φεύγει και η Έλσα δεν πηγαίνει πουθενά. (σαν να συνεννοήθηκαν με το δικό τους τρόπο να μην κάνουν τίποτα, ούτε η Έλσα να τα πει ούτε και η Αθανασία να κάνει πραγματικότητα την απειλή της).	Αδυναμία αντίδρασης	Παθητικότητα στη βία
---	---------------------	----------------------

Στο συγκεκριμένο επεισόδιο ακόμα και όταν απειλήθηκε ότι θα ενημερωθεί η δασκάλα για την σωματική βία που άσκησε δεν φάνηκε να ανησυχεί, αφού μάλλον ασκεί με την παρουσία της εκφοβισμό στο θύμα. Η Έλσα αν και θα μπορούσε να ενημερώσει την δασκάλα δεν το έκανε γιατί ένιωθε ότι οι συνέπειες για την ίδια θα ήταν σοβαρές. Η Αθανασία δεν έχει λόγο να φοβάται από τέτοιου είδους απειλές καθώς το θύμα ότι και να κάνει θα επιβαρύνει τη θέση του στα μάτια της. Η ίδια με κάποιο τρόπο θα ασκήσει κάποια μορφή βίας μετά διασφαλίζοντας το κύρος της και τη θέση της στην ομάδα των κοριτσιών. Παρόμοιο επεισόδιο αποδεικνύει του λόγου το αληθές. Όταν η Κλερίντα γίνεται θύμα βλέποντας την Αθανασία να καταστρέφει τη ζωγραφιά της και όταν καταφεύγει στην δασκάλα πετυχαίνει την πρόσκαιρη «δικαίωση», αλλά στην ουσία θα αναπυροδοτήσει τον οξύθυμο χαρακτήρα της Αθανασίας με αποτέλεσμα να ξαναδεχτεί επίθεση, σωματική αυτή τη φορά.

Η Αθανασία είναι ομάδα εργασίας και πρέπει να επιβλέψει για το συμμάζεμα και να διορθώσει τις ατέλειες. Είναι όμως μόνη της γιατί λείπουν κάποια παιδιά από την ομάδα της. -Αθ: Κλερίντα έλα να μαζέψεις τους μαρκαδόρους από τα τραπεζάκια.	Ρατσισμός σε άλλη εθνικότητα Αυταρχισμός/ Άσκηση πίεσης Αγνόηση κατώτερου Άσκηση υπεροχής δυνάμεων	Εθνικιστικός Ρατσισμός Εκβιασμός με άσκηση πίεσης Εκμηδένιση-μείωση άλλου Σχέση εξουσίας ισχυρού θηλυκού
- Κλερ: Δεν είμαι εγώ.... τα ψαράκια.		
-Αθ: Έλα, δε θα ρθεις στο σπίτι μου το Σάββατο να παίξουμε, θα πω μόνο την Καλλιόπη.	Κοινωνική απομόνωση	Εκφοβισμός άμεσου κοινωνικού αποκλεισμού
- Κλ: Θέλω να τελειώσω κάτι (προσπαθεί να τελειώσει τη ζωγραφιά της).	Δεκτικότητα	Υποταγή στη βία
- Αθ: Καλά....(η Αθανασία πηγαίνει στο τραπεζάκι της, της αρπάζει τη ζωγραφιά και τη σκίζει).	Απροσδιόριστη Απειλή Απόσπαση και καταστροφή προς. Αντικ.	Εκφοβισμός με ψυχολογική πίεση Εκφοβισμός με καταστροφή προς.αντ.
- Κλ: Α... ρε... την έσκισες.... (κλαίει).	Ενόχληση Στεναχώρια- από βία	Παθητικότητα από άσκηση βίας
-Αθ: Η κυρία είπε να συμμαζέψουμε και να κάτσουμε στην παρεούλα.	Άσκηση πίεσης Χειριστική στάση	Εκφοβισμός με ψυχολογική πίεση

		Στρατηγική αποφυγής ποινών
--	--	-------------------------------

Η έρευνα των Ruggieri et al. πάνω στα χαρακτηριστικά του ατόμου που τείνει να υπερασπίζεται τα θύματα σχολικού εκφοβισμού αποδεικνύει ότι οι υπερασπιστές είναι άτομα που νιώθουν ικανά να ανταποκριθούν στις ανάγκες των περιστάσεων και ότι έχουν υψηλού βαθμού αυτοπεποίθηση (Ruggieri, Friemel, Sticca, Perren, & Alsaker, 2013). Η συμπεριφορά τους αυτή έχει και θετικό αντίκτυπο και στον αδύναμο που δέχεται την βοήθεια, δημιουργώντας ένα καλό κλίμα στη σχέση τους. Η Αθανασία με τη συμπεριφορά της όσον αφορά στην υπεράσπιση των θυμάτων αποδεικνύει όχι μόνο ότι είναι ηγέτης, αλλά και ότι νιώθει έτσι. Πολλά παιδιά τείνουν να μην βοηθούν το θύμα σε περιστατικά εκφοβισμού καθώς νιώθουν ότι θα είναι οι μόνοι που θα το πράξουν (Lodge & Frydenberg, 2005). Η Αθανασία δεν εντάσσεται σε αυτή την ομάδα της συμπεριφοράς. Η ίδια νιώθει ηγετικά και αυτό δεν την εμποδίζει να αμυνθεί για κάποιον που είτε είναι παρόν στο επεισόδιο είτε όχι. Η βιβλιογραφία από την άλλη πλευρά υποδεικνύει ότι τα κορίτσια τείνουν να επιλέγουν τους φίλους που θα υποστηρίξουν κρίνοντας με βάση την αντίθετη περίπτωση, δηλαδή αν θα έκαναν το ίδιο στην περίπτωση που βρίσκονταν οι άλλοι στη δική τους θέση (Ruggieri, Friemel, Sticca, Perren, & Alsaker, 2013). Τα παιδιά γενικά επιλέγουν τα άτομα που θα βοηθήσουν όταν βρεθούν σε μία δύσκολη κατάσταση και δεν το κάνουν επειδή επηρεάζονται από την υπάρχουσα φιλική σχέση. Η επιλογή του ατόμου γίνεται με βάση τις συνέπειες που μπορεί να ακολουθήσουν και όχι με το υφιστάμενο πλαίσιο σχέσεων.

Η Αθανασία τρέχει στην κυρία της και παραπονείται.		
Αθ: Κυρία ο Νικόλας έδωσε σφαλιάρα στη Μαρινέλα και της τράβηξε τα μαλλιά.	Πολλαπλά χτυπήματα Επίδειξη δύναμης	σωματικής επίθεσης Επιβολή εξουσίας αρσενικού
Κ: Α, πα, πα, τι έγινε; (Πηγαίνει προς τη Μαρινέλα που έχει κάτσει στο καρεκλάκι μέσα στη κουζίνα και κλαίει). Μαρινέλα μου έλα εδώ... ο Νικόλας σε χτύπησε; (κουνάει το κεφάλι της καταφατικά). Γιατί σε χτύπησε; Αθ: (σπεύδει να απαντήσει πριν προλάβει η Μαρινέλα) Μας χαλάνε την κατσαρόλα με το φαγητό και πάμε και εμείς και τους χαλάμε το δικό τους (στο οικοδομικό υλικό) και ήρθε από το παράθυρο (στο σπιτάκι της κουζίνας) της τράβηξε τα μαλλιά και την έδωσε σφαλιάρα... ο Νικόλας.. (και τον δείχνει με το δάχτυλο). Κ: Έλα κοπέλα μου ηρέμησε.	Ρατσισμός Για το φύλο Και εθνικότητα	Σεξιστικός και Εθνικιστικός (Ο Νικόλας χτυπά πάντα τη Μαρινέλα που είναι Αλβανικής καταγωγής ανάμεσα στα άλλα κορίτσια)

--	--	--

Παράλληλα η θέση της ίδιας στην ομάδα των κοριτσιών, αφού μάλλον έχει ηγετική μορφή, της επιτρέπει ή τουλάχιστον της δίνει την εντύπωση ότι μπορεί να επιβληθεί και στην ομάδα των αγοριών. Όταν ο Στέλιος παίζει με το κουκλάκι που συνήθως παίζει αυτή, δέχεται επίθεση. Φυσικά ο ίδιος δεν το δίνει και μάλιστα απαντά. Θα ήταν κακό για την υπόληψή του και τον ανδρικό του εγωισμό να μην απαντήσει στην επίθεση που δέχτηκε. Μάλιστα ο ίδιος ανταποδίδει και ξεφεύγει συνεχίζοντας το παιχνίδι του. Η Αθανασία όπως προαναφέρθηκε δεν μπορεί να μην απαντήσει στη βία που δέχεται ακόμα και όταν δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τον αντίπαλο, όπως είναι ο Μουσταφά. Όταν δέχεται την επίθεση από αυτόν και του ζητά το λόγο και προσπαθεί να τον αντιμετωπίσει, νευριάζει που δεν μπορεί να απαντήσει. Στην ουσία η Αθανασία θεωρεί ότι επειδή επιβάλλεται στην ομάδα των κοριτσιών μπορεί κατά κάποιο τρόπο να κάνει το ίδιο και στην ομάδα των αγοριών ή τουλάχιστον σε ένα μέρος της. Η ηγετική της μορφή αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι σε πολλές περιπτώσεις αναλαμβάνει να υπερασπιστεί κάποιον χωρίς αυτό να της ζητηθεί.

Ο Μουσταφά πιάνει την Αθανασία από την κουκούλα και την σπρώχνει, αυτή πέφτει κάτω και η Καλλιόπη του φωνάζει.	σπρωξίματα	Σωματική βία
Η Αθανασία σηκώνεται και πάει μαζί με την Καλλιόπη προς το μέρος του Μουσταφά. Η Αθανασία βάζει τα χέρια της στη μέση και δείχνει να του ζητάει το λόγο.		
Ο Μουσταφά δε της δίνει σημασία και τη σπρώχνει πάλι για να φύγει.	Αγνόηση ατόμου Αγνόηση κατώτερου	Μείωση και κοινωνικός αποκλεισμός Εξουσία αρσενικού
Η Αθανασία τον σπρώχνει και αυτή.	Βίαιη αντίδραση στη βία	Αντεκδίκηση με σωματική βία
Πιάνονται από τα χέρια και σπρώχνονται,	Εμπλοκή σε καβγά με τα χέρια	σωματική βία
η Καλλιόπη που είναι από δίπλα τον χτυπάει και αυτή στο μπράτσο για να την αφήσει	χτυπήματα υπεράσπισης άλλου	Σωματική βία προς υπεράσπιση θύματος

αλλά δε καταλαβαίνει τίποτα και βέβαια ο Μουσταφά ως πιο εύσωμος την σπρώχνει πέρα και τη ρίχνει ξανά κάτω, (δείχνει να το διασκεδάζει καθώς για αυτόν η Αθανασία είναι εύκολος αντίπαλος)	σπρώξιμο Ικανοποίηση από άσκηση δυνάμεων	Σωματική βία επιβεβαίωση του εγώ του και του ανδρισμού του
η Αθανασία κλαίει (αλλά μάλλον όχι τόσο από πόνο αλλά από το κακό της που δεν μπορεί να τον αντιμετωπίσει). Η Καλλιόπη σηκώνει την Αθανασία και τη βάζει στο καρεκλάκι να κάτσει, την παρηγορεί και δείχνουν να συνωμοτούν εναντίον του.	Στεναχώρια - Ενόχληση από άσκηση βίας συννομοσία εναντίον άλλου	Αδυναμία αντίδρασης στη βία Ομαδική έμμεση κοινωνική απομόνωση

Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ένα άτομο που θα επιδιώξει την αψιμαχία ακόμα και όταν δεν επηρεάζεται το ίδιο, απλά και μόνο για να ενισχύσει την εικόνα της στα μάτια της ομάδας του. Η συμπεριφορά της Αθανασίας δεν εντάσσεται σε αυτή που υποστηρίζουν οι Smith et al. (Smith, Shu, & Madsen, 2001). Οι τελευταίοι υποστηρίζουν ότι τα αγόρια τείνουν να απαντούν στις προκλήσεις, ενώ τα κορίτσια ζητούν βοήθεια από φίλους ή αναζητούν στήριγμα από τους μεγαλύτερους.

Η Έλσα αποτελεί ένα αδύναμο κομμάτι της ομάδας των κοριτσιών. Άλλοτε προσπαθεί να διαφυλάξει τον εαυτό της από την επίθεση των άλλων παιδιών – ιδιαίτερα της Αθανασίας – μέσα από την απειλή της δασκάλας και άλλοτε μέσα από την υλοποίηση της απειλής, χωρίς αυτό να σημαίνει και την αυτόματη δικαίωσή της, αφού δέχεται την οργή του θύτη.

Τα δύο κορίτσια ασχολούνται με την πλαστελίνη. Κάποια στιγμή η Έλσα σηκώνεται νευριασμένη και πλησιάζει την κυρία της.		
Έλ: Κυρία η Αθανασία με κοροϊδεύει.	Ειρωνικά σχόλια	Λεκτική
Κ: Γιατί κοπέλα μου, εσείς παίζατε ωραία.		
Έλ: Γιατί είχα πίσω την καρέκλα μου και μου έπεσε και δεν το κατάλαβα. Και έπεσα και αυτή γέλαγε.		
Κ: Έλα πήγαινε να παίζεις θα της φάνηκε αστείο, αφού δεν χτύπησες ε;		
Έλ: Όχι....(το λέει με παράπονο). Συνεχίζουν το παιχνίδι και η Έλσα λέει τα γράμματα και κάνει λάθος.		
Αθ: Ε ..όχι λάθος τα λες. Ε, ζήτα..... το ξέχασες.		
Έλ: Ναι το ξέρω. Αθ: Όλο τα ξεχνάς, δεν τα ξέρεις.	Προσβολή Χλευασμός κατώτερου	Λεκτική Μείωση γοήτρου Αύξηση γοήτρου Ισχυρού

Θέλεις να στα μάθω παιδάκι μου εγώ που τα ξέρω;	Προκλητική στάση-μείωση	Λεκτική Αύξηση γοήτρου Ισχυρού
Έλ: Όχι δεν θέλω γιατί κάνεις την έξυπνη. Παράτα με... κάνε μόνη την πλαστελίνη. Δε σε έχω φίλη ..., που τα ξέρεις όλα.	Ενόχληση από μείωση-βία	Άμυνα με κοινωνικό αποκλεισμό

Η Έλσα ανήκει στην κατηγορία που σκιαγράφησαν οι Smith et al. (Smith, Shu, & Madsen, 2001), όπου το κορίτσι όταν δέχεται επίθεση δεν αντιδρά, αλλά αναζητά βοήθεια από το περιβάλλον του (φίλους και δασκάλους). Η συμπεριφορά της Έλσας μπορεί να χαρακτηριστεί μάλλον τυπική και ανήκει στην κατηγορία των θυμάτων. Αυτό δεν σημαίνει όμως ότι για πάντα θα παραμένει σε αυτή την κατηγορία, αφού πολλές φορές τα θύματα σχολικού εκφοβισμού μπορούν να αντιστρέψουν τη συμπεριφορά τους και να μετατραπούν σε θύτες (Eskisu, 2014).

Η Καλλιόπη είναι παιδί που δεν παρουσιάζει μεγάλα επίπεδα ανεκτικότητας, δεν εκφοβίζεται εύκολα και θα υπερασπιστεί τον εαυτό της όταν χρειαστεί. Είναι πολύ κοινωνικό παιδί και διατηρεί καλές σχέσεις με τα κορίτσια. αλλά και πεισματάρια και υπάρχουν φορές που δείχνει απροθυμία. Δεν συνεργάζεται εύκολα ακόμη και σε κάποια προτροπή ή υπόδειξη της κυρίας της. Πολλές φορές διεκδικεί ηγετικό ρόλο και μια τάση εξουσίας να ορίζει το σχήμα της ομάδας, να υποδεικνύει τα άτομα που θα το παίρνουν να παίζουν απ' το αν της είναι αρεστές με στόχο να είναι υποτακτικές απέναντι της.

Τα κορίτσια βρίσκονται στη γωνιά των εικαστικών και συμμαζεύουν τη γωνιά, μαρκαδόρους, ψαλίδια, κ.τ.λ. για να συγκεντρωθούν στη γωνιά της συζήτησης.		
Η Καλλιόπη χτυπά την Κλερίντα στην κοιλιά με ένα μαρκαδόρο.	Μπουνιά	σωματική βία
Η Κλερίντα που φαίνεται να πόνεσε τρέχει στην κυρία.	Μη άσκηση βίας	Αναφορά σε εκπ/κο
Κλ: Κυρία η Καλλιόπη με χτύπησε στην κοιλιά.		
Κ: Αν είναι δυνατόν, γιατί; Πες μου τι έγινε.		
Κλ: Έκανε λάθος... και εγώ έβαλα τις κόλλες στο άλλο συρτάρι και η Καλλιόπη με χτύπησε εδώ (δείχνει την κοιλιά της).	Υπεροψία και αγνόηση κατώτερου Άσκηση υπεροχής δυνάμεων	Επιβολή εξουσίας ισχυρού θηλυκού Επιβεβαίωση εγώ της
Κ: Πήγαινε πες της να έρθει γρήγορα εδώ.		

Παρατηρείται μια συνεχόμενη αγνόηση εκπαιδευτικού από την Καλλιόπη, έχουμε έμμεσο αποκλεισμό και ισοπέδωση του ρόλου της με την πεισματική αγνόηση της Καλλιόπης να

υπακούσει στις υποδείξεις της αλλά και την προσπάθεια της να εκφοβίσει την κυρία της με αναφορά στη μητέρα της, θεωρεί προφανώς πως θα την φοβίσει και θα πετύχει το στόχο της.

Η Καλλιόπη έχει φέρει μαζί της ένα νεσεσέρ με καλλυντικά και τα έχει μαζί της όλη την ώρα. Έπαιξε με αυτό με τα κορίτσια που επέλεγε και κατά διαστήματα υπήρχαν και παράπονα όπως από την Αθανασία πως δεν την έπαιζε και δεν της έδινε και αυτής τα καλλυντικά. Την ώρα συγκέντρωσης προς την γωνιά η Καλλιόπη κρατά και το νεσεσέρ της μαζί.

Κ: Καλλιόπη πήγαινε το παιχνίδι στην τσάντα σου, δε ερχόμαστε στη γωνιά με παιχνίδια.

Η Καλλιόπη δεν απαντά και το αφήνει διστακτικά πίσω της, στην καρέκλα της.

Κ: Καλλιόπη με άκουσες τι σου είπα;

Η Καλλιόπη δεν απαντά και αυτό εκνευρίζει την κυρία της που βλέπει την απροθυμία της Καλλιόπης όχι μόνο να ακολουθήσει τον κανόνα αλλά και να της απαντήσει.

Η κυρία σηκώνεται και κατευθύνεται προς το μέρος της για να το πάρει και η Καλλιόπη το αρπάζει στο χέρι της γιατί καταλαβαίνει ότι η κυρία της θα της το πάρει.

Κ: Δώσε μου το γρήγορα.

Καλ: Όχι το θέλω να το κρατάω (και το σφίγγει στην αγκαλιά της). Η μαμά μου με άφησε να το πάρω μαζί μου.

Κ: Δώσε μου το γρήγορα ή πήγαινε το γρήγορα στην τσάντα σου, με άκουσες;

Καλ: Καλά, (με έντονο τόνο και δυνατή φωνή) θα το πάω στην τσάντα μου και θα τα πω στη μαμά μου (και ρίχνει τα μούτρα της κάτω νευριασμένη).

Κ: Να πεις στη μαμά σου, ότι έχουμε πει από την αρχή της χρονιάς πως δε φέρνουμε παιχνίδια από το σπίτι, και το λέω σε όλους σας. Εντάξει Καλλιόπη; Πήγαινε βάλτο στην τσάντα σου και έλα στη θέση σου.

Η κυρία υπενθυμίζει με αφορμή το σκηνικό τους κανόνες της τάξης μαζί με τα παιδιά.

Διεκδικεί το δίκιο της και καθώς είναι οξύθυμη ακόμη και με σωματική βία. Της αρέσει να ακούγεται η πλευρά της και το επιδιώκει. Για την Καλλιόπη, σε αντίθεση με την Αθανασία που δε την νοιάζει και τόσο, το να μην την παίζουν οι υπόλοιπες αποτελεί συμφορά καθώς είναι πολύ κοινωνική και έχει καλές σχέσεις με τα κορίτσια. Στη σχέση της με τα κορίτσια είναι ανταγωνιστική αλλά θετικά, χωρίς υπερβολές και σπάνια προκαλεί καβγά. Με αυτήν που βρίσκεται συχνά σε διαμάχη είναι η Αθανασία, η οποία φυσικά και προκαλεί πάντα και η Καλλιόπη ως δυναμικός χαρακτήρας δεν θα υποκύπτει εύκολα. Είναι δύο κορίτσια ψηλά στην ιεραρχία με πρώτη την Αθανασία που πάντα εμπλέκεται σε καταστάσεις βίας με όλους.

Με τα αγόρια σπάνια έρχεται σε σύγκρουση καθώς δεν ασχολείται μαζί και τους και το ίδιο και αυτοί. Έχει περάσει έναν δυναμισμό και μη ανεκτικότητα σε πειράγματα και φαίνεται πως έχει γίνει σαφές. Δεν είναι από τα κορίτσια που θα πέσουν θύμα βίας από τα αγόρια προκειμένου να γελάσουν και να εξυψώσουν το εγώ τους, όπως βλέπουμε σε άλλες περιπτώσεις. Παρατηρούμε ένα σπάνιο σκηνικό σωματικής βίας κοριτσιού έναντι του ηγεμονικού Στέλιου, που αποτελεί τον φόβο στους υπόλοιπους αγόρια και κορίτσια. Παρατηρούμε ένα σπάνιο σκηνικό σωματικής βίας κοριτσιού έναντι του ηγεμονικού

Στέλιου, που αποτελεί τον φόβο στους υπόλοιπους αγόρια και κορίτσια, αυτό όμως δε συγκινεί την Καλλιόπη που θα διεκδικήσει την πρώτη θέση, θα ασκήσει βία για να τα καταφέρει και αφού νικήσει κατά κράτος το σκληρό αρσενικό.

Τα παιδιά ετοιμάζονται για αποχώρηση, η Καλλιόπη προσπαθεί να μπει πρώτη στη σειρά και σπρώχνει τον Στέλιο.	Σπρώξιμο για παρεμπόδιση	Περιορισμός κπ' μέσω πρακτικών
Καλ: Έλα... κάνε να μπω		
Στέλ: Φύγε ρε μη σε πλακώσω.	Απειλή Άσκηση πίεσης	λεκτική βία και εκφοβισμός
Αθ: Φύγε ρε δεν είσαι εσύ πρώτη.		
Ο Στέλιος δεν την αφήνει και την σπρώχνει και αυτός.	Βία στη βία	αντεπίθεση με σωματική βία
Καλ: Άντε ρε βλαμμένο. Η Καλλιόπη τον κλωτσάει για να φύγει	Προσβολή σπρώξιμο	λεκτική βία και σωματική
Αθ: Τι έκανες; (προκαλεί με την αντίδραση της τον Στέλιο, τον ενισχύει στο να αντεπιτεθεί)	εκφοβισμός	έμμεση προτροπή άλλου για αντικοινωνική πράξη,
Στελ: Φύγε...(την σπρώχνει) μη σου σπάσω το κεφάλι.	Απειλή για σωματική επίθεση	εκφοβισμός σωματικής βίας
ο Στέλιος την κουτουλάει στο κεφάλι.	χτύπημα	σωματική βία,
Καλ: Α, α, α, α, (η Καλλιόπη δείχνει να πόνεσε αρκετά, πιάνει το κεφάλι της αλλά αντεπιτίθεται έντονα και καταπάνω στο Στέλιο, δεν θα το αφήσει έτσι. Η Καλλιόπη γρατσουνάει στο πρόσωπο τον Στέλιο με τα νύχια της, που δείχνει να πονάει καθώς το πρόσωπο του έχει κοκκινίσει και έχει γρατσουνιές. Η Καλλιόπη δείχνει αποφασισμένη να δώσει και να φάει και δείχνει νευριασμένη και με την Αθανασία που έπαιρνε το μέρος του Στέλιου.	Βίαιη αντίδραση στη βία	Αντεπίθεση με σωματική βία
Καλ: Καλά να πάθεις... άντε (ξεφουσκώνει και δείχνει να είναι σε υπερένταση σαν να βγήκε εκτός εαυτού και να συμμαζεύεται).	Ειρωνεία και χλευασμός Υπεροχή δυνάμεων	Λεκτική βία Αύξηση θηλυκού γοήτρου
Και θα δεις και εσύ (απευθύνεται στην Αθανασία).	απειλή	Εκφοβισμός, ψυχολογική βία
Αθ: Σιγά σε φοβηθήκαμε...		
Καλ: Ναι γιατί όλο το μέρος των αγοριών παίρνεις και	Αποκλεισμός σε επιλογές άλλου φύλου	Έμφυλος κοιν. αποκλεισμός
θα πω και στις άλλες να μη σε παίζει καμία, να πας με τα αγόρια.	Άσκηση επιρροής ομάδας	Εκφοβισμός κοινωνική απομόνωση
Αθ: Να πας εσύ. Ηλίθια, όλο βλακείες λες.	προσβολή	λεκτική βία
Ο Στέλιος πηγαίνει στην κυρία με κλάματα, η οποία δεν είναι παρούσα, βοηθάει τα υπόλοιπα παιδιά να ντυθούν στις κρεμάστρες. Η κυρία όταν τον αντικρίζει τα χάνει και ακολουθούν τα δέοντα.	Αδυναμία επιβολής δυνάμεων	Μείωση αρσενικού γοήτρου

Σε γενικότερο επίπεδο παρατηρείται ότι:

- τα παιδιά διαφορετικών εθνικοτήτων έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση γεγονός που συνδυάζεται με τις χαμηλές επιδόσεις στο σχολείο (σύμφωνα με πληροφορίες της εκπαιδευτικού). Το γεγονός αυτό μπορεί να συμβάλει στη θυματοποίησή τους.
- Παράλληλα αξίζει να σημειωθεί ότι οι γονείς των παιδιών διαφορετικών εθνικοτήτων δεν συνηθίζουν να συναναστρέφονται μεταξύ τους. Το γεγονός αυτό μπορεί να συμβάλει στην μεταφορά του συγκεκριμένου κλίματος στο επίπεδο της σχολικής αίθουσας, όχι με την μορφή περιθωριοποίησης, αλλά βίας.
- Οι γονείς Ελληνικής καταγωγής δείχνουν να είναι περισσότεροι ενεργοί στις σχολικές δραστηριότητες συμμετέχοντας σε εκδηλώσεις, ενισχύοντας κατά ένα τρόπο τη σχολική πορεία-πρόοδο των παιδιών τους.
- Αντίθετα οι γονείς Αλβανικής καταγωγής δεν συμμετέχουν στα σχολικά δρώμενα και δεν παρακολουθούν τη σχολική καθημερινότητα, είναι πιο αδιάφοροι για τη σχολική πορεία-πρόοδο των παιδιών, σαν να μη περιμένουν πολλά, προδιαθέτουν έτσι τα ίδια τα παιδιά και σχεδόν προκαθορίζουν την πορεία τους καθώς αυτό βέβαια περνά και στα παιδιά που γίνονται λιγότερο διεκδικητικά και ανταγωνιστικά στο σχολικό περιβάλλον.
- Τα κορίτσια Αλβανικής καταγωγής (Άντζελα- Κλερίντα- Μαρινέλα) γίνονται πιο εύκολα θύματα βίας. Από την ανάλυση φαίνεται πως είναι πιο διστακτικά και πιο αδύναμες φιγούρες, πιο υποτελείς έναντι των Ελλήνων κοριτσιών.
- Αντίθετα, τα αγόρια ανεξαρτήτως εθνικότητας υποκύπτουν στον εκβιασμό των πιο ισχυρών.
- Επίσης παρατηρείται τόσο στα αγόρια όσο στα κορίτσια η εμμονή και η συγκεκριμένη επιλογή θύματος από την πλευρά του θύτη. Παρατηρούμε δηλαδή τον Νικόλα σχεδόν μόνιμα να στρέφεται εναντίον της Μαρινέλας. Είναι για αυτόν πολύ εύκολο θύμα και εκτονώνει πάνω της την βία που προφανώς δε μπορεί, αδυνατεί να ασκήσει σε άλλους. Θα λέγαμε μια ρατσιστική στάση καθώς αμέσως επόμενο θύμα στη σειρά προτίμησης του είναι η Κλερίντα επίσης Αλβανικής καταγωγής. Ρατσισμός τόσο εθνικιστικός όσο και σεξιστικός καθώς είναι "έκτός των άλλων" και κορίτσια.
- Η Αθανασία επίσης βλέπουμε να έχει μία εμμονή με την Κλερίντα, που προφανώς την ζηλεύει και την ανταγωνίζεται αλλά και δε μπορεί να δεχτεί πως η αλβανικής Κλερίντα μπορεί να την ξεπεράσει γνωστικά, καλλιτεχνικά, κοινωνικά ή σε

οποιοδήποτε άλλο επίπεδο. Η αδυναμία αποτελεσματικότητάς της την οδηγεί στην βίαιη αντίδραση.

- Επίσης βλέπουμε τα κορίτσια αλβανικής καταγωγής να συγκρούονται επί ίσοις όροις μόνο μεταξύ τους ενώ με τα κορίτσια ελληνικής καταγωγής δεν προκαλούν αντιπαραθέσεις και συγκρούσεις, συνήθως υποκύπτουν και παίζουν το ρόλο του θύματος.
- Οι Αλβανοί γονείς με αγόρια έχουν μεγαλύτερη συμμετοχή στα κοινά κ στις δραστηριότητες του σχολείου. Διεκδικούν περισσότερα και δείχνουν έντονο ενδιαφέρον στο να μην εκμεταλλεύονται τα παιδιά τους ή να τα χτυπούν άλλα παιδιά. Γίνεται αισθητή μια χειραγώγηση των παιδιών από το σπίτι στη μη ανεκτικότητα, στο να «αμύνονται» προς τους άλλους. Γενικώς οι ίδιοι οι γονείς είναι προκατειλημμένοι απέναντι στο ρατσισμό και νιώθεις πως όσο τον φοβούνται τόσο ασχολούνται με αυτό και λες και το προκαλούν.
- Από την άλλη πλευρά, τα παιδιά ειδικής αγωγής θυματοποιούνται πιο εύκολα, αλλά εμπνέουν και αισθήματα αλληλεγγύης. Ο Γιάννης που είναι ένα παιδί που χρήζει ειδικής προσοχής και μπορεί εύκολα να γίνει θύμα βίας και κακομεταχείρισης από τους άλλους, παρατηρούμε από το σύνολο των παιδιών πως προστατεύεται και αντίθετα τον περιποιούνται και τον βοηθάνε. Το σύνολο των παιδιών τον αντιμετωπίζει με στοργή, βοήθεια, κατανόηση και πολλές φορές ανεκτικότητα καθώς η συμπεριφορά του κάποιες φορές γίνεται ενοχλητική προς τους άλλους.

Η μοναδική περίπτωση παιδιού που τον εκμεταλλεύεται, ασκεί βία απέναντι του προκειμένου να γελάσει και να εκτονωθεί είναι ο Χάρης, στο σύνολο τους τα υπόλοιπα παιδιά τον βοηθάνε ενώ θα μπορούσαν λόγω της συμπεριφοράς του (πολλές φορές θα ουρλιάξει ξαφνικά, κάνει θορύβους που ενοχλούν τα παιδιά, θα σηκωθεί και θα ενοχλήσει κατά την παράδοση ή σε κάποια δραστηριότητα κάνοντας θόρυβο, καταστρέφοντας και σαλιώνοντας τα παιχνίδια και τα αντικείμενα γραφής και οτιδήποτε άλλο θα το βάλει στο στόμα του και συνήθως θα το καταστρέψει, μόνιμα καθυστερεί τα παιδιά στο τρενάκι κατά την αποχώρηση, στο πλύσιμο των χεριών, στο διάλειμμα κ.α.). Όλοι αυτοί είναι λόγοι που θα μπορούσαν να τον καταστήσουν πολύ εύκολα και εύκολο θύμα βίας αντίθετα τον προσέχουν και μάλιστα είναι πολύ ανεχτικοί απέναντι σε όλα όσα θα κάνει. Τα παιδιά αντιλαμβάνονται πως ο Γιάννης είναι ιδιαίτερος και πως δεν έχει πρόθεση να βλάψει κάποιον αλλά όταν συμβαίνει γίνεται άθελα του και εν αγνοία του.

- Μία άλλη κεντρική διαπίστωση της έρευνάς μας αφορά στο γεγονός ότι η βία γεννά βία. Βλέπουμε ότι η έντονη βία ενός παιδιού προκάλεσε την έντονη άσκηση βίας από παιδιά με πιο ήπιο χαρακτήρα π.χ. τον Στέλιο.
- Τα αγόρια σημειώνουν σωματική βία περισσότερο από τα κορίτσια. Ανταγωνίζονται στη σωματική δύναμη. Τα αγόρια υποκύπτουν πιο εύκολα στον εκβιασμό των νταήδων.
- Τα κορίτσια γενικότερα ανταγωνίζονται μεταξύ τους ασκώντας πολλές φορές βία σε ζητήματα που έχουν να κάνουν με την εξυπνάδα, το γνωστικό επίπεδο και τη γνώση π.χ. η Αθανασία. Ενώ τα αγόρια θέλουν να αυξήσουν το κύρος τους μέσα από τη βία τα κορίτσια ασκούν πιο πολύ λεκτική βία, ψυχολογική και κοινωνικό αποκλεισμό και σε επόμενο επίπεδο πιο αχνά σωματική βία. Παρατηρείται επίσης πως ενοχλούνται ιδιαίτερα όταν τις διορθώνει κάποιο άλλο κορίτσι γιατί αυτή φαίνεται πιο έξυπνη. Μπορούμε επίσης να εικάσουμε ότι οι ίδιοι οι γονείς μπορούν να περνούν τον ανταγωνισμό αυτό στα κορίτσια και αυτό διαφαίνεται από τις συνομιλίες με την εκπ/κο καθώς ενδιαφέρονται τόσο για την πρόοδο των παιδιών τους όσο και των άλλων παιδιών αλλά και τη γενικότερη στάση τους μέσα από την ανατροφή των παιδιών τους.
- Από την άλλη πλευρά, η σωματική βία που ασκείται σε μεγαλύτερο βαθμό από τα αγόρια δεν προωθείται και δεν ενθαρρύνεται από το οικογενειακό περιβάλλον, μπορεί να πηγάζει "έμμεσα" από εκεί πολλές φορές αλλά δεν ενθαρρύνεται ως στάση, τουλάχιστον άμεσα ως επί το πλείστον.
- Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναρωτηθούμε: «άραγε μήπως τα κορίτσια είναι το ίδιο βίαια αλλά ενεργούν με μια πιο συγκαλυμμένη μορφή βίας από τα αγόρια, τα οποία εκδηλώνουν μια πιο άμεση βία η οποία μετά την φάση εκδήλωσης της κοπάζει;»
- Αξίζει να σημειωθεί ότι τα παιδιά δεν συγκαλύπτουν το ένα το άλλο εύκολα. Αυτό που προβληματίζει βέβαια δεν είναι το ότι λένε την αλήθεια αλλά το ότι γίνεται σαν πράξη αντεκδίκησης, θέλουν να αποδοθεί τιμωρία-ποινή αλλά όχι μόνο για απόδοση δικαιοσύνης και παραδειγματισμό του θύτη ώστε να αλλάξει συμπεριφορά αλλά για ψυχική ικανοποίηση, εκτόνωση της συσσωρευμένης πίεσης που βλέπουν και τους ασκείται άμεσα ή έμμεσα οπότε και νιώθουν την ανάγκη εκτόνωσης της.
- Τέλος θα πρέπει να γίνει αναφορά και για το ρόλο του εκπαιδευτικού μέσα σε αυτό το περιβάλλον. Παρατηρείται πως ασκείται έμμεσος κοινωνικός αποκλεισμός και λεκτική βία, ως αγνόηση προς την εκπαιδευτικό. Τα παιδιά βρίσκουν τις

στρατηγικές αυτές που προσπαθούν και πολλές φορές τα καταφέρνουν να αγνοήσουν την εκπαιδευτικό, να την χειριστούν, να την κοροϊδέψουν αλλά και να την εκμεταλλευτούν όπως τα βολεύει. Παρατηρούμε επίσης, ότι και η εκπαιδευτικός σε πολλές περιπτώσεις γίνεται «θύμα βίας» από τους μαθητές. Αυτή η βία συνήθως έχει τη μορφή της θρασύτητας και της συνεχόμενης άρνησης για συνεργασία.

5. Συμπεράσματα – Επίλογος

Ο σχολικός εκφοβισμός δεν είναι ένα αυθύπαρκτο και ανεξάρτητο φαινόμενο. Αντίθετα αποτελεί ένα πολυσύνθετο ζήτημα που απασχολεί τόσο το σχολικό περιβάλλον, την οικογένεια και την πολιτεία. Το ενδιαφέρον των παραπάνω παραγόντων έγκειται στο ρόλο που μπορεί να παίξει ο καθένας τους στην αντιμετώπιση του. Ένα δεύτερο σημείο που χρήζει προσοχής είναι ο χρονικός προσδιορισμός του φαινομένου. Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού δεν αναπτύσσεται αποκλειστικά σε παιδιά σχολικής ηλικίας. Ακόμα και τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας είναι ικανά να αναπτύξουν επιθετική συμπεριφορά. Αυτό καθιστά ακόμα πιο δύσκολο το ρόλο του εκπαιδευτικού όσο και του γονέα. Η συγκεκριμένη ηλικία είναι αρκετά ευαίσθητη και ο οποιοσδήποτε χειρισμός θέλει ιδιαίτερη προσοχή. Γι αυτό το λόγο αναπτύσσονται προγράμματα αντιμετώπισης που στοχεύουν στην ενημέρωση και στην αντιμετώπισή του (Κοϊν, 2012).

Ένα σημείο που πρέπει να υπογραμμιστεί από την παρούσα εργασία είναι το φαινόμενο της σύνδεσης της σχολικής βίας με την ετερότητα (Μανιάτης, 2010). Το σύγχρονο σχολείο είναι διαφορετικό από αυτό που είχαμε συνηθίσει στο παρελθόν, όπως και η σύγχρονη κοινωνία. Το σχολείο στο παρελθόν ειδικά στην Ελλάδα ήταν εθνοκεντρικό, αφού τα μέλη του ήταν σχεδόν αποκλειστικά Έλληνες. Σήμερα τα πράγματα έχουν αλλάξει. Αυτή η αλλαγή μπορεί να οδηγήσει, όπως και γίνεται σε συγκρουσιακές καταστάσεις. Οι μειονοτικές ομάδες προσπαθούν να διεκδικήσουν τη θέση τους και άλλοτε το κάνουν με επιτυχία και άλλοτε όχι. Στην περίπτωση του νηπιαγωγείου που μελετήθηκε, η πλειοψηφία των παιδιών που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών δείχνουν να έχουν μία αμυντική στάση. Αυτή προφανώς είναι μία εικόνα που τη μεταφέρουν από το σπίτι, αφού και η ίδια η οικογένειά τους προσπαθεί να βρει τη θέση της σε ένα μεγαλύτερο περιβάλλον. Το γεγονός ότι αποτελούν το διαφορετικό, ενεργοποιεί μέσα τους τον φόβο της απόρριψης από το περιβάλλον δραστηριοποίησης.

Όπως αναφέρει ο Μανιάτης το υπόβαθρο των παιδιών των μεταναστών αποτελεί γι αυτά σημείο στιγματισμού (Μανιάτης, 2010). Το ίδιο το σχολείο οφείλει να αντιμετωπίζει το φαινόμενο και να υπερβεί και τα δικά του όρια αφού έχει σχεδιαστεί με βάση τις απαιτήσεις της κυρίαρχης τάξης ή εθνικότητας. Γι αυτό το λόγο το σχολείο οφείλει να αναπροσδιορίσει

την ταυτότητά του. Η στροφή προς τον διαπολιτισμικό διάλογο θα πρέπει να γίνει πράξη και να μην παραμένει στους μελλοντικούς στόχους.

Το σχολείο αποτελεί μία μικρογραφία της κοινωνίας και γι αυτό το λόγο δεν πρέπει να την αναπαράγει σε μικρότερη κλίμακα. Τα προβλήματα της είναι γνωστά και γι αυτό και αντιμετωπίσιμα. Ο άλλοτε εθνοκεντρικός προσανατολισμός θα πρέπει να αποτελεί μία παρελθούσα εικόνα. Σε μία πολυπολιτισμική κοινωνία, το πολυπολιτισμικό σχολείο θα πρέπει να αποτελεί πράξη. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να έχουν εξίσου τις ίδιες απαιτήσεις τόσο από τους μετανάστες όσο και από τους Έλληνες μαθητές. Η διαφοροποίηση των προσδοκιών ανάμεσα στις παραπάνω ομάδες, αποτελεί σημείο νοσηρότητας. Παράλληλα η εικόνα που έχει ο δάσκαλος για τους μαθητές του περνάει και στην ίδια την αίθουσα, δημιουργώντας το αντίστοιχο κλίμα.

Επίσης αυτό που παρατηρήθηκε από την παρούσα έρευνα είναι πως τα παιδιά είναι υπεύθυνα και κατ' επέκταση οι γονείς τους, λόγω του ανώριμου της ηλικίας τους, για τον τρόπο που παρουσιάζουν τους εαυτούς του μέσα σε μια ομάδα, στην παρέα, στην τάξη γενικότερα στο κοινωνικό σύνολο. Τα παιδιά που μεγαλώνουν σε ένα περιβάλλον όπου υπάρχει διάλογος σε όλα τα επίπεδα, υποστήριξη, τροφοδοτούνται με αυτοπεποίθηση και τόλμη και μαθαίνουν πως έχουν υποχρεώσεις αλλά και δικαιώματα θεωρούμε πως διαμορφώνουν ισχυρό χαρακτήρα με ισχυρές άμυνες ώστε να μην μπορούν να γίνουν θύματα αυτών που το επιδιώκουν. Αν θεωρούμε πως στη φράση ο θύτης μυρίζεται τα θύματα του'' υπάρχει όντως δόση αλήθειας τότε γονείς και εκπαιδευτικοί θα πρέπει να αναπτύσσουν τις κατάλληλες στρατηγικές ώστε να μην υπάρχει οσμή.

Το σχολείο δεν πρέπει να αναμένει από τους μαθητές να ακολουθήσουν ένα πρότυπο συμπεριφοράς όταν το ίδιο δεν το έχει περάσει το μήνυμα σε αυτούς. Μία εξήγηση για την αδιαφορία των μαθητών για τις συνέπειες μπορεί να αναζητηθεί στο γεγονός ότι δεν έχει δοθεί το κατάλληλο πρότυπο συμπεριφοράς είτε από το οικογενειακό περιβάλλον είτε από το σχολικό. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού θα πρέπει να είναι καταρχήν ρόλος υπόδειξης της πρότυπης συμπεριφοράς και όχι ρόλος αντιμετώπισης των προβλημάτων. Από τη στιγμή που θα μεταλαμπαδευτεί η πρόπουσα συμπεριφορά μέσα στο σχολικό περιβάλλον θα πρέπει να ασκηθούν και οι αντίστοιχες τιμωρητές πράξεις, οι οποίες θα πρέπει να είναι ίδιες για όλους.

Ο σχολικός εκφοβισμός είναι ένα ζήτημα που χρήζει αντιμετώπισης σε παγκόσμιο επίπεδο. Για την αντιμετώπισή του θα πρέπει να υπάρξει συντονισμένη προσπάθεια και ύπαρξη

διαφόρων παραγόντων. Παρόλο που ένα σύνολο ερευνών υποδεικνύουν ότι η συμπεριφορά του εκπαιδευτικού προσωπικού μπορεί να παίζει σημαντικό ρόλο, εντούτοις δεν είναι ο μοναδικός που μπορεί να συμβάλει (Frisen, Hasselblad, & Holmqvist, 2012). Παραδείγματος χάρη, η αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος ή ακόμα και η μετάβαση σε άλλη βαθμίδα εκπαίδευσης μπορεί να έχει ευεργετικά αποτελέσματα. Το σημαντικό που πρέπει να υπογραμμιστεί είναι ότι η παρέμβαση των συνομηλίκων ή η συμμετοχή σε προγράμματα που αφορούν στο σχολικό εκφοβισμό δεν απέδωσαν.

Αυτό που θα πρέπει να σημειώσουμε είναι ότι οι συμπεριφορές που παρουσιάστηκαν στην παρούσα έρευνα δεν είναι ενδεικτικές του μέλλοντος. Μία επιθετική ή αμυντική στάση του παιδιού σε αυτή την ηλικία δεν σηματοδοτεί και την σκιαγράφηση μιας ταυτότητας ή μίας συμπεριφοράς που θα το ακολουθεί για όλη του τη σχολική και μετέπειτα ζωή. Έφηβοι σημειώνουν ότι πριν τα δεκατρία τους χρόνια τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού στα οποία συμμετείχαν ήταν πολύ περισσότερα από αυτά που βίωσαν αργότερα (Frisen, Hasselblad, & Holmqvist, 2012).

Παρόλα αυτά αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχουν και προγράμματα που μπορούν να χαρακτηριστούν ως άκρως επιτυχημένα λαμβάνοντας υπόψη τον στόχο τους. Στόχος αυτών των προγραμμάτων δεν είναι η εξάλειψη του φαινομένου, αλλά ο περιορισμός του. Τέτοια προγράμματα διοργανώνονται συχνά από την κεντρική εκπαιδευτική διοίκηση με ενθαρρυντικά αποτελέσματα. Στα αποτελέσματα ενός τέτοιου προγράμματος εντάσσεται ο περιορισμός του φαινομένου μέσα από την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων (Κοΐν, 2012).

Γενικά θα λέγαμε ότι οι μορφές βίας που ασκούνται από τα παιδιά δεν μπορεί να ειπωθεί ότι είναι περιορισμένες. Όλα τα είδη βίας σχεδόν έκαναν αισθητή την παρουσία τους μέσα από το περιστατικά που προαναφέρθηκαν. Επομένως δεν μπορούμε να πούμε ότι τα παιδιά επιλέγουν μόνο τη σωματική ή μόνο τη λεκτική. Ως βασική τους απειλή η ενημέρωση της δασκάλας και η περιθωριοποίηση κάποιου ατόμου από την ομάδα παιχνιδιού. Από την άλλη πλευρά η συχνότητα των περιστατικών είναι συχνή και καθόλη τη διάρκεια της ημέρας χωρίς τα παιδιά να επιλέγουν συγκεκριμένους χώρους για να ασκήσουν εκφοβιστική συμπεριφορά. Σημαντικό επίσης είναι να αναφερθεί ότι για την αντιμετώπιση συγκεκριμένων προσώπων που πολλές φορές στο παρελθόν υπήρξαν οι πρωτεργάτες επιθετικών συμπεριφορών, οι ομάδες συνασπίζονται και τα άτομα οργανώνονται για να αντεπιτεθούν. Ο Χάρης για παράδειγμα που αποτελεί την κατεξοχήν απειλή της τάξης, δεν είναι λίγες οι φορές που έπρεπε να αντιμετωπίσει τον συνασπισμό παιδιών. Από την άλλη

πλευρά υπάρχει και ο αντίστοιχος συνασπισμός γύρω από τον ισχυρό, δημιουργώντας μία ελίτ που μπορεί να ασκεί πίεση στα παιδιά. Πολλές φορές ο θύτης καθίσταται θύμα είτε γιατί η ομάδα αντιλήφθηκε ότι «η ισχύς εν τη ενώσει» θα δώσει τη λύση είτε γιατί έλαβαν την αντίστοιχη συμβουλή από τους γονείς τους.

Η παρούσα έρευνα δεν είχε στόχο να αποδείξει την ύπαρξη σχολικού εκφοβισμού στην προσχολική ηλικία. Αντίθετα σκοπός της ήταν να καταγράψει τις συμπεριφορές των παιδιών που σχετίζονται με αυτή και να αναδείξει τη συμπεριφορά των παιδιών που εμπλέκονται σε τέτοιου είδους περιστατικά. Από τις σελίδες που προηγήθηκαν έγινε κατανοητό ότι η συμπεριφορά των παιδιών στο σχολείο αποτελεί το καθρέφτισμα οικογενειακών προβλημάτων και κοινωνικών ταυτοτήτων. Επιπλέον θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η κοινωνική ταυτότητα της οικογένειας δεν αποτελεί και παράγοντα διαμόρφωσης ιεραρχίας μέσα στη λειτουργία της αίθουσας.

6. Βιβλιογραφία

- Abbotts, J. E., Williams, R. G. A., Sweeting, H. N., & West, P. B. (2004). Is going to church good or bad for you? Denomination, attendance and mental health of children in West Scotland. *Social Science & Medicine*, 58, 645–656.
- Anderson, L., & Burns, R. (1988). *Research in Classroom. The Study of Teachers, Teaching and Instruction*. Oxford: Pergamon press.
- Asperger, H. (1944). Autistic psychopathology in childhood. Στο U. Frith, *Autism and Asperger syndrome*.
- Baldry, A. C. (2003). Bullying in school and exposure to domestic violence. *Child Abuse & Neglect*, 27, 713–732.
- Baldry, A., & Farrington, D. (1998). Parenting influences on bullying and victimization. *Criminal and Legal Psychology*, σσ. 35-54.
- Bauer, N. S., Herrenkohl, T. I., Lozano, P., Rivara, F. P., Hill, K. G., & Hawkins, J. D. (2006). Childhood bullying involvement and exposure to intimate partner violence. *Pediatrics*, 118, 235–242.
- Bender, G. (2001). Resisting dominance? The study of a marginalized masculinity and its construction within high school walls. In J. Burstyn, G. Bender, R. Casella, H. Gordon, D. Guerra, K. Luschen, R. Stevens, & K. Williams (Eds.), *Preventing violence in schools: A challenge to American democracy*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Blake, J., Lund, E., Zhou, Q., Kwok, O., & Benz, M. (2012). National prevalence rates of bully victimization among students with disabilities in the United States. *School Psychology Quarterly*, 27(4), σσ. 2100-2222.
- Boulton, M.J., & Underwood, K., (1992). Bully victim problems among middle school children. *Journal of Educational Psychology*. 62, 73-8
- Bowes, L., Arseneault, L., Maughan, B., Taylor, A., Caspi, A., & Moffitt, T. (2009). School, Neighborhood, and Family Factors Are Associated With Children's Bullying Involvement: A Nationally Representative Longitudinal Study. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*., 48(5), σσ. 543-553.

- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. In T. Husen, & T. N. Postlethwaite (Eds.), *The international encyclopedia of education* (pp. 1643–1647). (2nd ed.). New York: Elsevier Sciences
- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. In T. Husen, & T. N. Postlethwaite (Eds.), *The international encyclopedia of education* (pp. 1643–1647). (2nd ed.). New York: Elsevier Sciences
- Carlson, K. T. (2006). Poverty and youth violence exposure: Experiences in rural communities. *Children and Schools*, 28, 87–96.
- Charmaz, Kathy (1995). Grounded Theory. In J. A. Smith, R. Harr & L. van Langenhove (Eds.), *Rethinking Methods in Psychology* (pp. 27-49). London: Sage.
- Chaux, E., Molano, A., & Podlesky, P. (2009). Socio-economic, socio-political and socioemotional variables explaining school bullying: A country-wide multilevel analysis. *Aggressive Behavior*, 35, 520–529.
- Cohn, A. & Canter, A. (2003). Bullying: Facts for schools and parents. National Association of School Psychologists. Retrieved from: http://www.nasponline.org/resources/factsheets/bullying_fs.aspx.
- Davis, S. (2005). *Schools Where Everyone Belongs: Practical Strategies for Reducing Bullies*. Champaign, Illinois: Research Press.
- Demaray, M. K., & Malecki, C. K. (2003). Perceptions of the frequency and importance of social support by students classified as victims, bullies and bully/victims in an urban middle school. *School Psychology Review*, 32, 471–489.
- Doll, B., Song, S., & Siemers, E. (2004). Classroom ecologies that support or discourage bullying. In D. L. Espelage & S. M. Swearer (Eds.), *Bullying in American schools* (pp. 161-183)
- Due, P., Merlo, J., Harel-Fisch, Y., Damsgaard, T., Holstein, B. E., Hetland, J., et al. (2009). Socioeconomic inequality in exposure to bullying during adolescence: A comparative, cross-sectional, multilevel study in 35 countries. *American Journal of Public Health*, 99, 907–914.
- Duncan, R. D. (2004). The impact of family relationships on school bullies and victim. In D. L. Espelage, & S. M. Swearer (Eds.), *Bullying in American schools: A social-ecological perspective on prevention and intervention* (pp. 227–244). Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Ellison, C. G., Bartkowski, J. P., & Segal, M. L. (1996). Conservative Protestantism and the parental use of corporal punishment. *Social Forces*, 74, 1003–1028.

- Eskisu, M. (2014). The Relationship between Bullying, Family Functions and Perceived Social Support Among High School Students. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*(59), σσ. 492-496.
- Espelage, D. L. (2002). Bullying in early adolescence: The role of the peer group. (Report No. EDO-PS-02-16). Champaign, IL: Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education (ERIC Document Reproduction Service No. ED-99-CO-0020).
- Espelage, D. L., & Swearer, S. M. (2003). Research on school bullying and victimization: What have we learned and where do we go from here? *School Psychology Review*, 32, 365–383.
- Espelage, D. L., Bosworth, K., & Simon, T. R. (2000). Examining the social context of bullying behaviors in early adolescence. *Journal of Counseling and Development*, 78, 326–333.
- Espelage, D. L., Mebane, S. E., & Adams, R. S. (2004). Empathy, caring, and bullying: Toward an understanding of complex associations. *Bullying in American schools*. pp. 37 61.
- Espelage, D. L., Mebane, S. E., & Swearer, S. M. (2004). Gender differences in bullying: Moving beyond mean level differences. In D. L. Espelage, & S. M. Swearer (Eds.), *Bullying in American schools: A social–ecological perspective on prevention and intervention* (pp. 15–35). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates
- Espelage, D., & Horne, A. (2008). School violence and bullying prevention: From research based explanations to empirically based solutions. In S. Brown, & R. Lent (Eds.), *Handbook of counseling psychology* (pp. 588–606). (4th edition). Hoboken, NJ: John Wiley and Son
- Espelage, D., Bosworth, K., & Simon, T. (2001). Short-term Stability and Prospective Correlates of Bullying in Middle-School Students: An Examination of Potential Demographic, Psychosocial, and Environmental Influences. *Violence and Victim* 16(4), 411-426.
- Fekkes, M., Pijpers, F. I. M., & Verloove-Vanhorick, S. P. (2005). Bullying: Who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior. *Health Education Research*, 20, 81–91.
- Flores, J. G., & Clares Lopez, J. (2014). Bullying in Students Belonging to Immigrant Families in Primary Schools. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*(132), σσ. 621-625.

- Fonagy, P., Twemlow, S. W., Vernberg, E., Sacco, F. C., & Little, T. D. (2005). Creating a peaceful school learning environment: The impact of an antibullying program on educational attainment in elementary schools. *Medical Science Monitor*, 11, 317–325.
- Frisen, A., Hasselblad, T., & Holmqvist, K. (2012). What actually makes bullying stop? Reports from former victims. *Journal of Adolescence*, 35(4), σσ. 981-990.
- Gold, R. (1958). Roles in sociological field observation. *Social Forces*(36).
- Goldweber, A., Waasdorp, T. E., & Bradshaw, C. P. (2013). Examining the link between forms of bullying behaviors and perceptions of safety and belonging among secondary school students. *51*(4), σσ. 469-485.
- Griffith, L. J., Wolke, D., Page, A. S., Horwood, J. P., & ALSPAC Study Team (2005). Obesity and bullying: Different effects for boys and girls. *Archives of Disease in Childhood*, 91, 121–125.
- Hanlon, B. (2004). 2003 youth risk behavior survey results. Malden, MA: Massachusetts Department of Education.
- Hong, J. S., & Eamon, M. K. (2011). Students' perceptions of unsafe schools: An ecological systems analysis. *Journal of Child and Family Studies*, doi:10.1007/s10826-011-9494-8.
- Janssen, I., Craig, W. M., Boyce, W. F., & Pickett, W. (2004). Associations between overweight and obesity with bullying behaviors in school-aged children. *Pediatrics*, 113, 1187–1194.
- Juvonen, J., Graham, S., & Schuster, M. (2003). Bullying Among Young Adolescents: The Strong, the Weak, and the Troubled. *Pediatrics* 112(6), 1231-1237.
- Khoury-Kassabri, M., Benbenishty, R., Astor, R. A., & Zeira, A. (2004). The contributions of community, family, and school variables to student victimization. *American Journal of Community Psychology*, 34, 187–204.
- Koiv, K. (2012). Social Skills Training as a mean of improving intervention for bullies and victims. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 45, σσ. 239-246.
- Kosciw, J. G. (2004). The 2003 National School Climate Survey: The school-related experiences of our nation's lesbian, gay, bisexual and transgender youth. New York: Gay, Lesbian, and Straight Education Network
- Kupermine, G. P., Leadbeater, B. J., Emmons, C., & Blatt, S. J. (1997). Perceived school climate and difficulties in the social adjustment of middle school students. *Applied Developmental Science*, 1, 76–88.

- Lang, P. (1979). A Bio-Informational Theory of Emotional Imagery. *Psychophysiology*, 16(6), σσ. 495-512.
- Lawson, J. (2011). Bullying prevention program design, strategies, and implementation in elementary schools. Submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts in Education at Northern Michigan University. Διαθέσιμο στο: https://www.nmu.edu/sites/DrupalEducation/files/UserFiles/Files/Pre-Drupal/SiteSections/Students/GradPapers/Projects/Lawson_Jason_MP.pdf
- Leach, F. (2003). Learning to be violent: The role of the school in developing adolescent gendered behaviour. *Compare*, 33, 385–400.
- Lereya, S., Samara, M., & Wolke, D. (2013). Parenting behavior and the risk of becoming a victim and a bully/victim: A meta-analysis study. *Child Abuse & Neglect*, 37(12), σσ. 1091-1108.
- Limber, S.P. (2002). Addressing youth bullying behaviors. Educational forum on adolescent health: Youth bullying (pp. 14-16). Chicago: American Medical Association.
- Lodge, J., & Frydenberg, E. (2005). The role of bystanders in school bullying: Positive steps toward promoting peaceful school. *Theory into practice*, 44, σσ. 329-336.
- Mishna, F. (2004). A qualitative study of bullying from multiple perspectives. *Children & Schools* 26(4), 234-247.
- Mishna, F., Scarcello, I., Pepler, D., & Wiener, J. (2005). Teachers' understanding of bullying. *Canadian Journal of Education* 28(4), 718-738.
- Mouttapa, M., Valente, T., Gallaher, P., Rohrbach, L. A., & Unger, J. B. (2004). Social network predictors of bullying and victimization. *Adolescence*, 39, 315–33
- Nansel, T. R., Overpeck, M. D., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B., & Scheidt, P. (2001). Bullying behaviours among U.S. youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Journal of the American Medical Association*, 286, 2094–2100.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at School: What we know and what we can do*. Cambridge, Massachusetts: Blackwell Publishers
- Olweus, D. (2003). A profile of bullying. *Educational Leadership*, 60, 12-17. Retrieved from <http://www.ascd.org/publications/educational-leadership/mar03/vol60/num06/A-Profile-of-Bullying-at-School.aspx>.
- Panayiotou, G., Fanti, K., & Lazarou, C. (2015). Fearful victims and fearless bullies? Subjective reactions to emotional. *Personality and Individual Differences* (78), σσ. 29-33.

- Papanikolaou, M., Chatzikosma, T., & Kleio, K. (2011). Bullying at School: The role of family. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*(29), σσ. 433-442.
- Pateraki, L., & Houndoumadi, A. (2001). Bullying among primary school children in Athens Greece. *Educational Psychology* , 21 (2), pp. 167-175.
- Pechtelidis, Y. (2009). School Ethnocentric Discourse and Gendered Bodies. *The International Journal of Interdisciplinary Social Sciences*, σσ. 149-157.
- Pellegrini, A. D. (2002). Bullying, victimization, and sexual harassment during the transition to middle school. *Educational Psychologist*, 37, 151–16
- Pellegrini, A. D., & Bartini, M. (2000). A longitudinal study of bullying, victimization, and peer affiliation during the transition from primary school to middle school. *American Educational Research Journal*, 37, 699–725
- Pellegrini, A. D., & Long, J. D., (2004). Part of the solution and part of the problem: The role of peers in bullying, dominance, and victimization, during the transition from primary school through secondary school. In D. L. Espelage & S. M. Swearer (Eds.), *Bullying in American Schools*. (pp. 107-117).
- Pentini, A. (2005). Διαπολιτισμικό εργαστήρι Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Peterson, J. S., & Ray, K. E. (2006). Bullying and the gifted: Victims, perpetrators, prevalence, and effects. *Gifted Child Quarterly*, 50, 148–168.
- Rigby, K. & Johnson, B. (2006). Playground Heroes. Greater Good. Retrieved from: <http://www.kenrigby.net/playground-hero.pdf>
- Rigby, K. (2005). Why do some children bully at school? *School Psychology International*, 26, 147–161.
- Rigby, R., & Bagshaw, D. (2003). Prospects of adolescent students collaborating with teachers in addressing issues of bullying and conflict in schools. *Educational Psychologist*, 23, 535–546.
- Rose, C. A., Monda-Amaya, L. E., & Espelage, D. L. (2011). Bullying perpetration and victimization in special education: A review of the literature. *Remedial and Special Education*, 32, 114–130
- Ruggieri, S., Friemel, T., Sticca, F., Perren, S., & Alsaker, F. (2013). Selection and Influence Effects in Defending a Victim of Bullying: The Moderating Effects of School Context. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 79, σσ. 117-123.
- Salmivalli, C. (2009). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior*, 15, 112–120

- Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Bjorkqvist, K., Osterman, K., & Kaukiainen, A. (1996). Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior*, 22, 1-15
- Sapouna, M. (2008). Bullying in Greek primary and secondary schools. *School Psychology International*.
- Shields, A., & Cicchetti, D. (2001). Parental maltreatment and emotional dysregulation as risk factors for bullying and victimization in middle childhood. *Journal of Clinical Child Psychology*, 30, 349–363.
- Shute, R., Owens, L., & Slee, P. (2008). Everyday victimization of adolescent girls by boys: Sexual harassment, bullying or aggression? *Sex Roles*, 58, 477–489
- Smith, P., Shu, S., & Madsen, K. (2001). Characteristics of victims of school bullying. Developmental changes in coping strategies and skills. Στο J. Juvonen, & S. Graham, *Peer harassment in school. The plight of the vulnerable and victimized* (σσ. 332-351). New York: Guilford Press.
- Tani, F., Greenman, P., Schneider, B., & Fregoso, M. (2003). Bullying and the big five: A study of childhood personality and participant roles in bullying incidents. *School Psychology International* 24(2), 131-146.
- Thornberg, R., Halldin, K., Bolmsjo, N., & Peterson, A. (2013). Victimising of school bullying: a grounded theory. *Research Papers in Education*(28), σσ. 309-329.
- Twemlow S. W., Fonagy P, Sacco F. C. (2004) The role of the bystander in the social architecture of bullying and violence in schools and communities. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1036, 215-232
- U.S. Department of Health and Human Services (2011). StopBullying.com. June 21, 2011. Retrieved from <http://www.stopbullying.gov/educators/index.htm>
- Williams, K. R., & Guerra, N. G. (2007). Prevalence and predictors of internet bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41, S14–S21.
- Wolke, D. (2012). Family factors, bullying victimisation and wellbeing in adolescents. *Longitudinal and Life Course Studies*, 3(1), σσ. 101-119.
- Woods, S., & Wolke, D. (2004). Direct and relational bullying among primary school children and academic achievement. *Journal of School Psychology*, 42
- Woods, P. (1991). *Inside Schools. Ethnography in Education Research*. London: Routledge.
- Yodprang, B., Kuning, M., & McNeil, N. (2009). Bullying among lower secondary school students in Pattani Province, Southern Thailand. *Asian Social Science*, 5, 46–52.

- Young, D. H. (2004). Does school connectedness predict bullying? An analysis of perceptions among public middle school students. *Dissertation Abstracts International Selection A: Humanities and Social Sciences*, 64, 3959.
- Zeedyk, S., Rodriguez, G., Tipton, L., & Blake, B. (2014). Bullying of youth with autism spectrum disorder, intellectual disability, or typical development: Victim and parent perspectives. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 8(9), σσ. 1173-1183.
- Γιαννακούρα Α. (2011) Σχολικός εκφοβισμός και σχολικό κλίμα στο Γυμνάσιο. Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο: Αθήνα
- Γκότοβος, Α. (1996). Νεολαία και κοινωνική μεταβολή. Αξίες, εμπειρίες και προοπτικές. Αθήνα: Gutenberg.
- Καλλιώτης, Π. (n.d.). Η σχολική βία στην προοπτική της παγκοσμιοποίησης: Η φύση και η έκταση του προβλήματος στη χώρα μας. Retrieved from http://www.pee.gr/pr_syn/s_nay/c/3/mer_g_th_en_3/kalliotis.htm
- Κάτσικας, Χ., Καββαδίας, Γ., & Θεριανός, Κ. (2007). Το εγχειρίδιο του καλού εκπαιδευτικού. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κοκκέβη Α., Σταύρου Μ., Φωτίου Α., Καναβού Ε. (2011) Έφηβοι και βία. Σειρά θεματικών τευχών: Έφηβοι, Συμπεριφορές & Υγεία. Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής. Αθήνα
- Κυριαζή, Ν. (2002) Η κοινωνιολογική έρευνα. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Μπάτσαρη Ε. (2012) Ο εκφοβισμός στους χώρους προσχολικής αγωγής: οι απόψεις των γονέων Τεχνολογικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης: Θεσσαλονίκη
- Πανταζή, Β., & Πανταζή-Φρισύρα, Σ. (2011). Η συμμετοχική παρατήρηση, εργαλείο διαπολιτισμικής έρευνας στη σχολική και πανεπιστημιακή εκπαίδευση. 6ο Διεθνές Συνέδριο στην Ανοιχτή και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, (σσ. 732-740). Λουτράκι.
- Πεχτελίδης, Γ., Σχολική εξουσία και υποκειμενικότητα: Μορφές κυριαρχίας και αντίστασης. Μια γενεαλογική προσέγγιση των σύγχρονων πρακτικών συγκρότησης των μαθητικών ταυτοτήτων στο πλαίσιο μίας σχολικής τάξης, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τ. Ε. Α. Π. Η, 2005.
- Πεχτελίδης, Γ. (2010). Σεξουαλικότητα και βία ανάμεσα σε συνομήλικα παιδιά στα σχολεία. Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών(57), σσ. 169-196.
- Πεχτελίδης, Γ. (2012). Κοινωνιολογία του Ανδρισμού στο Σχολείο. Στο Να κοιτάς με άλλα μάτια να βλέπεις διαφορετικά – έμφυλες προσεγγίσεις στην εκπαίδευση. Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών – Σχολή Μωραΐτη.

- Πασχαλιώρη, Β. (2005). Η ποιοτική μέθοδος της συμμετοχικής παρατήρησης: Επισημάνσεις και προβληματισμοί. Εκπαιδευτική επιθεώρηση θεμάτων (10), σσ. 20-33.
- Πηγιάκη, Π. (1998). Εθνογραφία - Η μελέτη της ανθρώπινης διάστασης στην κοινωνική και παιδαγωγική έρευνα. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Τσίγκανου, Ι. (2006). Σωματική βία για το 37% των μαθητών δημοτικού. Ελευθεροτυπία .
- Τσουρή, Α., Σερλή, Α. (2014) Η ενδοσχολική βία στους εφήβους του Ηρακλείου. Ανώτατο Τεχνολογικό Ίδρυμα Κρήτης: Ηράκλειο
- Φακιόλας, Ν., & Αρμενάκης, Α. (1995). Παραβατικότητα και επιθετικότητα εφήβων μαθητών. Σύγχρονη Εκπαίδευση (81), pp. 42-50.
- Χαλκιά, Κ. (2003) Η ελευθερία της «μέτρησης» και η πειθαρχία της «διαίσθησης»: Σχέσεις διαλόγου μεταξύ ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας στην εκπαίδευση στις Φυσικές Επιστήμες. Πρακτικά του 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος, Αθήνα.
- Χαντζή, Χ., Χουντουμάδη, Α., & Πατεράκη, Λ. (2007). Η άσκηση βίας από μαθητές προς μαθητές στο χώρο του σχολείου. Παιδί και έφηβος , 2 (1), pp. 97-111.
- Ψάλτη, Α., & Κωνσταντίνου, Κ. (2007). Το φαινόμενο του εκφοβισμού στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης: Η επίδραση του φύλου και της εθνοπολιτισνικής προέλευσης. Ψυχολογία , 14 (4).

Παράρτημα

Παρουσίαση Περιστατικών

Η καταγραφή των περιστατικών έγινε σε πρώτο επίπεδο με τη μορφή σημειώσεων που στη συνέχεια οργανώθηκαν στην μορφή που παρατίθενται. Ο πίνακας παρουσιάζει τους πρωταγωνιστές του εκάστοτε επεισοδίου, το ίδιο το περιστατικό και τα σχόλια που το συνοδεύουν.

Θύτης	Θύμα	Περιγραφή περιστατικού	Σχόλια
Αθανασία	Μαρινέλλα	Η Μαρινέλλα παίζει με την ομπρέλα της και κατά λάθος χτυπάει την Αθανασία στο πρόσωπο. Η Αθανασία βάζει τα κλάματα, την γραπώνει από τα μαλλιά και της τα τραβάει με δύναμη και για ώρα τραβώντας της το κεφάλι προς τα κάτω. Η Μαρινέλλα δεν αντιδρά ενώ η Αθανασία συνεχίζει να κλαίει και η Κλερίντα την παρηγορεί.	Σωματική βία
Αθανασία	Έλσα	Δουλεύουν σε μια εργασία με θέμα τη «χειμερία νάρκη». Η κυρία τους δίνει οδηγίες. Η Έλσα λέει πως αν ήταν παρών ο Χάρης θα τα μουντζούρωνε όλα, γιατί δεν ξέρει τα γράμματα. Η Αθανασία ισχυρίζεται ότι η Έλσα δεν ξέρει τα γράμματα. Η Έλσα ανταποδίδει τους ισχυρισμούς. Η Αθανασία την πλησιάζει και της πιάνει ένα τσουλούφι από τα μαλλιά. Η Έλσα απειλεί ότι θα το πει στην δασκάλα. Η Αθανασία φεύγει και η Έλσα δεν πηγαίνει πουθενά. (σαν να συνεννοήθηκαν με το δικό τους τρόπο να μην κάνουν τίποτα, ούτε η Έλσα να τα πει ούτε και η Αθανασία να κάνει πραγματικότητα την απειλή της).	Σωματική βία, Ανασταλτική λειτουργία εκφοβισμού, Αναλογισμός συνεπειών

Αθανασία	Έλσα	Η Αθανασία μουντζουρώνει την ζωγραφιά της Έλσας (η ίδια δεν τα καταφέρνει πολύ καλά, ενώ η Έλσα είναι πολύ καλή). Η Έλσα πηγαίνει στην κυρία της και διαμαρτύρεται. Η κυρία πλησιάζει το τραπέζακι τους κάνοντας παρατήρηση στην Αθανασία. Η Αθανασία δεν απαντάει μουντρώνει και σταυρώνει τα χέρια της. Όταν η Έλσα κάθεται στη θέση της και η κυρία φεύγει, η Αθανασία χτυπά με τη μπουνιά της την Έλσα στην πλάτη (επειδή τα μαρτύρησε προφανώς). Η Έλσα πια και αυτή ανταποδίδει με τον ίδιο τρόπο.	Εκφοβισμός, αντικειμένου, σωματική βία, φθορά άλλου,
Αθανασία/Στέλιος	Στέλιος/Αθανασία	Η Αθανασία τραβά από τη κουκούλα τον Στέλιο γιατί κρατά ένα κουκλάκι που θέλει αυτή. Αυτός συνεχίζει να προχωρά χωρίς να της το δίνει. Γυρνάει και την χτυπάει στα χέρια με τις γροθιές του επαναλαμβανόμενα και δυνατά προκειμένου να ξεφύγει καθώς η Αθανασία επιμένει να τον κρατά απ την κουκούλα μέχρι που κάποια στιγμή από τα πολλά χτυπήματα ο Στέλιος ξεφεύγει.	Σωματική βία, μικρότερης έντασης, σωματική βία
Μουσταφά/Καλλιόπη	Αθανασία/Μουσταφά	Ο Μουσταφά πιάνει την Αθανασία από την κουκούλα και την σπρώχνει, αυτή πέφτει κάτω και η Καλλιόπη του φωνάζει. Η Αθανασία σηκώνεται και πάει μαζί με την Καλλιόπη προς το μέρος του Μουσταφά. Η Αθανασία βάζει τα χέρια της στη μέση και δείχνει να του ζητάει το λόγο. Ο Μουσταφά δε της δίνει σημασία και τη σπρώχνει πάλι για να φύγει. Η Αθανασία τον σπρώχνει και αυτή. Πιάνονται από τα χέρια και σπρώχνονται, η Καλλιόπη που είναι από δίπλα τον χτυπάει και αυτή στο μπράτσο για να την αφήσει αλλά δε καταλαβαίνει τίποτα και βέβαια ο Μουσταφά ως πιο εύσωμος την σπρώχνει πέρα και τη ρίχνει ξανά κάτω, (δείχνει να το διασκεδάζει καθώς για αυτόν η Αθανασία είναι εύκολος αντίπαλος) η Αθανασία κλαίει (αλλά μάλλον όχι τόσο από πόνο αλλά από το κακό της που δεν μπορεί να τον αντιμετωπίσει). Η Καλλιόπη σηκώνει την Αθανασία και τη βάζει στο	Σωματική βία, εξουσία αρσενικού και αγνόηση του κατώτερου θηλυκού, Αντεκδίκηση με σωματική βία, Εμπλοκή σε καβγά με σωματική βία, Σωματική βία προς υπεράσπιση θύματος, Ικανοποίηση από την άσκηση σωματικής αλλά και ψυχολογικής βίας που ασκεί, επιβεβαίωση του εγώ του και του ανδρισμού του, Ομαδική έμμεση κοινωνική απομόνωση

		καρεκλάκι να κάτσει, την παρηγορεί και δείχνουν να συνωμοτούν εναντίον του.	
Μουσταφά/ Στέλιος, Αθανασία, Κλερίντα	Χάρης	Ο Στέλιος γελάει με το παντελόνι του Χάρη που έχει κατέβει προς τα κάτω. Ο Μουσταφά του το τραβά και το κατεβάζει εντελώς. Ο Χάρης μένει με το εσώρουχο και το παντελόνι κάτω στα πόδια. Οι υπόλοιποι γελάνε και τον κοροϊδεύουν (Αθανασία – Κλερίντα). Ο Χάρης δεν δείχνει να ενοχλείται και πολύ, το έχει πάρει στην πλάκα καθώς γελάει, μόνο όταν τον πλησιάζει η κυρία του, που τρέχει προς το μέρος τους, αρχίζει να παραπονείται.	Σωματική βία, εκμετάλλευση αδυναμίας του άλλου, προσπάθεια για κοινωνική απομόνωση από την ομάδα προκαλώντας κοροϊδευτικά σχόλια, ομαδική λεκτική
Αθανασία	Κωνσταντίνος	Η Αθανασία βρίσκεται στη γωνιά της παρεούλας και περνά ο Κωνσταντίνος εκείνη τη στιγμή βλέπει το όπλο-Lego του Στέλιου πεταμένο και διαλυμένο. Ο Κωνσταντίνος απειλεί την Αθανασία ότι θα το πει στον Στέλιο. Η Αθανασία τον πιάνει από τον μπράτσο προσπαθώντας να του εξηγήσει ότι δεν έγινε επίτηδες γιατί καθαρίζανε. Ο Κωνσταντίνος την αγριοκοιτά με τρόπο που αποδεικνύει ότι αυτή τη φορά της τη χαρίζει.	Εκφοβισμός
Χάρης/ Μουσταφά, Στέλιος	Μουσταφά/ Χάρης	Ο Χάρης πετά τουβλάκια στον αέρα προς το μέρος των παιδιών. Σταματά με την παρατήρηση της κυρίας. Είναι όμως σε νευρικότητα, κάνει θόρυβο με το στόμα του και πηγαίνει πάνω από το Μουσταφά, που παίζει καθισμένος κάτω με τα τουβλάκια και κάνει θόρυβο στο αυτί του. Ενώ ο Μουσταφά παίζει ήρεμος με τα τουβλάκια του παρενοχλείται από τον Χάρη που κάνει θόρυβο στο αυτί του. Ο Χάρης συνεχίζει και γελάει. Ο Μουσταφά σηκώνεται τον κλωτσάει και τον σπρώχνει να φύγει. Ο Χάρης πέφτει πάνω του και του δίνει κλωτσιά στο πόδι. Αρχίζουν να πιάνονται από τα χέρια και έρχεται και ο Στέλιος να βοηθήσει το Μουσταφά. Ο Χάρης πέφτει κάτω και τον τραβάνε από τα πόδια. Μη μπορώντας να κάνει κάτι άλλο ο Χάρης τσιρίζει και τον αφήνουν κάτω.	Εκφοβισμός για σωματική βία, άσκηση λεκτικής και σωματικής βίας, παρενόχληση, ικανοποίηση και ειρωνεία από την επαναλαμβανόμενη παρενόχληση, ανταπόδοση, Εμπλοκή σε καβγά με σωματική βία, ενίσχυση του δυνατότερου για άσκηση σωματικής βίας από άλλον, ομαδική σωματική βία έναντι άλλου, η συμμορία τον αφήνει τόσο γιατί δεν αντέχει τις φωνές του, όσο και γιατί κάτι τέτοιο μπορεί

			να φέρει την κυρία ενώπιον τους και δε το θέλουν
Χάρης/ Μουσταφά	Αθανασία/ Χάρης	Ο Χάρης σπρώχνει την Αθανασία από πίσω του στο τρενάκι για να πλύνουν τα χέρια και η Αθανασία πέφτει κάτω. Ο Μουσταφά υπερασπίζεται την Αθανασία, πηγαίνει μπροστά στον Χάρη και χώνει το μέτωπο του στο δικό του, βάζει τα χέρια του στη μέση και στη συνέχεια του δίνει μια κουτουλιά και τον μετατοπίζει. Ο Χάρης τρέχει να ξεφύγει.	Σωματική βία, αφορμή για εκφοβισμό προς υπεράσπιση
Μουσταφά	Νικόλας	Ο Μουσταφά προσπαθεί να συγκεντρώσει όσα περισσότερα τουβλάκια μπορεί από τα παιδιά που ήδη έχουν μοιραστεί από ένα μέρος και αρπάζει από τον Νικόλα δύο. Ακολουθεί διαμάχη σχετικά με την κατοχή των παιχνιδιών. Ο Μουσταφά κλωτσάει τον Νικόλα και καταλήγουν να κλωτσούνται και να τραβολογούν ο ένας τον άλλο, θα τους χωρίσει η κυρία που αντιλαμβάνεται από τα βογκητά ότι κάποιοι μαλώνουν.	Σωματική βία, Απόσπαση αντικειμένου από άλλον με τη βία, Ανοιχτή σύγκρουση με έντονη σωματική βία
Μουσταφά	Νικόλας	Ο Μουσταφά προσπαθεί να αρπάζει μια μηχανή από τα χέρια του Νικόλα. Ο Νικόλας τραβιέται και κλείνει το χέρι του για να μην του τη πάρει. Νιώθει να απειλείται και αρχίζει να τσιρίζει ενώ ο Μουσταφά έχει πέσει από πάνω και τον σπρώχνει συνέχεια. Ο Μουσταφά γελάει και διασκεδάζει να τον βλέπει να παλεύει να τον αποφύγει. Κάποια στιγμή θα τον αφήσει (μάλλον βαριέται) και φεύγοντας του ρίχνει ένα χτύπημα.	Απόπειρα απόσπασης αντικειμένου από άλλον με τη βία, σωματική βία με στέρηση της ελευθερίας κίνησης του άλλου, ικανοποίηση από την άσκηση βίας προς άλλον, επιβεβαίωση γοήτρου
Μουσταφά	Νικόλας	Ο Νικόλας και ο Μουσταφά είναι πιασμένοι από τα μπράτσα και σπρώχνονται για το ποιος θα υπερισχύσει. Τα παιδιά αλληλοαπειλούνται. Ο Μουσταφά τον σπρώχνει με δύναμη και τον πετά κάποια στιγμή πέρα τόσο δυνατά που ο Νικόλας φεύγει και χτυπάει το κεφάλι του στον τοίχο του οικοδομικού	Σωματική βία, σχέση εξουσίας δυνατότερου, ανεξέλεγκτη εκδήλωση βίας

υλικού και ακούγεται ένας γδούπος καθώς ο τοίχος είναι από κόντρα πλακέ. Ο Μουσταφά τον κοιτά πλάγια (δείχνει μια ανησυχία μήπως και πάει στην κυρία) αλλά φεύγει αδιάφορος καθώς ο Νικόλας σηκώνεται και κάνει πως δεν πόνεσε (προφανώς από εγωισμό ενώ από την έκφραση του προσώπου του δείχνει το αντίθετο).

Μουσταφά	Νικόλας	<p>Ο Μουσταφά τραβολογά από τον γιακά του μπουφάν τον Νικόλα και φωνάζει και τα άλλα παιδιά να τον φυλακίσουν καθώς υποτίθεται παίζουν κυνηγητό.</p> <p>Ο Μουσταφά όμως το παρακάνει και τραβολογά πολύ έντονα το Νικόλα, σαν να προσπαθεί να εκτονωθεί επάνω του και αυτό φαίνεται από την ένταση που τον ταρακουνά και το ύφος του, που δείχνει να ευχαριστείται που τον παιδεύει.</p> <p>Ο Νικόλας εν τω μεταξύ του φωνάζει να τον αφήσει και προσπαθεί να ελευθερωθεί δίνοντας του κλωτσιές όπου βρει, τις οποίες ο Μουσταφά αποφεύγει και όλο και πιο πολύ τον τραβάει σχεδόν τον σέρνει ενώ ταυτόχρονα γελά και κοιτά τα παιδιά, αν τον βλέπουν (σαν να κοκορεύεται, κάνει το δυνατό στους άλλους).</p>	<p>Σωματική βία, εκφοβισμός, προτροπή ομάδας για αντικοινωνική πράξη, σωματική βία, ευχαρίστηση και ικανοποίηση από την άσκηση σωματικής βίας, αντεπίθεση και προσπάθεια για άμυνα, προσπάθεια για επίδειξη του εγώ, του και επιβεβαίωση του κύρους του στους άλλους ως ο πιο δυνατός</p>
Μουσταφά, Κωνσταντίνος	Νικόλας	<p>Ο Μουσταφά και ο Κωνσταντίνος κυνηγούν τον Νικόλα και τον ακινητοποιούν. Ο Νικόλας για κάποιο λόγο δυσανασχτεί με όλο αυτό γιατί τα πράγματα ξεφεύγουν κάπως. Ο Μουσταφά τον πιάνει από τον γιακά και τον τραβά με σκοπό να τον ακινητοποιήσει, ενώ ο Νικόλας είναι σε κίνηση. Ο Νικόλας προσπαθεί να ξεφύγει ενώ ο Μουσταφά εξακολουθεί να τον πιάνει από τον γιακά του μπουφάν του. Από την άλλη πλευρά έρχεται ο Κωνσταντίνος και τον ακινητοποιεί πέφτοντας επάνω του με το σώμα του. Ο Νικόλας φωνάζει. Ο Κωνσταντίνος σηκώνεται από πάνω του και ο Νικόλας που σηκώνεται και αυτός φτύνει τον Κωνσταντίνο και τρέχει προς την κυρία του, όχι για να διαμαρτυρηθεί</p>	<p>Σωματική βία, εκφοβισμός, περιορισμός του άλλου με την άσκηση σωματικής βίας</p>

αλλά προφανώς για να μη τον πειράξουν οι άλλοι.

Ο Μουσταφά και ο Κωνσταντίνος γελάνε που τον φέρανε σε αυτή την απελπιστική θέση. Δείχνουν να χαίρονται με την απελπισία του Νικόλα.

Μουσταφά	Κωνσταντίνος	Ο Μουσταφά παίζει με τα παιδιά στη γωνιά του οικοδομικού υλικού. Ο Κωνσταντίνος μαλώνει με τον Μουσταφά για τα τουβλάκια και ζητά να του δώσουν και αυτού λίγα τουβλάκια αλλά ο Μουσταφά τον διώχνει. Ο Κωνσταντίνος πάει να πάρει λίγα διστακτικά μπας και έχει πείσει τον Μουσταφά και ο Μουσταφά του τα αρπάζει και τον σπρώχνει. Ο Κωνσταντίνος τα αφήνει και τους κοιτάει που φτιάχνουν αεροπλανάκια. Ο Μουσταφά του λέει ότι οι καλοί του φίλοι είναι ο Νικόλας και ο Στέλιος. Ο Κωνσταντίνος που το ακούει ζορίζεται και φεύγει μέσα, δείχνει στεναχωρημένος και κάθεται μόνος του.	Σωματική βία, αποκλεισμός από την ομάδα, ψυχολογική βία
Μουσταφά	Νικόλας	Ο Μουσταφά προσπαθεί να συγκεντρώσει όσα περισσότερα τουβλάκια μπορεί από τα παιδιά που ήδη έχουν μοιραστεί από ένα μέρος και αρπάζει από τον Νικόλα δύο. Ο Νικόλας αντιστέκεται αν και δείχνει να φοβάται και να μη θέλει να συγκρουστεί μαζί του (έχει μια αμυντική στάση σώματος προσπαθεί να κρατηθεί στη θέση του χωρίς να τον χτυπά). Ο Μουσταφά αρχικά απειλεί τον Νικόλα και στη συνέχεια τον κλοτσάει. Ο Νικόλας απαντά στα χτυπήματα.	Απόσπαση αντικειμένου από άλλον με τη βία, φόβος για τυχόν βία απέναντί του
Μουσταφά/ Νικόλας	Νικόλας/ Μουσταφά	Τα παιδιά δουλεύουν σε ομάδες μια ομαδική εργασία. Η κυρία περιφέρεται γύρω –γύρω και βλέπει τον Νικόλα να χτυπάει ξαφνικά και με δύναμη με τη γροθιά του το χέρι του Μουσταφά πάνω στο τραπέζι. Ο Νικόλας παραδέχεται ότι χτύπησε τον Μουσταφά και ο Μουσταφά ότι προηγήθηκε δικό του χτύπημα. Ο Στέλιος τους σχολιάζει ειρωνικά ότι κλαίνε σαν κοριτσάκια.	Σωματική βία

Παιδιά	Νικόλας	Έχουν φυλακίσει τον Νικόλα και δεν το αφήνουν να βγει από το κλουβί-καρότσι που βάζουν τα τουβλάκια γυρισμένο ανάποδα. Στην αρχή ξεκινά ως παιχνίδι και του αρέσει αλλά κατόπιν θέλει να βγει αλλά δεν το αφήνουν. Τα παιδιά του κάνουν χειρονομίες κοροϊδευτικές, του ρίχνουν ζωάκια και αντικείμενα τάχα για να φάει και αυτός τους κάνει άγριες, απειλητικές κινήσεις λιονταριού. Του πειράζουν τα μαλλιά και ο Νικόλας δείχνει πια ενοχλημένος και ότι θέλει να βγει. Αλλά η παρέα δε συμφωνεί. Ο Μουσταφά δείχνει να απολαμβάνει το σκηνικό ενώ ο Νικόλας προσπαθεί να σηκώσει το καρότσι και να βγει.	Ψυχολογική βία, Πείραγμα και αστεία εις βάρος άλλου, Τέρψη και Ικανοποίηση από την ταλαιπωρία –βία σε άλλον
Στέλιος	Μουσταφά	Τα παιδιά προσπαθούν να πάρουν όσα περισσότερα τουβλάκια μπορούν στη μεριά τους, ο Μουσταφά και ο Νικόλας. Ο Στέλιος που ήταν από πριν εκεί, έχει μείνει με τα λιγότερα τουβλάκια και διαμαρτύρεται. Ζητά από τον Μουσταφά να μην πάρει άλλα. Ο Μουσταφά αδιαφορεί εντελώς και μετά ζητά να τον αφήσει και τον σπρώχνει δυνατά σαν να είναι μύγα. Ο Στέλιος ζορισμένος τρέχει από πίσω του, τον σπρώχνει και αυτός και του τραβά τα τουβλάκια. Τον απειλεί ότι θα του σπάσει το κεφάλι, του παίρνει τα τουβλάκια και χώνει τη μούρη του μπροστά στον Μουσταφά). Τον ρωτά αν έχει κατανοητός. Ο Μουσταφά ζορίζεται, παίρνει περίλυπο ύφος, ψεύτικο ύφος που αμέσως το καταλαβαίνεις) και πηγαίνει στην κυρία του και παραπονείται.	Λεκτική και σωματική βία, λεκτικός εκφοβισμός, θρασύτητα και χειριστικός προς την εκπαιδευτικό
Μουσταφά, Κωνσταντίνος	Νικόλας	Ο Μουσταφά και ο Κωνσταντίνος κυνηγούν τον Νικόλα και τον ακινητοποιούν. Ο Νικόλας για κάποιο λόγο δυσανασχτεί με όλο αυτό γιατί τα πράγματα ξεφεύγουν κάπως. Ο Μουσταφά τον πιάνει από τον γιακά και τον τραβά με σκοπό να τον ακινητοποιήσει, ενώ ο Νικόλας είναι σε κίνηση. Προσπαθεί να ξεφύγει ενώ ο Μουσταφά εξακολουθεί να τον πιάνει από τον γιακά	Σωματική και λεκτική βία, εκφοβισμός μη τυχόν και τα μαρτυρήσει στην κυρία , υποτίμηση, προσπαθεί με έμμεσο τρόπο να τον αποτρέψει από το να πει στην κυρία, ικανοποίηση από το αποτέλεσμα του

του μπουφάν του. Από την άλλη πλευρά έρχεται ο Κωνσταντίνος και τον ακινητοποιεί πέφτοντας επάνω του με το σώμα του.

Νικ: Σήκω ρε βλάκα. Σήκω.....! (φωνάζει δυνατά). Ο Κωνσταντίνος σηκώνεται από πάνω του και ο Νικόλας που σηκώνεται και αυτός φτύνει τον Κωνσταντίνο και τρέχει προς την κυρία του, όχι για να διαμαρτυρηθεί αλλά προφανώς για να μη τον πειράξουν οι άλλοι.

Ο Μουσταφά τον κυνηγάει και τον ρίχνει κάτω, στη συνέχεια τον κλωτσάει.

Μουστ: Πού πας; (σαν να του λέει πας στην κυρία;) Κλαψιάρικο

Ο Μουσταφά με τον Κωνσταντίνο γελάνε πιάνονται από τους ώμους σα μάγκες και τον παρατάνε κάτω. Γελάνε που τον φέρανε σε αυτή την απελπιστική θέση.

εκφοβισμού,
ψυχολογική βία,
κοινωνικός
αποκλεισμός,
απομόνωση , Σωματική
βία και σωματικός
περιορισμός του άλλου
μέσω της άσκησης
σωματικών
περιορισμών

Κωνσταντίνος/ Νικόλας	Νικόλας/ Κωνσταντίνος	Ο Κωνσταντίνος και ο Νικόλας παίζουν κυνηγητό, ο Κωνσταντίνος πιάνει το Νικόλα από το μπουφάν και αυτός αντιστέκεται. Ο Νικόλας ζητά από τον Κωνσταντίνο να τον αφήσει και αυτός δεν το κάνει. Ο Νικόλας τον τραβάει και τον κλωτσάει στα χέρια, ενώ ο Κωνσταντίνος ακόμη τον κρατά χωρίς όμως να τον χτυπάει, για να ξεφύγει και τσιρίζει. Τραβιούνται ο ένας με τον άλλο ώσπου θα αρχίσουν και τις σφαλιάρες στο πρόσωπο και στο κεφάλι. Τα δύο αγόρια χτυπιούνται ρίχνοντας σφαλιάρες όπου βρουν ο ένας στον άλλον, έχουν γίνει κατακόκκινοι αλλά φαίνεται να μη υποχωρεί κανείς τους. Η Κλερίντα με την Καλλιόπη τρέχουν στη κυρία για να τα πούνε η οποία συντονίζει τα κορίτσια σε ένα ομαδικό παιχνίδι.	σωματική βία, φαίνεται πως ο Νικόλας θεωρεί τον Κωνσταντίνο κατώτερο του και προσπαθεί μόνο με τη φωνή να τον εκτοπίσει, θεωρεί πως είναι δειλός και πως θα τον αφήσει να φύγει βάζοντας τις φωνές ενώ οι κανόνες του παιχνιδιού προστάζουν αυτό που κάνει ο Κωνσταντίνος, εμπλοκή στα χέρια με ανεξέλεγκτη σωματική βία, προσπάθεια για επιβεβαίωση γοήτρου με την υποχώρηση από καμία πλευρά
Κωνσταντίνος/ Νικόλας και Μουσταφά	Νικόλας και Μουσταφά/ Κωνσταντίνος	Ο Κωνσταντίνος σπρώχνει ταυτόχρονα με το ένα του χέρι τον Μουσταφά και το άλλο τον Νικόλα κάνει κάτι σαν τεστ δύναμης καθώς τον προκαλέσανε για να δουν πόσο	Προσπάθεια επιβεβαίωσης δύναμης και κύρους στην ομάδα, τεστ δύναμης,

δυνατός είναι, κάνουν κάτι σαν διαγωνισμό καθώς έχουν στηθεί μπροστά του και περιμένουν. (άλλωστε δεν θα προκαλούσε ποτέ ανοιχτά μία συμμαχία των δύο, δεν μπορεί να ανταπεξέλθει εκ των πραγμάτων).

Ο Νικόλας και ο Μουσταφά τον σπρώχνουν επίσης και τον παρασέρνουν. Ο Κωνσταντίνος που έχει γίνει κατακόκκινος από την υπερπροσπάθεια και το ζόρι του πέφτει κάτω και ενώ φαίνεται ξεκάθαρα ότι τα δύο αγόρια έχουν νικήσει, συνεχίζουν να το σέρνουν από τα χέρια καθώς είναι πεσμένος κάτω και γελούν μαζί του. Σταματούν με την παρέμβαση της κυρίας τους που μόλις το βλέπει τρέχει προς το μέρος τους.

πρόκληση από τους ισχυρούς, στην ουσία τον προκαλούν σε μία ενέργεια προκειμένου να τον γελοιοποιήσουν, σωματική βία και ειρωνεία, ικανοποίηση από άσκηση βίας, αίσθημα ισχυρού, λεκτική βία, χλευασμός κι έμμεσος κοινωνικός αποκλεισμός,

Κωνσταντίνος/Μουσταφά	Μουσταφά/Κωνσταντίνος	Ο Κωνσταντίνος με τον Νικόλα και τον Μουσταφά παίζουν με τα χαλίκια στην αυλή. Ο Κωνσταντίνος χαλάει κατά λάθος, από ότι λέει, μία κατασκευή σαν κάστρο με πέτρες που είχαν φτιάξει. Ο Μουσταφά μόλις το βλέπει του φωνάζει γιατί μόνο εκείνος είναι δίπλα εκείνη τη στιγμή οπότε και δε μπορεί να το έκανε άλλος. Ο Νικόλας που είναι πιο εκεί και μαζεύει πέτρες για να συνεχίσουν το κάστρο τους, ακούει τον Μουσταφά που μαλώνει τον Κωνσταντίνο και βλέποντας το κάστρο τρέχει προς τα εκεί και ρίχνει μία πέτρα που κρατάει στο χέρι του στον Κωνσταντίνο που τον πετυχαίνει στο μάτι. Ο Κωνσταντίνος ξαφνιάζεται από το χτύπημα και πέφτει κάτω. Ο Μουσταφά τον σηκώνει και ο Κωνσταντίνος που δεν μπορεί να ανοίξει το μάτι του τρέχει στην κυρία του. Η κυρία τον περιποιείται, η πέτρα τον χτύπησε ελαφρά στο εξωτερικό μέρος του ματιού ευτυχώς αλλά η σκόνη τον εμπόδιζε να ανοίξει το μάτι του. Ακολουθεί η συγκέντρωση στη γωνιά της συζήτησης και η απόδοση ποινών, η κυρία σημειώνουμε πως μέχρι να δει πως ο Κωνσταντίνος δεν είχε χτυπήσει σοβαρά έτρεμε και ήταν σε έξαλλη κατάσταση.	Ανεξέλεγκτη σωματική βία
------------------------------	------------------------------	--	--------------------------

Χάρης	Γιάννης	Ο Γιάννης παίζει με μία μηχανή- παιχνίδι, όταν ο Χάρης τρέχει κατά πάνω του μόλις τον βλέπει για να του το πάρει. Ο Γιάννης σηκώνεται με τη μηχανή στο χέρι και προσπαθεί να φύγει ενώ ο Χάρης τον έχει γραπώσει από τη λαιμόκοψη της μπλούζας και τον τραβά από πίσω. Ο Γιάννης δείχνει να πονάει αλλά ο Χάρης δεν τον αφήνει και τσιρίζει για να τον φοβίσει, τον τραβά και τον ταρακουνά συνέχεια. Επεμβαίνει η κυρία που τους ακούει να φωνάζουν. Ο Χάρης μόλις την βλέπει να πλησιάζει τον αφήνει και τρέχει να ξεφύγει.	Σωματική βία και εκφοβισμός, σχέση εξουσίας και εκμετάλλευσης της αδυναμίας του άλλου να αμυνθεί, τον χειρίζεται όπως θέλει χωρίς σθεναρή αντίσταση από την άλλη πλευρά, αντλεί ικανοποίηση βασανίζοντας τον
-------	---------	---	--

Χάρης	Γιάννης	Ο Χάρης ανοιγοκλείνει δυνατά την πόρτα του μπάνιου φωνάζοντας τον Γιάννη να πάει να δει. Το διασκεδάζει και φωνάζει το Γιάννη για να γελάσουν μαζί. Ο Γιάννης πηγαίνει και χαίρεται που βλέπει τον Χάρη να γελάει, ο Χάρης συνεχίζει για να παρατείνει το σκηνικό. Κάποια στιγμή σταματάει και πηγαίνει προς τον Γιάννη τον αγκαλιάζει από πίσω στο λαιμό και αρχίζει να τον σφίγγει όλο και πιο δυνατά. Ο Γιάννης φωνάζει και χτυπιέται να τον αφήσει και ξεφεύγει από τον Χάρη, ενώ είναι αναμαλλιασμένος και του έχουν πέσει τα γυαλιά του. Τρέχει στην κυρία του και της παραπονιέται. Ο Χάρης τρέχει μέσα στην τάξη στη γωνιά των εικαστικών για να ζωγραφίσει (θέλει να κάνει τον ανήξερο και πως δεν τρέχει τίποτα). Η κυρία με τον Γιάννη κατευθύνονται προς το μέρος του και ο Γιάννης τώρα που νιώθει δυνατός με την κυρία δίπλα του τρέχει καταπάνω του, τον πιάνει με τα χέρια του από τους ώμους και τον κουνάει ζητώντας τα γυαλιά του.	Σωματική βία, εξουσία του βίαιου, μπορεί να κάνει ότι θέλει , άλλωστε όλοι γνωρίζουν πως δεν χαρίζει, έχει περάσει αυτό το μήνυμα προς όλους και προς τα παιδιά αλλά και προς την εκπ/κο η οποία δεν εκπλήσσεται πια από καμία πράξη του Χάρη. Αναφέρει χαρακτηριστικά, “παρακαλώ να τελειώσει η χρονιά και να μην έχουμε κανένα σοβαρό ατύχημα”. Μοναδικός τρόπος άμυνας του Γιάννη είναι να απευθυνθεί στην κυρία του, δεν ασκεί καμία μορφή βίας ποτέ, καθόλου βίαιος χαρακτήρας αλλά και αδύναμος σωματικά, Στρατηγική, προσπάθεια αποφυγής της ευθύνης και των ποινών, γνωρίζει πως ο Γιάννης έχει ιδιαιτερότητες και πως
-------	---------	---	--

			<p>οι περισσότεροι τον προστατεύουν και δεν τον χτυπούν όπως αυτός, γνωρίζει την αδυναμία του και παρόλα αυτά του επιτίθεται και τον χρησιμοποιεί, Αντεπίθεση με την ενίσχυση της εκπαιδευτικού</p>
Χάρης	Γιάννης	<p>Τα παιδιά βρίσκονται στα τραπεζάκια και τρώνε. Ο Γιάννης που έχει τελειώσει ως συνήθως πρώτος βρίσκεται στη γωνιά του οικοδομικού υλικού και παίζει με τα αυτοκίνητα. Ο Χάρης πηγαίνει να αφήσει την τσάντα του αφού τελείωσε και αυτός το φαγητό του και βλέπει το Γιάννη που παίζει. Πάει και λέει στην κυρία του ότι παίζει με το δικό του αυτοκινητάκι ζηλεύοντας. Ο Χάρης απομακρύνεται από την κυρία αλλά δε θα αφήσει ήσυχο τον Γιάννη. Τον πλησιάζει και του το ζητά. Ο Γιάννης δεν του το δίνει και αρχίζουν να τραβάνε και οι δύο το αυτοκίνητο, είναι μία νταλικά. Ο Χάρης νευριάζει, τον κοπανάει στο κεφάλι και με το χέρι του τραβά τα γυαλιά του από τα μάτια του Γιάννη. (κάνει οτιδήποτε προκειμένου να καταφέρει αυτό που θέλει).Ο Γιάννης κλαίει και τρέχει γρήγορα στην κυρία του. (Η κυρία πηγαίνει στη γωνιά και βρίσκει τα γυαλιά του Γιάννη κάτω και να λείπει και ο ένας φακός. Ακολουθεί πανικός από την πλευρά της καθώς τα γυαλιά είναι ακριβά και χωρίς αυτά ο Γιάννης δε βλέπει και επιπλέον επειδή είναι μόνιμος στόχος του Χάρη).</p>	<p>Προσπάθεια στέρησης αντικειμένου από τον άλλο με τη βία, σωματική βία, εύκολο θύμα, αδυναμία αυτοάμυνας απόσπαση με τη βία προσωπικού αντικειμένου</p>
Αθανασία/ Νικόλας	Νικόλας/ Αθανασία	<p>Ο Νικόλας χτυπάει κατά λάθος την Έλσα στο πρόσωπο με την πατούσα του σε μια ακροβατική κίνηση. Η Αθανασία αναλαμβάνει το ρόλο του τιμωρού και αρχίζει και τον χτυπάει στα χέρια. Η Έλσα</p>	<p>Σωματική βία άνευ πρόκλησης, σωματική βία από πρόκληση</p>

		<p>δεν αντιδρά αλλά πηγαίνει στην κυρία της να διαμαρτυρηθεί. Τη χτυπάει και αυτός σφαλιάρα στο πρόσωπο και τη σπρώχνει. Η Αθανασία κλασικά αναλαμβάνει να τελειώσει τις δουλειές ή να επιφέρει την τάξη, χωρίς να συνδέεται άμεσα με τις καταστάσεις εμπλέκεται από μόνη της.</p>	
Χάρης	Έλσα, Αθανασία	<p>Η Αθανασία προτείνει στην Έλσα να πάνε να κρύψουν τα ζώακια. Ο Χάρης την βλέπει, την πιάνει και την χτυπάει στο μέτωπο με ένα ζώο που κρατάει στο χέρι.</p> <p>Η Έλσα βάζει τα κλάματα και πάει στην κυρία της.</p> <p>Στο μεταξύ η Αθανασία πάει στον Χάρη για να του ζητήσει εξηγήσεις, βάζει τα χέρια στην μέση. Η Αθανασία τον χαρακτηρίζει χαζό και ο Χάρης αφού την ειρωνεύεται την χτυπά ελαφρά.</p>	Σωματική βία
Χάρης/ Αθανασία	Έλσα, Αθανασία/ Χάρης	<p>Στο τρενάκι της τουαλέτας για το πλύσιμο των χεριών ο Χάρης τσιμπάει με τα δύο του χέρια την Έλσα που είναι μπροστά του στον αυχένα, η Έλσα γυρνάει και πριν προλάβει να αντιδράσει την σπρώχνει και την ρίχνει κάτω. Η Έλσα βάζει τα κλάματα αλλά αυτό δεν τον πτοεί καθώς γελάει. Η Αθανασία του χτυπάει τα χέρια και του ζητάει απολογία. Ο Χάρης συνεχίζει και γελάει και ρίχνει σφαλιάρα στην Αθανασία που τον χτύπησε. Το συμβάν λήγει με την παρέμβαση της κυρίας και το Χάρη στην γωνιά της ησυχίας.</p>	Λεκτική και σωματική βία, υπεράσπιση άλλου με άσκηση σωματικής βίας
Καλλιόπη	Έλσα	<p>Η Έλσα βρήκε μία από τις πέτρες που γράφουν πάνω στο τσιμέντο και η Καλλιόπη την ζητάει. Η Έλσα γράφει εκείνη την ώρα και δεν της τη δίνει καθώς τη ζητάει..</p> <p>Η Καλλιόπη σπρώχνει την Έλσα για να την εμποδίσει να γράψει και την κλωτσάει. Η Έλσα σηκώνεται και πάει πιο πέρα να παίζει.</p>	Σωματική βία

Καλλιόπη/ Στέλιος	Στέλιος/ Καλλιόπη	<p>Τα παιδιά ετοιμάζονται για αποχώρηση, η Καλλιόπη προσπαθεί να μπει πρώτη στη σειρά και σπρώχνει τον Στέλιο. Η Καλλιόπη λέει στον Στέλιο να κάνει πίσω και εκείνος την απειλεί να την χτυπήσει. Η Αθανασία λέει στην Καλλιόπη ότι δεν είναι αυτή πρώτη. Ο Στέλιος δεν την αφήνει και την σπρώχνει. Η Καλλιόπη τον κλωτσάει για να φύγει και ο Στέλιος την κουτουλάει στο κεφάλι. Η Καλλιόπη γρατσουνάει στο πρόσωπο τον Στέλιο με τα νύχια της, που δείχνει να πονάει καθώς το πρόσωπο του έχει κοκκινίσει και έχει γρατσουνιές. Η Καλλιόπη δείχνει αποφασισμένη να δώσει και να φάει και δείχνει νευριασμένη και με την Αθανασία που έπαιρνε το μέρος του Στέλιου. Ο Στέλιος πηγαίνει στην κυρία με κλάματα, η οποία δεν είναι παρούσα, βοηθάει τα υπόλοιπα παιδιά να ντυθούν στις κρεμάστρες. Η κυρία όταν τον αντικρίζει τα χάνει και ακολουθούν τα δέοντα</p>	Έντονη σωματική βία με σημάδια και γρατσουνιές
Καλλιόπη	Αθανασία, Εκπαιδευτικός	<p>Η Καλλιόπη έχει φέρει μαζί της ένα νεσεσέρ με καλλυντικά και τα έχει μαζί της όλη την ώρα. Έπαιξε με αυτό με τα κορίτσια που επέλεγε και κατά διαστήματα υπήρχαν και παράπονα όπως από την Αθανασία πως δεν την έπαιζε και δεν της έδινε και αυτής τα καλλυντικά. Την ώρα συγκέντρωσης προς την γωνιά η Καλλιόπη κρατά και το νεσεσέρ της μαζί. Η εκπαιδευτικός της ζητά να αφήσει το παιχνίδι στην τσάντα της και η Καλλιόπη δεν απαντά και το αφήνει διστακτικά πίσω της, στην καρέκλα της.</p> <p>Η εκπαιδευτικός την ρωτά αν άκουσε τι της είπε, η Καλλιόπη όμως δεν απαντά και αυτό εκνευρίζει την κυρία της που βλέπει την απροθυμία της Καλλιόπης όχι μόνο να ακολουθήσει τον κανόνα αλλά και να της απαντήσει.</p> <p>Η κυρία σηκώνεται και κατευθύνεται προς το μέρος της για να το πάρει και η Καλλιόπη το αρπάζει στο χέρι της γιατί</p>	<p>Σχέση εξουσίας μέσω παιχνιδιού, το χρησιμοποιεί προκειμένου να ορίζει το σχήμα της ομάδας, υποδεικνύει τα άτομα που θα το παίρνουν να παίξουν και έτσι τα κορίτσια έχουν σχέση εξάρτησης από την απόφαση της Καλλιόπης και απ' το αν είναι αρεστές στην Καλλιόπη, είναι υποχρεωμένες να είναι καλές και ευγενικές απέναντι της προκειμένου αν θέλουν να παίξουν και αυτές, Έμμεσος κοινωνικός αποκλεισμός, έμμεση άσκηση επιρροής στην ομάδα των συνομηλίκων ώστε να αισθανθούν αντιπάθεια</p>

		καταλαβαίνει ότι η κυρία της θα της το πάρει. Αν και η δασκάλα επιμένει να το πάρει, η Καλλιόπη επιμένει να το κρατάει. Η δασκάλα υπενθυμίζει στην Καλλιόπη τους κανόνες της τάξης.	για την Αθανασία, επαναλαμβανόμενη Αγνόηση εκπ/κου, μη συνεργασία, αγένεια, λεκτική, αγένεια και ασέβεια, εκφοβισμός εκπ/κου από παιδί
Καλλιόπη	Έλσα, Αθανασία	<p>Η Καλλιόπη ρίχνει κατά λάθος την Έλσα κάτω με το πόδι της. Η Έλσα κλαίει και η Αθανασία που ήταν δίπλα της λέει στα κορίτσια, που έχουν πλησιάσει όλες την Έλσα για να την παρηγορήσουν, πως η Καλλιόπη της έβαλε τρικλοποδιά και να μην την παίζουν. Η Καλλιόπη που το ακούει πηγαίνει εκεί. Αν και η Καλλιόπη επιμένει ότι δεν το ήθελε να το κάνει η Αθανασία ισχυρίζεται το αντίθετο.</p> <p>Η Καλλιόπη ξεκινάει τους χαρακτηρισμούς ενώ ταυτόχρονα την χτυπάει. Η Αθανασία βάζει τα κλάματα και αυτή. Η Κλερίντα πηγαίνει στην κυρία της να της πει τι συμβαίνει. Η δασκάλα τρέχει να δει το περιστατικό και η Αθανασία δεν απαντάει πνιγμένη στο κλάμα (έχει μια τάση θεατρινισμού και θέλει να την προσέχουν συνεχώς).</p> <p>Η Καλλιόπη πηγαίνει δίπλα στην κυρία και παίρνει το λόγο για να προλάβει να εξηγήσει. Η δασκάλα δίνει τέλος στο περιστατικό.</p>	παρότρυνση της ομάδας για άμεσο κοινωνικό αποκλεισμό, λεκτική, ενοχοποίηση άλλου, διάδοση ψεύδους, λεκτική βία, σωματική βία για την υπεράσπιση δικαίου, απειλεί για τη φιλία μεταξύ τους
Καλλιόπη	Κλερίντα	Τα κορίτσια βρίσκονται στη γωνιά των εικαστικών και συμμαζεύουν τη γωνιά, μαρκαδόρους, ψαλίδια, κ.τ.λ. για να συγκεντρωθούν στη γωνιά της συζήτησης. Η Καλλιόπη χτυπά την Κλερίντα στην κοιλιά με ένα μαρκαδόρο. Η Κλερίντα που φαίνεται να πόνεσε τρέχει στην κυρία.	Σωματική βία
Καλλιόπη/ Αθανασία	Αθανασία/ Καλλιόπη	Η Καλλιόπη φωνάζει δυνατά στο αυτί της Αθανασίας. Η Αθανασία την χτυπάει με το χέρι της στο κεφάλι. Η Καλλιόπη πιάνει το κεφάλι της ξαφνιασμένη δεν περίμενε να τη χτυπήσει. Η Καλλιόπη λέει ότι θα το πει	Σωματική βία, κοινωνικός αποκλεισμός

		στη δασκάλα και στη συνέχεια η Αθανασία ζητάει συγνώμη.	
Στέλιος	Κλερίντα	Η Κλερίντα και η Μαρινέλλα παίζουν στο Μανάβικο. Ο Στέλιος πλησιάζει και αρπάζει ένα μωρό που κρατά η Κλερίντα. Αυτή προσπαθεί να το πάρει πίσω και αυτός της κοπανάει στο κεφάλι ένα πιστόλι που κρατάει φτιαγμένο από Lego.	Σωματική βία, στέρηση αντικειμένου
Χάρης/ Μαρινέλλα	Κλερίντα	Η Κλερίντα με τη Μαρινέλλα παίζουν στη γωνιά της συζήτησης με ένα παζλ. Βρίσκονται στο μέσο της γωνιάς και ο Χάρης έτσι όπως είναι τα κορίτσια τραβά την Κλερίντα και την κοπανά στον τοίχο. Η Κλερίντα βάζει τα κλάματα και η Μαρινέλλα χτυπά πολύ ελαφρά τον Χάρη στο χέρι σαν για επίπληξη. Ο Χάρης σαν να μην έγινε τίποτα, το βρίσκει αστείο και γελάει.	Σωματική βία, άνευ πρόκλησης, σωματική βία με σκοπό την τιμωρία, αλλά γίνεται ελεγχόμενα με μικρότερη ένταση μάλλον λόγω φόβου, λεκτική βία, ειρωνεία.
Αθανασία	Κλερίντα	Η Αθανασία είναι ομάδα εργασίας και πρέπει να επιβλέψει για το συμμάζεμα και να διορθώσει τις ατέλειες. Είναι όμως μόνη της γιατί λείπουν κάποια παιδιά από την ομάδα της. Η Αθανασία λέει στην Κλερίντα να βοηθήσει αν και δεν είναι στην ομάδα καθαρισμού και αυτή αρνείται. Η Αθανασία την απειλεί ότι δεν θα την καλέσει σπίτι της για παιχνίδι και θα πει μόνο στην Καλλιόπη. Η Κλερίντα συνεχίζει τη ζωγραφιά της και η Αθανασία της την σκίζει. Η Κλερίντα κλαίει. Η Αθανασία παίζει μαζί της και προσπαθεί να της δημιουργήσει και ενοχές που δεν ακολουθεί τις εντολές της κυρίας ώστε να μη μπορεί και να διαμαρτυρηθεί.	Εκφοβισμός, απειλή για κοινωνικό αποκλεισμό, στέρηση αντικειμένου
Μαρινέλλα	Κλερίντα	Η Μαρινέλλα πειράζει μια κάμπια που έχει βρει η Κλερίντα. Η Κλερίντα λέει να την αφήσει ήσυχη. Η Μαρινέλλα δεν ακούει και συνεχίζει να σπρώχνει την κάμπια ενώ η Κλερίντα προσπαθεί να την ισορροπήσει επάνω σε ένα φύλο. Η Μαρινέλλα εξακολουθεί να την ενοχλεί ενώ η Κλερίντα προσπαθεί να	Σωματική βία

σηκωθεί έχοντας πάνω στο φύλο την κάμπια. Κάποια στιγμή ενώ προσπαθεί με δυσκολία να σηκωθεί συν την ενόχληση της Μαρινέλας της πέφτει η κάμπια και τσατισμένη καθώς είναι δίνει μια δυνατή σφαλιάρα στην Μαρινέλα. Η Μαρινέλα πιάνει το μάγουλο της, βάζει τα κλάματα και την κλωτσάει στο πόδι. Η Κλερίντα δεν πονάει ενώ δείχνει να μην έχει μετανιώσει για την πράξη της σαν να της άξιζε. Η Μαρινέλα πατάει την κάμπια της Κλερίντας και φεύγει γρήγορα....(για να αποφύγει επιπλέον σύγκρουση είναι ένα παιδί που παρόλο που μπλέκεται σε τσακωμούς και προσπαθεί να δείξει την σκληρή και τη δυναμική εσωτερικά δείχνει να φοβάται, προσποιείται τη δυνατή για να είναι δημοφιλής χωρίς όμως να το καταφέρνει).

Κλερίντα	Μαρινέλα	Η Κλερίντα κλαίει και πάει και τα λέει στην Καλλιόπη για να μη παίζουν την Μαρινέλα. Η Καλλιόπη που συνήθως κάνει αμάν για τσακωμούς και αψιμαχίες μεταξύ των κοριτσιών τρέχει στην Μαρινέλα. Της δίνει μία με το χέρι στο κούτελο και φαίνεται να την απειλεί πως δεν θα την παίζουν. Έχει βάλει τα χέρια στη μέση και της μιλά έντονα ενώ η Μαρινέλα δεν αποκρίνεται και δείχνει φοβισμένη.	Κοινωνικός αποκλεισμός, σωματική και λεκτική βία, εκφοβισμός
Χάρης	Κλερίντα	Ο Χάρης σκουντάει και σπρώχνει συνέχεια την Κλερίντα ενώ η κυρία συζητά με τα υπόλοιπα παιδιά για το θέμα της ημέρας “το σώμα μου”. Η κυρία τον παρατηρεί ενώ αυτός συνεχίζει να την πειράζει και να της τραβά τα κουμπιά στη μπλούζα της. Η Κλερίντα ενοχλείται και τραβιέται. Η κυρία λέει στον Χάρη μα κάτση δίπλα στην Καλλιόπη. Ο Χάρης σηκώνεται και προλαβαίνει και ρίχνει σφαλιάρα στην Κλερίντα. Η Κλερίντα του ρίχνει επιπόλαια μία στο χέρι σαν να τον σπρώχνει πέρα και ακολουθεί μία βροχή από χτυπήματα από την πλευρά του Χάρη. Η κυρία τρέχει να προλάβει να τον σταματήσει ενώ η Κλερίντα έχει μαζευτεί	Σωματική βία, αντίδραση στη σωματική βία με κοινωνικό αποκλεισμό, έμμεση ψυχολογική βία προς εκπ/κο, έμμεσος αποκλεισμός

με τα χέρια στο κεφάλι για να αποφύγει τα χτυπήματα. Η κυρία τον μαλώνει και τον ρωτά γιατί το έκανε. Τα παιδιά κοιτάνε ενοχλημένα τη σκηνή αγριοκοιτάζοντας τον Χάρη που μπαίνει από την κυρία στη γωνιά της ηρεμίας. Φυσικά επικρατεί ένταση και συζητείται η συμπεριφορά αυτή από όλους, καθώς η κυρία βρίσκεται σε φόρτιση καθώς και τα ίδια τα παιδιά.

Αθανασία	Κλερίντα	Τα παιδιά ότι έχουν φτάσει στο σχολείο με το λεωφορείο που τα μεταφέρει από το δίπλα χωριό και ξεντώνονται στις κρεμάστρες. Η Αθανασία τσιμπάει την Κλερίντα που μιλάει με την Έλσα στη γωνιά της κουζίνας. Η Κλερίντα κοιτάει γύρω της να δει ποιος την τσιμπάει. Η Αθανασία πιέζει την Κλερίντα να βγάλει το μπουφάν της. Η Κλερίντα προσπαθεί να πάρει τα χέρια της από πάνω της και η Αθανασία της τραβά την κοτσίδα. Η Κλερίντα την σπρώχνει και την χαρακτηρίζει χαζή. (Η Αθανασία δείχνει ικανοποιημένη πάντως που τις διέκοψε και έβαλε σε τάξη τα πράγματα. Έχει αυταρχικές τάσεις και μια ορολογία που δεν αρμόζει στην ηλικία της, προφανώς μιμείται τον τρόπο που μιλά η μητέρα της ή κάποιος μεγαλύτερος στο κοντινό της περιβάλλον).	Σωματική βία, ικανοποίηση για τα αποτελέσματα της βίαιης και αυταρχικής συμπεριφοράς της
Μαρινέλα	Κλερίντα	Η Μαρινέλα δεν αφήνει την Κλερίντα να πλύνει τα χέρια της, καθυστερεί εσκεμμένα. Η Μαρινέλα τη σπρώχνει και της ρίχνει νερό στο πρόσωπο, η Κλερίντα τη χτυπάει και αυτή στην πλάτη. Η Κλερίντα απειλεί ότι θα μιλήσει στη δασκάλα. Η Μαρινέλα σηκώνει τους ώμους αδιάφορα και αποφασίζει να τελειώσει. (δε δείχνει όμως να επηρεάστηκε από την απειλή της Κλερίντας πως θα τα πει στην κυρία, γενικότερα δείχνει μια απάθεια τόσο στους κανόνες όσο και όταν αναμετρείται με τα παιδιά, ακόμη και όταν τις τρώει, συνήθως από τα αγόρια).	Έμμεσος κοινωνικός αποκλεισμός, στέρηση δικαιώματος, σωματική βία

Αθανασία	Κλερίντα	<p>Η Αθανασία τραβολογά την Κλερίντα από το μπουφάν της για να βγει έξω από το παιχνίδι σε σημείο που την γκρεμίζει κάτω. Η Κλερίντα διαμαρτύρεται και όταν πέφτει βάζει τα κλάματα. Η Αθανασία σα να μην τρέχει τίποτα την βάζει να καθίσει στο πεζουλάκι. Η Κλερίντα κλαίει και πάει στην κυρία της, η οποία τις παρακολουθεί και βλέπει πως τις κοιτάζει, για να διαμαρτυρηθεί. Αναλαμβάνει η κυρία με ‘‘επίπληξη-τιμωρία’’ στην Αθανασία.</p>	<p>Σωματική βία, δυναμική έναντι υποτακτικού με κοινωνικό αποκλεισμό, Εξουσία: βίαιου χαρακτήρα, εκνευρίζεται και θυμώνει εύκολα και δίνει διαταγές</p>
Χάρης	Άντζελα	<p>Ο Χάρης σηκώνεται προς την Άντζελα και της αρπάζει ένα μπισκότο και το τρώει. Η Άντζελα κλαίει και κρύβει τα υπόλοιπα μπισκότα της σπρώχνοντας τα στην αγκαλιά της. Η Κλερίντα σηκώνεται να υπερασπιστεί την Άντζελα και ο Χάρης τη δαγκώνει στο χέρι. Η Κλερίντα βάζει τα κλάματα και τρέχει μαζί με την Αθανασία (που θέλει να κάνει το μάρτυρα) στην κυρία της και διαμαρτύρεται. Η Αθανασία φωνάζει πιο πολύ από την ίδια.</p> <p>Η Κλερίντα πάει στη γωνιά της κουζίνας να παίζει με τα κορίτσια. Η Αθανασία την σπρώχνει να φύγει, γιατί έχει κάτσει δίπλα της αν και χωράει. Η Κλερίντα δηλώνει ότι θέλει να ενταχθεί στην ομάδα και να παίζει μαζί τους. Η Αθανασία δεν την αφήνει και η Κλερίντα τη χαρακτηρίζει χαζή.</p>	<p>Εκφοβισμός με στέρηση προσωπικού αντικειμένου, Σωματική βία, εξουσία του βίαιου και μάλιστα άνδρα</p>
Κλερίντα	Έλσα	<p>Τα κορίτσια ζωγραφίζουν στην γωνιά των εικαστικών. Η Κλερίντα φτιάχνει μια ζωγραφιά και τη δείχνει στην Έλσα να τη φτιάξει και αυτή. Η Έλσα δε θέλει (μάλλον θίγεται) και σπρώχνει τη ζωγραφιά και πέφτει κάτω. Η Κλερίντα τη σηκώνει και την ξαναδίνει. Η Έλσα την χτυπάει στο χέρι. Η Κλερίντα την προκαλεί να την κάνει. Η Αθανασία παρεμβαίνει σχολιάζοντας ότι η Κλερίντα όλο κάνει τη έξυπνη και ότι είναι βλακεία η ζωγραφιά της. Η Κλερίντα απαντά ότι οι ζωγραφιές της Αθανασίας είναι βλακείες. Η Κλερίντα την χτυπάει στα χέρια πολύ ανεπαίσθητα όμως, δεν τη πήρε καλά και μαζεύει τα</p>	<p>Σωματική βία, προσπάθεια για αντεπίθεση με αποτυχημένη σωματική βία</p>

		κομμάτια από τη ζωγραφιά της. Τα παίρνει και πάει στην κυρία με κλάματα.	
Νικόλας	Μαρινέλα, Αθανασία	Η Αθανασία τρέχει στην κυρία της και παραπονείται γιατί ο Νικόλας χτύπησε τη Μαρινέλα. Η δασκάλα πηγαίνει προς τη Μαρινέλα που έχει κάτσει στο καρεκλάκι μέσα στη κουζίνα και κλαίει. Η Μαρινέλα δεν προλαβαίνει να δώσει εξηγήσεις γιατί η Αθανασία περιγράφει το περιστατικό.	Αναφορά περιστατικού
Μαρινέλα	Αθανασία	Η Μαρινέλλα παίζει με τα ομπρέλα της και κατά λάθος χτυπάει την Αθανασία στο πρόσωπο. Η Αθανασία βάζει τα κλάματα, την γραπώνει από τα μαλλιά και της τα τραβάει με δύναμη σπρώχνοντας το κεφάλι της προς τα κάτω. Η Μαρινέλλα δεν αντιδρά ενώ η Αθανασία συνεχίζει να κλαίει και η Κλερίντα την παρηγορεί.	Σωματική, ικανοποίηση από αντικοινωνική πράξη
		Ο Χάρης είναι στη βρύση (σε ένα σημείο εκτός του χώρου διαλείμματος ενώ είχε ζητήσει από την κυρία του να πάει τουαλέτα) και πετάει νερά στη Μαρινέλα που περνάει από μπροστά του. Η Μαρινέλα τον πλησιάζει και τον χτυπάει στο κεφάλι με τη μπουνιά της. Ο Χάρης την γραπώνει από τη μπλούζα και της ρίχνει σφαλιάρες μέχρι που επεμβαίνει η κυρία.	
Κωνσταντίνος	Μαρινέλα	Παίζουν στην κουζίνα με τις κούκλες. Ο Κωνσταντίνος αρπάζει το λιοντάρι-κούκλα από τη Μαρινέλλα και η Μαρινέλλα καταφέρνει με τον ίδιο τρόπο και το παίρνει πίσω. Ο Κωνσταντίνος την χτυπάει στο μάτι με την κουτάλα μαγειρικής που κρατούσε από πριν στο χέρι του. Η Μαρινέλλα βάζει τα κλάματα και τρέχει στην κυρία της να τα πει.	Σωματική βία, στέρηση αντικειμένου
Μαρινέλα	Κλερίντα	Η Μαρινέλα δεν αφήνει την Κλερίντα να πλύνει τα χέρια της, καθυστερεί εσκεμμένα. Η Κλερίντα προσπαθεί να σφηνώσει και να τα πλύνει. Η Μαρινέλα τη σπρώχνει και της ρίχνει νερό στο	Στέρηση δικαιώματος και ελευθερίας

πρόσωπο, η Κλερίντα τη χτυπάει και αυτή στην πλάτη και απειλεί να τα πει στην δασκάλα. Η Μαρινέλα σηκώνει τους ώμους αδιάφορα και αποφασίζει να τελειώσει. Δε δείχνει όμως να επηρεάστηκε από την απειλή της Κλερίντας πως θα τα πει στην κυρία, γενικότερα δείχνει μια απάθεια τόσο στους κανόνες όσο και όταν αναμετρείται με τα παιδιά, ακόμη και όταν τις τρώει, συνήθως από τα αγόρια.

Στέλιος, Κωνσταντίνος	Χάρης	Όταν ο Χάρης φωνάζει με «ενθουσιασμό» ότι θα κάνουν εργασία, ο Στέλιος και ο Κωνσταντίνος τον μουντζώνουν και τον κοροϊδεύουν αναγνωρίζοντας την ειρωνική του συμπεριφορά. Στη συνέχεια ο Στέλιος τον πλησιάζει και τον χτυπά στο κεφάλι. Ο Χάρης απειλεί τον Στέλιο ότι θα ενημερώσει τη δασκάλα του.	Λεκτική βία, ειρωνία
Στέλιος	Χάρης	Ενώ βρίσκονται στο διάλειμμα ο Στέλιος περνάει μπροστά από τον Χάρη και χωρίς λόγο τον χτυπάει στο κεφάλι. (Αξίζει να σημειωθεί ότι έχουν προηγηθεί οι νουθεσίες των γονιών του.	Σωματική βία, προηγούμενου
Στέλιος, Αθανασία, Κλερίντα	Χάρης	Ο Στέλιος γελάει με το παντελόνι του Χάρη που έχει κατέβει προς τα κάτω. Ο Μουσταφά του το τραβά και το κατεβάζει εντελώς. Ο Χάρης μένει με το εσώρουχο και το παντελόνι κάτω στα πόδια. Οι υπόλοιποι γελάνε και τον κοροϊδεύουν (Αθανασία – Κλερίντα). Ο Χάρης δεν δείχνει να ενοχλείται και πολύ, το έχει πάρει στην πλάκα καθώς γελάει, μόνο όταν τον πλησιάζει η κυρία του, που τρέχει προς το μέρος τους, αρχίζει να παραπονείται....	Σωματική βία, εκμετάλλευση αδυναμίας του άλλου, προσπάθεια για κοινωνική απομόνωση από την ομάδα προκαλώντας κοροϊδευτικά σχόλια, ομαδική λεκτική βία
Στέλιος	Κλερίντα, Μαρινέλα	Η Κλερίντα και η Μαρινέλα παίζουν στο Μανάβικο. Ο Στέλιος πλησιάζει και αρπάζει ένα μωρό που κρατά η Κλερίντα. Αυτή προσπαθεί να το πάρει πίσω και	Σωματική βία προς το αδύναμο θηλυκό, σχέση εξουσίας, το θέλω και το

		αυτός της κοπανάει στο κεφάλι ένα πιστόλι που κρατάει φτιαγμένο από Lego.	παίρνω αν δε μου το δώσεις θα τις φας
Αθανασία	Στέλιος	Η Αθανασία τραβά από τη κουκούλα τον Στέλιο γιατί κρατά ένα κουκλάκι που το είχε αυτή και της το άρπαξε μέσα από τα χέρια. Αυτός συνεχίζει να προχωρά χωρίς να της το δίνει. Γυρνάει και την χτυπάει στα χέρια με τις γροθιές του επαναλαμβανόμενα και δυνατά προκειμένου να ξεφύγει καθώς η Αθανασία επιμένει να τον κρατά απ την κουκούλα μέχρι που κάποια στιγμή από τα πολλά χτυπήματα ο Στέλιος ξεφεύγει	Σωματική βία
Μουσταφά, Νικόλας	Στέλιος	Ο Μουσταφά και ο Νικόλας, προσπαθούν να πάρουν όσα περισσότερα τουβλάκια μπορούν στη μεριά τους. Ο Στέλιος που ήταν από πριν εκεί έχει μείνει με τα λιγότερα τουβλάκια και διαμαρτύρεται και χτυπά τον Μουσταφά.	Λεκτική βία
Στέλιος	Μαρινέλλα	Η Μαρινέλλα βρίσκεται μέσα στο κουκλοθέατρο και κοιτά προς τα έξω από το παράθυρο. Ο Στέλιος που βρίσκεται εκεί έξω από το κουκλοθέατρο την χτυπά με την παλάμη του στο μέτωπο και ο Νικόλας που είναι από πίσω από τη Μαρινέλλα μέσα στο κουκλοθέατρο και ενώ είδε τι έγινε, αντί να την υπερασπιστεί, την σηκώνει με τα χέρια του και τη ρίχνει κάτω επίτηδες. Η Μαρινέλλα δεν αντιδρά.	Σωματική βία, άνευ πρόκλησης, ομαδική βία, μίμηση σωματικής βίας
Στέλιος	Νικόλας	Ο Νικόλας φαίνεται να έσκισε τη ζωγραφιά του Στέλιου που την είχε παρατημένη στο τραπεζάκι κατά λάθος, δεν γνώριζε τίνος ήταν και συμμαζεύε σαν ομάδα εργασίας που ήταν και κατά την προτροπή της κυρίας του. Ο Στέλιος βλέπει να λείπει η ζωγραφιά του. Ο Στέλιος πάει μπροστά στον Νικόλα και κολλά το κεφάλι του, ώστε να ακουμπούν τα μέτωπα τους. Ο Στέλιος χτυπά με το	Εκφοβισμός με εκβιασμό, σχέση εξουσίας του δυνατό, σωματική βία, αμυντική στάση, εγωιστής, πάντα ανταποδίδει και ξέρει ότι μπορεί να χάσει, μη παραδοχή αδυναμίας,

		<p>χέρι του στο κεφάλι τον Νικόλα καθώς έκανε να φύγει και ο Νικόλας γυρνά και αυτός γρήγορα και ανταποδίδει με σφαλιάρα. Τα δύο αγόρια πιάνονται στα χέρια, τραβιούνται από τις μπλούζες και προσπαθούν να βάλουν ο ένας τον άλλο κάτω, τραβώντας προς τα κάτω. Έχουν γίνει κατακόκκινοι και οι δύο, ενώ βγάζουν ήχους πάλης, αγκομαχούν και τέτοια, κανείς δε τους χωρίζει ενώ επεμβαίνει η κυρία μόλις τους αντικρίζει γυρνώντας από το φωτοτυπικό.</p>	<p>προσπάθεια ανταπόδοση για</p>
Στέλιος	Αθανασία	<p>Ο Στέλιος φωνάζει στην Αθανασία στην γωνιά των εικαστικών και την σπρώχνει. Θεωρεί ότι του έκοψε τη ζωγραφιά, αλλά η Αθανασία υποδεικνύει την Κλερίντα ως υπεύθυνη. Ο Στέλιος πάει στην Κλερίντα και ζητάει το λόγο. Ο Στέλιος φωνάζει δυνατά και σπρώχνει την Κλερίντα στον ώμο με το χέρι του. Ο Στέλιος δε δείχνει να πτοείται από την προειδοποίηση της Κλερίντα για ενημέρωση της δασκάλας αλλά το αντίθετο και τη χτυπάει με τη μπουνιά του στο κεφάλι. Η Κλερίντα τρέχει στην κυρία της με κλάματα.</p>	<p>Λεκτική βία, σχέση εξουσίας του δυνατού αρσενικού έναντι του αδύναμου και υποτακτικού θηλυκού, λεκτική βία και εκφοβισμός προκειμένου να ομολογήσει</p>
Στέλιος	Μαρινέλα	<p>Η Μαρινέλα πειράζει τα μαλλιά του Στέλιου αλλά δείχνει να το κάνει καλοπροαίρετα. Κάποια στιγμή που γυρνά η κυρία για να γράψει στον πίνακα την ημερομηνία της ημέρας ο Στέλιος διαμαρτύρεται και της πατά με δύναμη το πόδι με την πατούσα του. Η Μαρινέλα βγάζει αυθόρμητα μία κραυγή από το χτύπημα και γυρνά η κυρία τους. Η δασκάλα υποδεικνύει στον Στέλιο να μην χτυπά, αλλά να συζητά με τους συμμαθητές του και τον βάζει τιμωρία. Φεύγοντας απειλεί τη Μαρινέλα. Ο Στέλιος σκύβει το κεφάλι και πάει στη γωνιά.</p>	<p>Σωματική βία</p>

Νικόλας, Στέλιος	Καλλιόπη	Τα παιδιά κάθονται στα τραπεζάκια εργασίας για να κάνουν εργασία. Όταν τελειώνει η Καλλιόπη πάει στην κυρία να της δείξει την εργασία πριν την τοποθετήσει στον φάκελο. Αφού η κυρία την επιβραβεύει και της λέει να την βάλει στο φάκελο της η Καλλιόπη εκμυστηρεύεται στην κυρία της περιστατικά απειλών από Νικόλα και Στέλιο.	Ειρωνεία
Στέλιος	Αθανασία	Η κυρία ρωτά για το κουτί με τις καρτέλες αρίθμησης που χάλασε. Η Αθανασία κοιτά τον Στέλιο και του λέει κάπως φωναχτά και επιδεικτικά και επιδεκτικά ρωτά τον Στέλιο αν γνωρίζει τι συνέβη. Ο Στέλιος χτυπά την Αθανασία στην πλάτη. Η Αθανασία πιάνει την πλάτη της πηγαίνοντας προς τη γωνιά της συζήτησης, ενώ έχει πάρει έκφραση που δείχνει πως πονάει. Δείχνει να θέλει να δείξει στην κυρία της ότι κάτι έγινε με τη στάση του σώματος της, παρά να το πει ευθέως.	
Χάρης, Μουσταφά	Μουσταφά, Χάρης	Ο Χάρης πετά τουβλάκια στον αέρα προς το μέρος των παιδιών. Σταματά με την παρατήρηση της κυρίας. Είναι όμως σε νευρικότητα, κάνει θόρυβο με το στόμα του και πηγαίνει πάνω από το Μουσταφά, που παίζει καθισμένος κάτω με τα τουβλάκια και κάνει θόρυβο στο αυτί του. Ενώ ο Μουσταφά του είπε να σταματήσει ο Χάρης συνεχίζει και γελάει. Ο Μουσταφά σηκώνεται τον κλωτσάει και τον σπρώχνει να φύγει. Ο Χάρης πέφτει πάνω του και του δίνει κλωτσιά στο πόδι. Αρχίζουν να πιάνονται από τα χέρια και έρχεται και ο Στέλιος να βοηθήσει το Μουσταφά. Ο Χάρης πέφτει κάτω και τον τραβάνε από τα πόδια. Μη μπορώντας να κάνει κάτι άλλο ο Χάρης τσιρίζει και τον αφήνουν κάτω	Εκφοβισμός για σωματική βία, σωματική βία, παρενόχληση του άλλου, ικανοποίηση και ειρωνεία από την επαναλαμβανόμενη παρενόχληση του άλλου

Νικόλας	Έλσα	Είναι η ώρα που τα παιδιά μαζεύουν από τις γωνιές για να συγκεντρωθούν στην παρεούλα. Ο Νικόλας κατά το συμμάζεμα ρίχνει τα τουβλάκια έτσι όπως ήταν στημένα σε πύργο απότομα και επίτηδες κάτω. Η Έλσα αντιδρά λεκτικά λέγοντάς του ότι είναι κακός. Ο Νικόλας την απειλεί ότι θα την χτυπήσει και η Έλσα κάνει έναν μορφασμό αηδίας	Εκφοβισμός
Νικόλας	Καλλιόπη	Η Καλλιόπη ενημερώνει τη δασκάλα για το γεγονός ότι ο Νικόλας την κοροϊδεύει. Ο Νικόλας ξαφνιάζεται δε περίμενε να τα πει στην κυρία και γίνεται κατακόκκινος. Σκύβει το κεφάλι κοιτάει προς την Καλλιόπη από κάτω και της κάνει νόημα με το δάχτυλο, όπως όταν λέμε θα τα πούμε μετά! Η δασκάλα κάνει παρατήρηση στον Νικόλα και ο τελευταίος δεν ζητάει συγνώμη. Η Καλλιόπη τον απειλεί ότι θα μιλήσει για τη συμπεριφορά του και στους άλλους και ότι δεν θα τον έχει φίλο. Ο Νικόλας τη μουντζώνει και την κλωτσάει κάτω από το τραπέζι. Ο Νικόλας τη βρίζει.	Εκφοβισμός, απειλή, λεκτική βία, προσβλητική χειρονομία
Νικόλας	Καλλιόπη	Ο Νικόλας προσπαθεί να ενημερώσει το παρουσιολόγιο και κάνει λάθη στα ονόματα των παιδιών. Η Καλλιόπη λέει τον Νικόλα χαζό και ο Νικόλας ζορίζεται και μουτρώνει. Ο Νικόλας το λέει στη δασκάλα του. Η Αθανασία τρέχει να τον διορθώσει και αυτός την κλωτσάει και τη χτυπάει. Η Αθανασία κλαίει.	Έντονη σωματική βία, ξέσπασμα για την προσβολή, σωματική βία
Νικόλας	Μαρινέλα	Ο Νικόλας πάει πίσω από τη Μαρινέλα που παίζει στη κουζίνα με τα κορίτσια και της τραβάει την κοτσίδα, η Μαρινέλα προσπαθεί να γυρίσει και να τον χτυπήσει και ο Νικόλας βάζει τα χέρια του στο λαιμό της και την σπρώχνει. Η Μαρινέλα τον σπρώχνει και αυτή, αν και δείχνει αιφνιδιασμένη και φοβισμένη. Φτιάχνει τα μαλλιά της και βάζει τα χέρια της στη μέση. Αρκετά αναστατωμένη και δείχνει	Σωματική βία άνευ λόγου, άμυνα, μη παραδοχή πόνου, υποκρίνεται

<p>άγχος γιατί θέλει να φύγει ο Νικόλας από εκεί και προφανώς και δεν δίνει συνέχεια στο συμβάν.</p>			
Νικόλας	Μαρινέλα	<p>Ο Νικόλας σηκώνεται από τη θέση του και πάει και κόβει τα μαλλιά της Μαρινέλας. Αυτή δεν του είπε τίποτα. Η δασκάλα επιστρέφει από μέσα φέρνοντας τις κόλλες, τον βλέπει και κατευθύνεται γρήγορα προς τα εκεί. Ο Νικόλας κοκκινίζει από ντροπή και πηγαίνει στη γωνία της βιβλιοθήκης για τιμωρία. Η Μαρινέλα όταν ρωτήθηκε από τη δασκάλα για τους λόγους του επεισοδίου, η τελευταία δεν μιλούσε ξεκάθαρα.</p>	Σωματική, εκφοβισμός
Νικόλας	Κλερίντα	<p>Ο Νικόλας σκίζει από το ημερολόγιο το καρτελάκι με τον μήνα. Η κυρία του κάνει παρατήρηση. Από την όλη κουβέντα καταλήγει στην ερώτηση προς τα παιδιά αν θα πρέπει να τον συγχωρέσουν, αλλά τα κορίτσια διαφωνούν, αναφέροντας περιστατικά που ο Νικόλας τις παρενόχλησε. Ο Νικόλας φεύγει και περνώντας κλωτσάει με δύναμη την Κλερίντα στα πόδια της με τρόπο που να δείχνει τυχαίο. Η Κλερίντα φωνάζει ενώ η κυρία τον τοποθετεί η ίδια στο καρεκλάκι της σκέψης και του μιλάει.</p>	Σωματική βία
Χάρης	Στέλιος	<p>Ο Χάρης πετάει με δύναμη έξω από το συρτάρι όλες τις κόλλες και γελάει. Ο Στέλιος τον χαρακτηρίζει βλάκα και ο Χάρης σφίγγει τα δόντια του και ακουμπάει το κεφάλι του στο κεφάλι του Στέλιου παρόλο είναι ψηλότερος ο τελευταίος. Και οι δύο σπρώχνονται με τα κεφάλια τους και ο Χάρης αρχίζει και φωνάζει καθώς γνωρίζει ότι θα χάσει στο περιστατικό. Ο Στέλιος δεν αποθαρρύνεται.</p>	Βία κατά περιουσίας σχολείου, προκλητική στάση για απόσπαση προσοχής

Χάρης	Στέλιος	Ο Χάρης σπρώχνει τον Στέλιο πάνω στα τουβλάκια που έχουν στήσει τα παιδιά σε πύργο με δύναμη και πολύ ξαφνικά χωρίς να έχει προηγηθεί κάτι. ο Στέλιος βρίσκεται κάτω στο πάτωμα και κλαίει πιάνοντας το κεφάλι και το γόνατο του. Αναλαμβάνει η κυρία...!	Σωματική βία
Χάρης	Μαρινέλα	Ο Χάρης τσιρίζει σφίγγοντας τα δόντια του και ενώ έχει κολλήσει το κεφάλι του επάνω στο μέτωπο της Μαρινέλας απειλητικά και την κουτουλάει στο μέτωπο.	Σωματικός εκφοβισμός
Χάρης	Μαρινέλα	Ο Χάρης την βλέπει, την πιάνει και την χτυπάει στο μέτωπο με ένα ζώο που κρατάει στο χέρι. Στη συνέχεια την ειρωνεύεται φοβερίζοντας το ζώακι της για την «βίαιη συμπεριφορά του»	Σωματική
Χάρης	Μαρινέλα	Ο Χάρης πετάει νερά στη Μαρινέλα που περνάει από μπροστά του. Η Μαρινέλα τον πλησιάζει και τον χτυπάει στο κεφάλι με τη μπουνιά της. Ο Χάρης την γραπώνει από τη μπλούζα και της ρίχνει σφαλιάρες .	σωματική, ικανοποίηση από αντικοινωνική πράξη
Χάρης	Μαρινέλα	Ο Χάρης είναι μέσα στο μπάνιο και ανοιγοκλείνει την πόρτα δυνατά και συνέχεια κάνοντας κρότο. Ο Γιάννης που είναι και αυτός μέσα τον κοιτάει και ο Χάρης κάνει όλο και περισσότερο θόρυβο χτυπώντας όλο και πιο δυνατά. Η Μαρινέλα που βρίσκεται στη γωνιά της μεταμφίεσης (έξω από το μπάνιο) ακούει το θόρυβο και μπαίνει να δει τι γίνεται. Όταν η τελευταία τον απειλεί ότι θα ενημερώσει τη δασκάλα, δέχεται την βίαιη επίθεση του Χάρη.	Προσπάθεια προσέγκυσης προσοχής

Χάρης	Κωνσταντίνος	Ο Χάρης κάθεται δίπλα στον Κωνσταντίνο και τον σπρώχνει συνέχεια. Ο Κωνσταντίνος τον σπρώχνει και αυτός γιατί ενοχλείται με διάθεση να τον σταματήσει και όχι να τον πονέσει. Ο Χάρης όμως με τα πολλά γυρνά και τον δαγκώνει, ο Κωνσταντίνος δείχνει να πονά αλλά δε του ανταποδίδει, σηκώνεται και πάει στην κυρία του και της αναφέρει το συμβάν.	Σωματική βία με παρενόχληση, αντεπίθεση για αποφυγή της ενόχλησης με σωματική βία
Χάρης	Γιάννης	Χάρης αρπάζει την κουκούλα του Γιάννη, η οποία γνωρίζει πως βγαίνει, και την πετάει έξω από τα κάγκελα του σχολείου. Στη συνέχεια γελάει και τρέχει μακριά, σαν να περιμένει να τον κυνηγήσουν.	Εκφοβισμός, αναίτια επίθεση
Χάρης	Γιάννης	Ο Γιάννης παίζει με μία μηχανή-παιχνίδι, όταν ο Χάρης τρέχει κατά πάνω του μόλις τον βλέπει για να του το πάρει. Ο Γιάννης σηκώνεται με τη μηχανή στο χέρι και προσπαθεί να φύγει ενώ ο Χάρης τον έχει γραπώσει από τη λαιμόκοψη της μπλούζας και τον τραβά από πίσω. Ο Γιάννης δείχνει να πονάει αλλά ο Χάρης δεν τον αφήνει και τσιρίζει για να τον φοβίσει, τον τραβά και τον ταρακουνά συνέχεια. Επεμβαίνει η κυρία που τους ακούει να φωνάζουν. Ο Χάρης μόλις την βλέπει να πλησιάζει τον αφήνει και τρέχει να ξεφύγει.	Σωματική βία και εκφοβισμός, σχέσης εξουσίας και εκμετάλλευσης της αδυναμίας του άλλου να αμυνθεί, τον χειρίζεται όπως θέλει χωρίς σθεναρή αντίσταση από την άλλη πλευρά
Χάρης	Γιάννης	Ο Χάρης ανοιγοκλείνει δυνατά την πόρτα του μπάνιου φωνάζοντας τον Γιάννη να πάει να δει. Το διασκεδάζει και φωνάζει το Γιάννη για να γελάσουν μαζί. Κάποια στιγμή σταματάει και πηγαίνει προς τον Γιάννη τον αγκαλιάζει από πίσω στο λαιμό και αρχίζει να τον σφίγγει όλο και πιο δυνατά. Ο Γιάννης φωνάζει και χτυπιέται να τον αφήσει και ξεφεύγει από τον Χάρη, ενώ είναι αναμαλλιασμένος και του έχουν	Σωματική βία, εξουσία του βίαιου, μπορεί να κάνει ότι θέλει, άλλωστε όλοι γνωρίζουν πως δεν χαρίζει, έχει περάσει αυτό το μήνυμα προς όλους και προς τα παιδιά αλλά και προς την εκπ/κο η οποία δεν

		<p>πέσει τα γυαλιά του. Τρέχει στην κυρία του και της παραπονιέται.</p> <p>Ο Χάρης που έχει καταλάβει πως ο Γιάννης έχει πάει στην κυρία τρέχει μέσα στην τάξη στη γωνιά των εικαστικών για να ζωγραφίσει (θέλει να κάνει τον ανήξερο και πως δεν τρέχει τίποτα). Η κυρία με τον Γιάννη κατευθύνονται προς το μέρος του και ο Γιάννης τώρα που νιώθει δυνατός με την κυρία δίπλα του τρέχει καταπάνω του, τον πιάνει με τα χέρια του από τους ώμους και τον κουνάει ρωτώντας που είναι τα γυαλιά του .</p>	<p>εκπλήσσεται πια από καμία πράξη του Χάρη. Αναφέρει χαρακτηριστικά, “παρακαλώ να τελειώσει η χρονιά και να μην έχουμε κανένα σοβαρό ατύχημα”</p>
Χάρης	Γιάννης	<p>Όταν Γιάννης παίζει με το αυτοκινητάκι που συνήθως επιλέγει ο Χάρης για να παίζει, ο τελευταίος το αναφέρει στη δασκάλα του. Τον πλησιάζει και του το ζητά. Ο Γιάννης δεν του το δίνει και αρχίζουν να τραβάνε και οι δύο το αυτοκίνητο.. Ο Χάρης νευριάζει, τον χτυπά στο κεφάλι και με το χέρι του τραβά τα γυαλιά του. (</p> <p>Ο Γιάννης κλαίει και τρέχει γρήγορα στην κυρία του. Η κυρία πηγαίνει στη γωνιά και βρίσκει τα γυαλιά του Γιάννη κάτω και να λείπει και ο ένας φακός. Ακολουθεί πανικός από την πλευρά της καθώς τα γυαλιά είναι ένα ακριβά και χωρίς αυτά ο Γιάννης δε βλέπει.</p>	<p>Προσπάθεια στέρησης αντικειμένου από τον άλλο με τη βία, σωματική βία, εύκολο θύμα, αδυναμία αυτοάμυνας</p>
Χάρης Αθανασία	Έλσα, Κλερίντα	<p>Ο Χάρης τσιμπάει με τα δύο του χέρια την Έλσα που είναι μπροστά του στον αυχένα, η Έλσα γυρνάει και πριν προλάβει να αντιδράσει την σπρώχνει και την ρίχνει κάτω. Η Αθανασία του χτυπάει τα χέρια και του ζητάει απολογία. Στη συνέχεια η Αθανασία δέχεται χτύπημα από τον Χάρη, αφού πρώτα γέλασε με την αντίδρασή της.</p> <p>Ο Χάρης έτσι όπως είναι τα κορίτσια τραβά την Κλερίντα και την κοπανά στον</p>	<p>Σωματική βία, υπεράσπιση άλλου με άσκηση σωματικής βίας</p>

		τοίχο. Ο Χάρης σαν να μην έγινε τίποτα, το βρίσκει αστείο και γελάει.		
Χάρης	Κλερίντα	Ο Χάρης σηκώνεται και ρίχνει σφαλιάρα στην Κλερίντα. Η Κλερίντα του ρίχνει επιπόλαια μία στο χέρι σαν να τον σπρώχνει πέρα και ακολουθεί μία βροχή από χτυπήματα από την πλευρά του Χάρη. Η κυρία τρέχει να προλάβει να τον σταματήσει ενώ η Κλερίντα έχει μαζευτεί με τα χέρια στο κεφάλι για να αποφύγει τα χτυπήματα. Η κυρία τον μαλώνει και τον ρωτά γιατί το έκανε.	Σωματική βία, αντίδραση στη σωματική βία με κοινωνικό αποκλεισμό	
		Τα παιδιά κοιτάνε ενοχλημένα τη σκηνή αγριοκοιτάζοντας τον Χάρη που μπαίνει από την κυρία στη γωνιά της ηρεμίας. Φυσικά επικρατεί ένταση και συζητείται η συμπεριφορά αυτή από όλους, καθώς η κυρία βρίσκεται σε φόρτιση καθώς και τα ίδια τα παιδιά.		
Χάρης	Κλερίντα	Ο Χάρης τραβά από τα μαλλιά την Κλερίντα και τις σπάει και το μαχαίρι. Η ίδια τρέχει προς την δασκάλα, η οποία αρχικά ψάχνει να βρει αν έχει τραυματιστεί σοβαρά.	Εκφοβισμός	
Χάρης	Κλερίντα	Ο Χάρης κάθεται δίπλα στην Κλερίντα και την πειράζει συνεχώς, τη στριμώνχει στη θέση και βάζει τα χέρια του στο κεφάλι της κοροϊδεύοντας τη και γελάει. Η Κλερίντα διαμαρτύρεται και τον σπρώχνει να την αφήσει. Ξαφνικά την γραπώνει από το λαιμό, παρουσία της κυρίας του, σαν να μην είναι κανείς άλλος εκεί και τη σφίγγει, έχει πάρει έκφραση μίσους, σφίγγει τα δόντια του με πάθος.	σωματική βία, σχέση εκφοβισμού, βίαιος έναντι αδυνάτου, λεκτική και σωματική βία	

Χάρης	Άντζελα	Ο Χάρης σηκώνεται προς την Άντζελα και της αρπάζει ένα μπισκότο και το τρώει. Η Άντζελα κλαίει και κρύβει τα υπόλοιπα μπισκότα της σπρώχνοντας τα στην αγκαλιά της. Η Κλερίντα σηκώνεται να υπερασπιστεί την Άντζελα και ο Χάρης τη δαγκώνει στο χέρι. Η Κλερίντα βάζει τα κλάματα και τρέχει μαζί με την Αθανασία (που θέλει να κάνει το μάρτυρα) στην κυρία της και διαμαρτύρεται. Η Αθανασία φωνάζει πιο πολύ από την ίδια.	Εκφοβισμός με στέρηση προσωπικού αντικειμένου, Σωματική βία, εξουσία του βίαιου και μάλιστα άνδρα
Χάρης	Άντζελα	<p>Ο Χάρης τραβάει από την κουκούλα του μπουφάν την Άντζελα και την σπρώχνει έξω από το υπόστεγο όπου τα παιδιά κάνουν διάλειμμα για να βραχεί και γελάει.</p> <p>Ο Χάρης σηκώνεται προς την Άντζελα και της αρπάζει ένα μπισκότο και το τρώει. Η Άντζελα κλαίει και κρύβει τα υπόλοιπα μπισκότα της σπρώχνοντας τα στην αγκαλιά της. Η Κλερίντα σηκώνεται να υπερασπιστεί την Άντζελα και ο Χάρης τη δαγκώνει στο χέρι.</p>	Εκφοβισμός με στέρηση προσωπικού αντικειμένου
Χάρης	Άντζελα	Ο Χάρης βλέπει την Άντζελα καθώς περνά από μπροστά του ενώ τακτοποιεί την γωνιά της μεταμφίεσης. Ελέγχει αν τον βλέπει η κυρία του και αφού σιγουρεύεται ότι το πεδίο είναι ελεύθερο, ανοίγει τα χέρια του σαν έλικες και φέρει σβούρα γύρω από τον εαυτό του με σκοπό να πετύχει με τα χέρια του και να χτυπήσει την Άντζελα. Την πετυχαίνει βέβαια στην κοιλιά και η Άντζελα αμέσως απομακρύνεται φοβισμένη μήπως έχει και συνέχεια η επίθεση εναντίον της.	Σωματική βία με στρατηγική και σχέδιο, μειώνει τις πιθανότητες να πιαστεί εν δράσει
Χάρης	Άντζελα	Ο Χάρης πάει και φωνάζει δυνατά στο αυτί της Άντζελας την ώρα που πάει να καθίσει για το πρωινό. Η Άντζελα τρομάζει και τον	Εκφοβισμός, σωματική βία, εκπλήρωση του εκφοβισμού και

		σπρώχνει Αυτό είναι μεγάλη πρόοδος για την Άντζελα καθώς ποτέ δεν αντιδρούσε). Ο Χάρης της ρίχνει μια στο κεφάλι και η Άντζελα πηγαίνει αμέσως στην κυρία της,.	επιβεβαίωση φόβου θύματος
Χάρης	Νικόλας	Ο Χάρης ορμάει και ορμάει και δαγκώνει κομμάτι από το κέικ που έφτιαξε ο Νίκος και η μητέρα του. Ο Νικόλας δείχνει αρκετά απογοητευμένος και περιορίζεται η περηφάνια που νιώθει για το κατόρθωμά του. Άλλωστε αυτός ήταν και ο στόχος του Χάρη.	Επιθετική διάθεση
Χάρης	Αθανασία	Ο Χάρης πάει και κάθεται δίπλα στην Αθανασία στο διάλειμμα και την ενοχλεί (την σπρώχνει και τριγυρνά γύρω της). Αυτή διαμαρτύρεται. Ο Χάρης φεύγει αλλά μετά από λίγο ξαναπάει δίπλα της, πέφτει πάνω της, την σπρώχνει και την ενοχλεί. Τελικά αρχίζει να τον σπρώχνει και η Αθανασία. Ο Χάρης την χτυπάει στα χέρια και η Αθανασία σηκώνεται όρθια και αρχίζει ένα καταιγισμό από χτυπήματα στο κεφάλι του Χάρη αρκετά δυνατά και όπου βρει. Ο Χάρης τρέχει για να ξεφύγει.	Σωματική βία, στέρηση ελεύθερης κίνησης, την προκαλεί για καβγά
Χάρης, Μουσταφά	Αθανασία, Χάρης	Ο Χάρης σπρώχνει την Αθανασία από πίσω του στο τρενάκι για να πλύνουν τα χέρια και η Αθανασία πέφτει κάτω. Ο Μουσταφά υπερασπίζεται την Αθανασία, πηγαίνει μπροστά στον Χάρη και χώνει το μέτωπο του στο δικό του, βάζει τα χέρια του στη μέση και στη συνέχεια του δίνει μια κουτουλιά και τον μετατοπίζει. Ο Χάρης τρέχει να ξεφύγει.	Σωματική βία
Χάρης	Κωνσταντίνος	Ο Χάρης κάθεται δίπλα στον Κωνσταντίνο και τον σπρώχνει συνέχεια. Ο Κωνσταντίνος τον σπρώχνει και αυτός γιατί ενοχλείται με διάθεση να τον	σωματική βία με παρενόχληση, αντεπίθεση για αποφυγή

σταματήσει και όχι να τον πονέσει. Ο Χάρης όμως με τα πολλά γυρνά και τον δαγκώνει, ο Κωνσταντίνος δείχνει να πονά αλλά δε του ανταποδίδει, σηκώνεται και πάει στην κυρία του και της αναφέρει το συμβάν.
